

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1856-1900 YILLARI ARASINDA KAFKASYA'DAN GELİP TOKAT MERKEZ
İLÇESİ KÖYLERİNE YERLEŞEN ÇERKEZLER**

Hazırlayan

İsa EŞKİ

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN

TOKAT-2016

1856-1900 YILLARI ARASINDA KAFKASYA'DAN GELİP TOKAT
MERKEZ İLÇESİ KÖYLERİNE YERLEŞEN ÇERKEZLER

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 02/08 /2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN

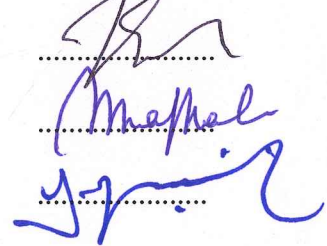
Üye : Yrd. Doç. Dr. Murat HANİLÇE

Üye : Doç. Dr. Yahya YEŞİLYURT

Üye :

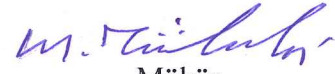
Üye :

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
29/07/2016 tarih ve 43946508-302.14.05/31-06 sayılı oturumunda belirlenen jüri
tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü:

Mühür

İmza

ETİK SÖZLEŞME

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

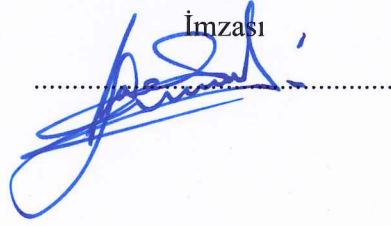
29/07/2016

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İsa EŞKİ

İmzası

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimin başlangıcından itibaren desteğini esirgemeyen ve çalışmamın ortaya çıkmasında büyük emeği olan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN ile GOÜ Fen Edebiyat Fakóltesi Tarih Bölümü öğretim üyelerine; Tokat Merkez Çerkes köyleri sakinlerine; Tokat Merkez Kafkas Derneği üyelerine ve bu tezi yazmamda bana destek veren tüm arkadaşlarıma ve hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İsa EŞKİ

ÖZET

Çerkezler, Dünya tarihinde uzun süre direniş sürdüren bir millet olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus'ların zulmü karşısında büyük bir direniş göstermelerine rağmen yaşadığı bölgeleri terk etmek zorunda kalan bir millet olarak, tarihte yerini almıştır. Ancak Kafkasyalı bu milletin fertleri yaşadığı yerleri terk etmesine rağmen benliklerini korumaya çalışmıştır. Değişen dünyanın dengesine ayak uydurmaya ve çevresindeki diğer etnik gruplarla olan münasebetlerine rağmen geleneklerini, göreneklerini, kendilerine ait mimari dokuya, yemeklerini, her bir oyununda Kafkas zulümlerinin hikâyesini anlatan şenliklerini, giydikleri kıyafetlerini ve at kültürünü günümüze dek yaşatmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte Çerkez milleti, kendine özgü değerleri yaşamaya ve yaşatmaya çalışırken bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar büyük ölçüde çevresindekilerle ilişkisine, diğer etnik gruplarla akrabalık bağlarına kadar birçok sebebe bağlanabilir. Bu çalışmada Tokat Merkezi ve köyleri üzerinde, Çerkezlerin karakterlerinde, mimarilerinde ve kıyafetlerine göçün etkileri üzerinde durulmuştur.

Osmanlı Devleti Çerkezleri Anadolu topraklarına yerleştirirken belli başlı politikalar izlemiştir. Bu çalışmada Osmanlı göçmen politikalarından yola çıkarak Çerkezlerin göz önüne alınan unsurları, iskan ettirilirken göçmenlere yapılan yardımlar ve bu göçmenlere verilen haklar Tokat örneği içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca Çerkezlerin özellikleri ve göçmenlerin nüfus özellikleri de incelenmiştir.

Anahtar Kelime: Çerkez, Nüfus, Kültür, Köyler, Tokat

ABSTRACT

Circassians, continuing a long resistance against the Russians in the history of the world as a nation. As a result of Russian persecution against resistance had to leave the rest of the region as a large nation, has taken its place in history. However, these are places where people live in the Caucasus have tried to protect their identity despite leaving. Changing world of balance to keep up with and around other ethnic groups to the occasion despite traditions which, customs, their own architecture, the food, the festival tells the story of the Caucasian persecuted in every game, their clothes what they wear and horse culture of the Circassian, living or trying to live until present day, we see a working nation. But the Circassian nation, trying to live and live them are facing some problems. In this respect; the geography and live, with the relationship around, depends on the kinship with the other ethnic groups to tie many reason to assess whether factors. Their geography where they live, so what was effective and what are the effects? Immigration made geographic change due; characters, architectures and what impact has been to clothes, we tried to uncover them.

The Ottoman Empire tracked some policies when they placing the Circassians to Anatolian lands. We make an effort to uncover that what are these policies were, what to consider when moving the settlement from what aid to immigrants, and the Ottoman Empire gave these immigrants. Characteristics of the region where Circassians settled in the area with the homeland and to make a generalization that by comparison with the Caucasus and population structure of these people were investigated.

Key words: Circassians, population, culture, villages, Tokat

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
1.ÇERKES KİMDİR	2
2.KAFKASYA	5
2.1.Kuzey Kafkasya	6
3.KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇLER	7
3.1. Kafkasya'dan Yapılan Göçlerin Veya Sürgünlerin Nedenleri.....	8
3.2. Kafkas Göçlerinde Osmanlı Devletinin Rolü.....	8
3.3. Kafkas Göçlerinde Rusya'nın Rolü	9
3.4.Göç Hareketinde Kafkas Halklarının Tutumu	11
4.RUSLARIN KAFKASYA POLİTİKASI	12
4.1. Kafkas Rus Savaşları	13
4.2.Şeyh Şamil Kimdir?	14
5. KAFKASYA'DAN TOKAT MERKEZ İLÇESİ VE KÖYLERİNE GÖÇLER	16
5.1.1850-1875 Dönemi Kafkas Göçleri	16
5.2. 93 Harbi (1877-78 Osmanlı Rus Harbi) Sonrası Kafkas Göçleri.....	17
6. OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHACİRLER İÇİN YAPTIĞI DÜZENLEMELER	19
6.1.Muhacirin Komisyonu	20
6.2.Muhacirlerin İskânı	21
7. GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE OSMANLI'NIN BU SORUNLARA KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER	24
7.1.Yol Boyunca Yaşanan Sorunlar	24
7.2. Geçici İskân Bölgelerinde Yaşanan Sorunlar.....	25
7.3. Kalıcı İskân Bölgelerinde Yaşanan Sorunlar	26
7.4.Yol-Harcırah Yardımı	27
7.5.Yevmiye Yardımı.....	28

7.6.Kafkas Göçmen Vakıfları	29
7.6.1.Kafkas Göçmenlerinin Anadolu'ya Tesis Etmiş Oldukları Vakıfların Genel Özellikleri (Tablo2).....	30
7.6.2 Kafkas Göçmenleri'nin Yerleşim Alanları	32
8.ÇERKESLERDE SOSYAL YAPI, KÜLTÜREL DEĞERLER VE TOKAT'TAKİ ÇERKES KÖYLERİ	35
8.1.Çerkes Boyları	35
9.ÇERKESLERDE SOSYAL YAŞAM.....	37
9.1.Çerkes Toplumu	37
9.2. Çerkes Halklarının Özellikleri	38
9.3. Çerkes Örf ve Âdeti	38
9.4. Çerkez Düğünleri	41
9.4.1.Kahve	42
9.4.2. Vunaplhe (Ev Görme).....	42
9.4.3. Nekihıth (Nikâh Töreni).....	43
9.4.4.Nişanlılık Dönemi	43
9.4.5. Başlık Alma (Vuase'ıh).....	44
9.4.6 Gelin Alma (Nıışe) ve Düğün.....	44
9.4.7. Çerkeslerde Kaşenlik	45
9.4.8.Günümüzdeki Kaşenlik	46
9.5. Atçılık.....	46
9.6. Çerkesler'de Cenaze Merasimi	47
10. ÇERKES KÜLTÜRÜ	50
10.1 Çerkes Kıyafetleri	50
10.1.1.Geleneksel Kıyafetler.....	50
10.1.2. Çerkes Erkek Kıyafetleri.....	51
10.1. 2. 1 Çerkeska.....	52
10. 1. 2. 2.Hazır (Fişek).....	52
10. 1. 2. 3. Başlık (Shargon).....	52
10. 1. 2.4. Kalpak	53
10. 1. 2. 5. Gömlek.....	54
10. 1. 2. 6. Pantolon.....	54
10. 1. 2.7. Yamçı	54

10. 1. 2. 8. Kemer	54
10. 1. 2. 9. Ayakkabı (Çizme)	54
10. 1. 2.10. Kama – Kılıç	55
10. 1.3. Çerkes Bayan Kıyafeti	55
10. 1. 3.1. Kaftan (Saye)	55
10. 1. 3.2. İçlik (Entari)	55
10. 1. 3.3. Şohtan (Korse)	56
10. 1. 3. 4. Başlık	56
10.1. 3. 5. Şamiha (Başörtüsü)	56
10.1.3. 6. Ayakkabı	56
10.1. 3. 7. Kemer	57
10. 1. 4. Tiley Geleneği (Savaş Ve Giyim Elbiseleri)	57
10.1.4.1. Kan Davası Ve Giyim	58
10.2. Çerkezlerde Müzik	58
10.2.1. Tuşlu Çalgılar	58
10.2.2. Vurmalı Çalgılar	59
10.2.3. Üflemeli Çalgılar	59
10.3. Çerkes Düğünlerinde Oynanan Oyunlar	60
10.4. Çerkeslerde Mutfak	62
10.5. Çerkeslerde Mimari	64
11. TOKAT VE TOKAT'TA Kİ ÇERKES KÖYLERİ	67
11.1. Tokat'ın Coğrafi Konumu	67
11.2. Tokat'a Gelen Çerkez Sürgünü	67
11.3. Tokat Merkez Çerkes Köyleri	68
11.3.1. Tokat'taki Kabardey (къэбэрдэй) Boyuna Mensup Olan Köyler	71
11.3.2. Tokat'ta ki Abzeh Boyuna Mensup Köyler	72
11.3.3. Tokat'ta Sadece Şapsığ Boyuna Mensup Köyler	73
11.3.4. Tokat'ta ki Kumuk Boyuna Mensup Köyler	74
11.3.5. Tokat'ta Sayısı Çok Az Olan Boylar	74
11.4. Günümüzde Tokat Merkez İlçesine Bağlı Çerkez Köyleri	75
11.4.1. İhsaniye Köyü (Eski adı: Botosey)	75
11.4.2. Çamağzı Köyü	78
11.4.3. Hanpınar (W'ugahable)	82

11.4.4. Odaba (Sevindik) Köyü.....	86
11.4.5. Pınarlı Köyü	89
11.4.6.Gülpınar Köyü.....	92
11.4.7.Uğrak (Eyreb).....	96
11.4.8. Dereağzı Köyü (Gideağzı)	98
11.4.9.Alan Köyü	100
11.4.10.Batmantaş Köyü	103
11.4.11. Altuntaş Köyü	107
11.4.12. Tekneli Köyü.....	110
11.4.13. Tokat Merkeze Bağlı Olup Önceden Çerkez Bulunan Ama Şuanda Bulunmayan Köyler.....	114
11.4.13.1. Hasanbaba Köyü (Kirkoros Köyü).....	114
11.4.13.2. Çerçi Köyü	114
12.SÖZLÜK.....	115
13.SONUÇ	117
14.KAYNAKLAR	119
15.EKLER	123
16.ÖZGEÇMİŞ	140

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin idari, sosyal ve ekonomik yapısını yakından ilgilendiren göçlerden birisi de Kafkas göçleridir. Bu bölgeden yapılan göçler, Osmanlı Devletinin bir takım tedbirler almasına yol açmıştır. Bu göçlerle alakalı Anadolu'nun çeşitli yerlerinde(Sakarya, Kahraman Maraş gibi) çalışmalar yapılmasına rağmen Tokat Merkez köyleriyle ilgili çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışmada öncelikle Kafkas halklarının yani kendi tabirleriyle Adigelerin, kendi topraklarını terk etmeleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada Osmanlı Devleti'nin göçlere bakış açısı göçmenleri Anadolu'ya yerleştirirken dikkat ettiği hususlar göçmenlerle ilgili düzenlemeler üzerinde ana hatlarıyla bilgiler verilip Çerkez'lerin Osmanlı Devlet'ine sığınma nedenleri, Devletin Genel göçmen politikası içerisinde Çerkezlerin yeri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Elimizdeki bu çalışma Kafkas halklarının Anadolu'ya getirdiği kültürel değerler bu değerlerin günümüze etkisi üzerinde durulmaktadır. Özellikle bu kültürel değerleriyle Anadolu da yaşayan geniş kültür yumağını ne ölçüde etkilediğini göreceğiz. Bu çalışmada yalnız Çerkez'lerin yaşadığı köyler ile diğer etnik gruplarla yaşadığı köylerin karşılaştırılmasına da yer verilmiştir. Çerkezlerin yemekleri, mimarileri, aile yapısı adetleri konusunda tarafımızdan yapılan saha araştırmasının sonuçları Çerkezlerin bugünkü kültür mirasının geleceğe aktarılmasına önemli katkı sunacaktır.

Saha araştırması ve arşiv belgeleri ile desteklenen bu çalışma Tokat Merkez'e ve ilçelerine bağlı olan köylerin hem geçmişi, hem de bugünkü durumunu ele alan bir sosyal tarih örneğidir.

1.ÇERKES KİMDİR

Türkiye’de Kafkas halkları (Adige, Abhaz, Ubih, Karaçay, Oset, Çeçen-İnguş ve Dağıstanlılar) Çerkes¹ kimliği kapsamında değerlendirilmektedir. Coğrafi olarak Adige, Çerkez olmayan insanların Kuzey Kafkasyalılara verdiği addır. Kafkasya’da tüm halklar Çeçen, Karaçay gibi kendi isimleriyle adlandırılır. Ancak Ruslarla savaşın sonucunda soykırıma uğratarak Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalan Kafkasyalılar bir milletmiş gibi algılanmış. Böylece Çerkes ismi Türkiye’de yaşayan Kafkasyalıların üst kimliği olmuştur.

Çerkeslerin hangi ırka mensup oldukları hakkında daha önce sosyoloji ve dil bilimi uzmanları arasında görüş ayrılığı bulunsa da yapılan araştırmalar sonucunda bunların Ari yani Hint Avrupa kökünden geldikleri anlaşılmıştır².

Çerkes kökeni hakkında birtakım görüşler vardır. Bu görüşlerden biri şudur: Başlangıcı belirlenemeyecek kadar eski zamanda Doğu ve Orta Asya’nın büyük toplumuna mensup topluluklar Batı Asya’ya ve o zamana kadar boş bulunan Kafkasya’ya gelip yerleşmiştir. Bunun sonucunda da Kafkasya’nın ilk halkını oluşturmuştur.

Bazıları bu görüşü desteklemekle birlikte başka bir yorum getirmişlerdir. Madenciliği Avrupa’ya taşımakta olan göçmenler önce Batı Asya’yı daha sonra Avrupa’yı istila etmeyi düşünmüşler, fakat Avrupalıların baskısı sonucu, Batı Asya’nın eski topluluklarına boyun eğmişlerdir. Batı Asya toplulukları bu baskı sonucu bu göçmenlerin kendi aralarında yerleşmelerine izin vermek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda göçmenler ortalık sakinleşene kadar korunmak için Kafkas dağlarına sığınmıştır. Ancak zamanla bir kısmı korunmaktan ziyade burayı yurt edinmiştir.

Başka bir görüş Kafkasya’nın asıl yerlisi olanların, Çerkeslerin, Ari yani Hindistan’la Batı Asya’da Kafkasya ve Avrupa da en eski yerlileri olduklarını savunarak kökenini Yafes soyundan geldiklerini ileri sürmüşler. Son dönem insan soy

¹ Gerçekte Çerkes olarak yazılmaktadır, ancak TDK Çerkez olarak belirtmiştir.

² Yusuf İzzet Paşa, Kafkas Tarihi, Ankara: Adıge yay., 2002, s.81-82.

bilimi uzmanları ve özellikle ünlü bilgin Ernest Şantr bu görüştedir³. Bu görüşü savunanlara göre asıl eski halkın anadillerinde büyük farklılaşmalar oluşarak, çok sayıda şiveler ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde halklar ve kültürler mozağının bir parçasını oluşturan Çerkes halkı, Türkiyede kendi bünyesinde de farklı tonlar barındıran bir başka mozaik görüntüsü vermektedir.

Çerkesler; başka bir tanımlama ile Kuzey Kafkasya halkları, araştırmacıların üzerinde çokça çeliştiği bir konudur. Buna rağmen kültür ve tarihleri, hatta isimlendirmeleri konusunda netleşmemiş birçok nokta vardır. Bunda bünyelerini oluşturan etnik çeşitliliğın yanında, kültürel ve tarihsel köklerinin insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanmasının etkisi büyüktür. Bazı tarihçilerin görüşleri, Çerkes teriminin, Kuzey-Batı Kafkasya’da yaşayan Adigelere, Yunanlıların antik çağlarda vermiş oldukları “ Kherkhet ” adından geldiğinin konusunda birleşmektedirler. Bu etnik tabir günümüzde araştırmacılar ve bizzat Kuzey Kafkasyalılar tarafından üç şekilde tanımlanıyor.

Bu tanımlamalardan ilki Çerkes’i, Karadeniz’den Hazar Denizi’ne kadar olan Kuzey Kafkasya topraklarında yaşayan halkların ortak adı olarak görmektedir. Bu tanımlama Avrupalılar, Araplar ve Türkler tarafından benimsenmiştir. Kafkasya antik çağlardan beri çok sayıda dilin kullandığı bir bölge olarak bilinmektedir. Tarihçiler Antik çağlarda Romalıların Kafkasya’yı dolaşırken yanlarında yetmiş kadar çevirmen bulunduğunu yazmaktadırlar. Çerkes grubunu oluşturan halklar günümüzde 10 ayrı dil ve bunların lehçelerini konuşurlar⁴. Ayrı diller konuşan Çerkesleri güçlü bir biçimde birleştiren ve onları önemli hale getiren unsur, ortak gelenek ve töreleri, benzer sosyal yapıları özgün ve köklü kültürleri, bunların oluşturduğu köklü biçimlenmedir. Karadeniz kıyısındaki Abaza ile, yüzlerce kilometre kuzeyde ki Karaçay, Adıge: doğudaki Asetin, Çeçen, Hazar kıyılarındaki Avar ve diğerleri tamamen ayrı diller konuşur, ancak bin yıldan beri aynı elbiseyi giyer, aynı kültürü yaşar, aynı toplum kurallarına bağlıdır. Çocuklarını benzer şekillerde terbiye ederler. Çerkesler, dil ayrılığını aşan ortak sosyo-kültürel değerlerin üstünlüğüne inanırlar. Bu inançların

³ Yusuf İzzet Paşa, a.g.e., s.85.

⁴ Hayri Ersoy – Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayımlı, 1992, s.4

doğruluğunu, 19. yüzyılda Ruslar tarafından aralarına yerleştirilen Kazak ve Ermenileri Çerkez geleneğine uydurmak suretiyle ispatlamışlardır. Batılılar tarafından “ değişik ancak uygar bir toplum ” olarak nitelendirilirler." Çerkez gruplarından Adige, Abaza, Ubih, Lezgi, Çeçen, Avar ve başka bazı Dağıstanlı gruplar, bir görüşe göre, Kafkas dil grubunun Kuzey bölümünü oluşturur ve birbirleriyle akraba diller konuşurlar. “Çerkez gruplarından Karaçay ve Balkarlar Türkçe konuşurlar. Prof. N. Marr, Karaçayları Türkleşmiş Kafkasya ve Balkarları “ Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Kafkasya Bulgarlarının temsilcileri ” olarak göstermektedir.

Çerkeslerle ikinci tanım, bu etnik kimliğin Kuzey-Batı Kafkasya'da yaşayan Adige, Abhaz-ubih halklarına ait olduğu şeklindedir. Çerkezleri bu şekilde tanımlayan araştırmacılara göre, yukarıda sözünü ettiğimiz diğer Kuzey Kafkasya halkları Çerkez değil, ama Çerkeslerle kültür bütünlüğü olan halklardır.

Çerkeslerle ilgili üçüncü ve diğerlerine göre daha dar kapsamlı tanım ise Çerkeslerin Kuzey Batı Kafkasya'da yaşayan Adigeler olduğu yönündedir. Bu tanımın sahiplerine göre Adige halkı arasında yer alan ve kendi dillerini terk edip Adige'yi benimseyen Ubih halkı da Çerkez'dir.

Bu üç tanımdan başka Çerkez tanımları da mevcuttur. Örneğin Çerkesler'in otonom halkları olan Abhaz-Adige ve Çeçen-Lezgi gruplarından oluştuğu gibi tanımlar mevcuttur.

2.KAFKASYA

Harita 1: Kafkaslıların Fiziki Haritası⁵

Kafkasya, batıda Karadeniz kıyılarından Doğuda Hazar Denize kadar uzanmakta ve Cumhuriyet ve bölgelere bölünmüş durumdadır. Kafkasya'nın bel kemiğini oluşturan ve kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan Kafkas Dağları 140.000 km²'lik bölgeyi kuzey ve güney olarak ikiye ayırmaktadır. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetleri yer almaktadır. Kuzeyde Don Nehrinden güneydoğu yönünde Maniç Nehri boyunca Kuma Nehrine kadar ve Doğu'da Hazar Deniz'ine uzanan Kuzey Kafkasya'da ise Dağıstan, Çeçenİnguş Kuzey Osetya, Karatay-Balkar, Karaçay-Çerkes ve Abhazyya otonom cumhuriyetleri ile Adige ve Güney Osetya otonom bölgeleri mevcuttur.

İki deniz arasında bir köprü gibi uzanan ve iki kıtayı birleştiren Kafkasya çeşitli milletlerin binlerce yıl geçtiği ve karşılaştığı bir bölge olup dünyanın eski, sürekli yerleşik toplumlarını barındırmıştır. Eski Arap coğrafyacılarının “ Cebel-ül Elsan =

⁵Tarihturklerdebaslar.wordpress.com

Diller Dağı ” adını verdiği Kafkaslarda çeşitli kaynaklara göre 30-360 arasında dil çeşidi bulunduğu bildirilmiştir. Bu çeşitliliğe karşılık, Kafkasyalılar bölgeye özgü bir bağlılık ve birlik şuru geliştirmişlerdir. Bu bağlılıkla uzun süren savaşlarla özgürlük mücadelesi uğruna savaşmışlardır.

2.1.Kuzey Kafkasya

Avrupa kıtasının doğu ucundaki bir parça olan Kafkas Sıradağlarının kuzeyinde kalan ve batısında Azak ve Karadeniz, kuzeyde Maniç Çukuru, doğu da Hazar Denizi ve güneyde de dağlardan inip Karadeniz’e ulaşan İngur Irmağı ile çevrili alan Kuzey Kafkasya’dır. Çerkezler Kuzey Kafkasya’nın otokton halkıdır. Binlerce yıldır burada yaşamaktadırlar.

Harita 2: Kuzey Kafkasya Haritası⁶

⁶Tarihturklerdebaslar.wordpress.com

3.KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇLER

Göç, özel anlamıyla kişilerin yerleşmek amacıyla bir iskân ünitesinden diğesine giderek meydana getirdikleri yer değıştirme hareketidir⁷. Hukuken seyahat ve özgürlüğünün kullanılması anlamındaki yerleşmelere de “göç” denir. Aynı zamanda insanların buldukları yeri terk edip baka bir yerde yaşamlarını sürdürmelerine karar vermeleri ve bu kararları uygulamaları sonucunda ortaya çıkan hadiseye de “göç” denir⁸.

Göçün farklı biçimleri vardır. Bir kişi kendi rızasıyla, hiçbir baskı altında kalmadan daha iyi yaşamak ve verimli geçinme şartlarını elde etme gibi sebeplerle göç etmeye karar vermişse, yapılan bu göçlere “serbest göç” denir. Burada göçmen gideceğı yeri, gitme şartlarını ve zamanını kendi ayarladığı için tehlikede olmayacağını bilmektedir. Öte yandan kişinin kendi iradesi dışında yapılan zorunlu göçler vardır. Coğrafi şartların yaşamayı olumsuz etkilemesi, insanların buldukları bölgede yaşamaları için gerekli asgari şartların olmaması, doğal afetlerin (yangın,sel, heyelan) olması insanları zorunlu göçe itmiştir. Bunun yanında devlet eliyle sosyo-kültürel sebeplerle aşırı nüfus artışı, sağlık, dinî ve kan davaları gibi sebeplerle gerçekleşen göçler de vardır. Savaşlar ve antlaşmalardan dolayı yapılan nüfus mübadeleleri ve devletin belli aşiretlerin veya grupların varlığına son vermek için başka bir yerlere sürgün etmeleri de zorunlu göçlerdendir..

Göç eden anlamındaki göçmen veya muhacir kavramları seyahat ve yerleşme özgürlüğünü kullanmaktan ziyade, çaresizlikten göç edenler için kullanılır. Özellik’le Rus’ların zulmünden kaçan Çerkesler buna örnektir. Rus’ların amacı kendilerine düşmanlık besleyen, kendi çıkarlarına ters düşen ister Çerkes ister Türk olsun bunları bu Kafkasya'dan atmaktı.⁹

Her göç olayının kendine özgü coğrafi, siyasi, ekonomik, sosyal vb. koşullara bakarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kafkas göçlerini başka bir ülkeye yapılan

⁷ Nedim İpek, İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler, Trabzon: Serander Yay.,2006,s.17

⁸ Abdullah Saydam, Kırım Ve Kafkas Göçleri(1856-1876), Ankara: Türk Tarih Kurumu,1997,s.1

⁹ Abdullah Saydam,"Kırım Ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler Ve Osmanlı İskan Siyaseti(1856-1876),Ankara: Osmanlı Ansiklopedisi IV ,1999,s.677

kademeli, iç ve dış karma, deniz aşırı kitlesel, zorunlu dağınık iskanlı, uluslararası bir göç olarak tanımlanabilir. Günümüz araştırmacıları yapılan bu göçleri, sürgün, katliam hatta soykırım kapsamında ele almışlardır.

Dünya tarihinin önemli toplumsal dönemeçlerinden birçoğu büyük nüfus hareketlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her toplumsal dönemeç iskan yaşamında da önemli dönüşüm ve değişimler sağlamıştır¹⁰. Sayısı on bine varan yerleşme hareketiyle, Anadolu toprakları çok zengin ve nitelikleri çok farklı göçlere sahne olmuş ve bugünkü kültürel çeşitliliğini bu göçler sonrasında kazanmıştır¹¹.

3.1. Kafkasya'dan Yapılan Göçlerin Veya Sürgünlerin Nedenleri

Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin siyasi, ekonomik ve kültürel sebepleri vardır. Fakat bunların en önemlisi Rus'ların Kafkas halklarına karşı yayılcı politika izlemesidir¹². Zorlama boyutu ile de bu göç harekâtı bir sürgün özelliği de taşımaktadır. Bunlara itici göçte denilebilir¹³.

Rus'ların rolü dışında Kafkas Göçlerine Göç Osmanlı Devleti açısından da bakmak gerekir. Bunlardan başka göçe neden olan bazı özel faktörlerde bulunmaktadır¹⁴.

3.2. Kafkas Göçlerinde Osmanlı Devletinin Rolü

Osmanlı, Kafkasya'dan Anadolu'ya olan göçü uzun süre teşvik etmiştir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Özellikle saray ve devlet erkânını içerisinde çok sayıda Kafkas kökenli kişilerin olması, bu kişilerin kendi yakınlarını Osmanlı topraklarında görmek istemeleri önemli faktörlerden bir tanesidir. Bir diğer faktör Osmanlı Devleti'ndeki

¹⁰ Fikret Babuş, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç Ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları, Ozan Yayıncılık s.19

¹¹ İlhan Tekeli, Göç Ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2008, s.42

¹² Bedri Habıçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler, İstanbul: Nart Yay,1993,s.67

¹³ Abdullah Saydam, Kırım Ve Kafkas Göçleri(1856-1876), Ankara:,Türk Tarih Kurumu,1997,s.36-37

¹⁴ Mustafa Budak,"Rusya'nın Kafkasya'ya Yayılma Siyaseti", Genel Türk Tarihi, (Editörler: Hasan Celal Güzel -Ali Birinci) C:IX,Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002,s.652

panislamist yönelişlerdir. Göç zamanında Osmanlı hükümdarı olan Abdülaziz ve II. Abdülhamid'in Müslümanların “Dar’ül İslam” a göçüne daima sempati ile bakmışlardır. Bu göçmenlerin tüm sorunlarının halledilmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir¹⁵.

Osmanlı Devleti'nin, topraklarına Kafkas Müslümanlarının göç etmesi ve buna bağlı olarak Osmanlı halkları içinde Müslüman toplumun nüfus oranının artışını sağlayan politikayı kabul etmesinin temelinde ideolojik sebepten öte pragmatik motifler yatmaktadır¹⁶. Devletin özerklik isteyen unsurları İslam Birliği ” propagandası etrafında toplamak için geliştirilen “Osmanlı siyaseti ” devletin Müslüman unsurlarına hilafet merkezi toplamak ve bu sayede de Devletin gücünü sağlamlaştırmaktı. II. Abdülhamit'in bu Panislamizm'i benimsemesinde Rus ve Hıristiyan devletlerinin Kafkasya ve Balkan bölgelerinden kabileleri göçe mecbur etmesi ve böylece İstanbul'da, hilafet merkezi çerçevesinde yığılan Müslümanların çektiği sefalet ve eziyetler Osmanlı aydınlarında İslami duyarlılığın artırmasının önemi büyüktür.

Devlet adamlarının düşündüğünden daha fazla göç yaşanması üzerine, arşiv belgelerinden de anlaşıldığı gibi 1861'den itibaren Osmanlı Devleti göçü teşvik eden politikadan vazgeçmeye başlamıştır¹⁷. Bu dönemde devletin yaşadığı ekonomik ve mali bunalıma bu politika değişikliğinde etkili olmuştur. 1864'ten sonra bu sınırlayıcı göç harekâtı daha da öne çıkmış, izin almadan veya İstanbul'a bildirilmeden pasaportsuz gelen göçmenler dahi kabul edilmemeye başlamıştır¹⁸. Bu göç işlerini 1860'a kadar İstanbul Belediyesi yürütmüştür. Ancak belediye artık bu işin içinden çıkamayacak hale gelince, 1860 da Muhacirin komisyonu kuruldu.¹⁹

3.3. Kafkas Göçlerinde Rusya'nın Rolü

Rusların Doğu Kafkasya ile Kuzeybatı Kafkasya'daki halklara karşı tutumları ayırdır. Rusların göç politikası Çerkezler ve Abazalara yönelik yürütülmüştür. Dağıstan bölgesindeki halka ve Çeçenlere karşı benzer bir zorlamaya başvurulmamıştır. Bunun nedenlerinden biri hala tartışılmaktadır. Bu neden Çerkez- Abazaların yaşadıkları

¹⁵ Abdullah Saydam, Kırım Ve Kafkas Göçleri(1856-1876), Ankara:,Türk Tarih Kurumu,1997,s.36-37

¹⁶ İrfan Gündüz, Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri, İstanbul: 1983, s.222.

¹⁷BOA.DH.MKT.1525/24 1305 Za.16/25 Temmuz 1888

¹⁸ Bedri Habiçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, İstanbul: Nart Yayınları, 1993, s.50.

¹⁹ Bedri Habiçoğlu,a.g.e.,s.107

bölgelerin daha sarp ve engebeli bir yapıya sahip olması ve bu bağlamda da bunların kendilerine sürekli sorun çıkarabilecekleri ihtimalidir. Rusların, Çerkezleri Osmanlıya göç ettirmelerindeki sebeplerden bir tanesi de binlerce göçmeni Osmanlı topraklarına yığarak, Osmanlı Devleti'ni ekonomik, bir bunalımın içerisine atmaktır. Ruslar, 1858 yılından itibaren Çerkez ve Abaza kabilelerine öncelikle dağlık bölgelerde oturanlara iki seçenek sunmuştur. Bunlardan birincisi Kuban'ın sağ tarafındaki ovaya yerleşmekti.

Harita 3: Kuzey Kafkasya Fiziki haritası²⁰

İkinci seçenek ise başka bir ülkeye göç ettirmektir. Bu ülke kuşkusuz Osmanlı Devleti olacaktır. Bu kabilelerin Kuban'ın sağ tarafındaki ovaya yerleştirilmelerindeki maksat Rus-Kazak yerleşimlerinin aralarında bu kabileleri daha kolay kontrol altında tutabilmektir. Ruslar bu politikalarını Kuzey Batı Kafkasya'yı ele geçirdikleri 1864'lere kadar sürdürmüştür. Yani bu tarihte genel olarak 93 Harbi öncesi 1864'lere kadar gitmektedir²¹. Rusya'da bu politikann

²⁰ Tarihturklerdebaslar.wordpress.com

²¹ Bedri Habiçoğlu, "Göçün ve Sürgünün Nedenleri", Ankara: Kafkas Derneği Yayınları, 2001, s.120.

mimarlarının da büyük etkisi olmuştur. Bunun baş mimarlarından birisi General D.A. Milyutindir. 1857’de Genelkurmay başkanı iken politikanın genel içeriğinden bahsetmiştir. Bundan sonra gelen Prens Buryatin bu politikayı benimsemiş, bu politikanın 1862’de resmi karar haline gelmesinden sonra uygulamasına da hız verilmiştir. Ancak bu politika resmi olmasa da 1857’lerde başlamıştır. 1862 tarihlerinde Kuban Bölgesi’nde Rus-Kazak satanitsatalar kurulmaya başlamıştır. Ruslar, 1864’te kış aylarında Çerkes halklarının Osmanlı topraklarına sürmeleri seçeneğinden vazgeçmişlerdir. Kuzey Batı Kafkasya’nın boşalması gerekse de ekonomik yönden Rusya’nın çıkarlarına aykırı bir durum olmasının büyük etkisi vardır²².

3.4.Göç Hareketinde Kafkas Halklarının Tutumu

Şeyh Şamil’in mücadelesinden sonra yani Şeyh Şamil’in Ruslar tarafından bertaraf edilmesinden sonra göç harekâtı bir hayli artmıştır. Kafkasya’dan Osmanlı Devleti’ne ilk göç eden halklardan belli başlıcaları şunlardır; Bjeduğlar, Makhuşlar, Kemirguveylar, Besleneylar ve bunlara ek olarak da Hatikoylardır. Daha sonraki tarihlerde bunlara Abhazlar, Natukhaylar ve Sıpsığlar da eklenecektir.

Kafkas göçlerinde etkili olan başlıca bir husus daha vardır. Kabilelerdeki feodal yapı bu kabileler içerisindeki soylu ve aristokrat kişiler göç olayını teşvik etmiştir. Böylece gittikleri yerde kendi hâkimiyetlerini ve güçlerini devam ettireceklerini düşünmüştür. Bunun yanında göç olayına tamamen karşı çıkan az sayıda Çerkez aydınları da vardır. Durum her ne olursa olsun Çerkezler istiklâl mücadelelerinden asla taviz verilmeyeceğini ve kültürel yönden asimile olmayacaklarını savunmuşlardır.²³.

²² Aliy Kasumov- Hasan Kasumov, Çerkes Soykırımı, Ankara: Kafkas Dergisi Yayınları, 1995,s.94

²³ Hayri Ersoy – Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayını, 1992, s.91-97.

4.RUSLARIN KAFKASYA POLİTİKASI

Kafkasya, Ruslar tarafından uzun seneler boyunca yanına yaklaşılmaz kültürler diyarı olarak görmüştür. 19. Yüzyılda Rusya karşısında Kafkas halklarının direnişu Rus yazar ve şairlerin hayal gücünü ciddi şekilde etkilemiştir. Çar ordusuna gönüllü katılan Tolstoy Kafkasya'ya yönelik destansı eserler kaleme almıştır. Keza genç bir subay olarak, Kuzey Kafkas halkına karşın savaşan Lermantou, bölge insanı hakkında yazarken büyük bir yaratıcılık sergilemiştir. Puşkin, tanınmış 19. Yüzyıl Rus generali Yermelov'un ayaklanmak isteyen Kuzey Kafkasyalıları karşı seferine övgü olarak ünlü “ Kafkas Mahkûmu ” şiirini kaleme almıştır²⁴.

Rus şair ve yazarları, Kuzey Kafkasya'nın özgürlük mücadelesine romantik bir hayranlık besleseler de, sonuçta Rus kuvvetlerinin bölgenin önemli kabileleri karşısında kesin bir zafer kazanmalarını tarihsel bir zorunluluk olarak görmüştür.

16. yüzyılın ortalarına kadar Ruslar, Kuzey Kafkasya ile ilgilenmemiştir. 1556 'da Astrahan Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasıyla Ruslar Hazar Denzinde büyük bir güç elde etmiştir. Ruslar, 18. yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya'nın tamamını kendi denetimi altına almak için plan yaptı. Rusların bilhassa Kuzey Kafkasya'ya yönelik girişimleri altında Kafkas halkı kendini savunmaya başladı. Bu savunmada belli başlı isimler ve Nakşibendi tarikatı öne çıkmıştır. 15. yüzyıldan itibaren Nakşibendi müridleri Kuzey Kafkasya halkları arasında yandaş kazanmaya başlamıştır. Çeçen bir çoban olan Şeyh Mansur; Kafkasya'daki ilk Nakşibendi liderlerindendi. Mansur, Müslümanlarının imamı ünvanını üstlenip şeriatın getirilmesini savundu. Ruslara karşı mücadeleyi kutsal savaş olarak vaaz etmeye girişmiştir. Bu çağrı Kafkasya'da geniş bir yankı uyandırarak büyük bir yandaş grubu oluşturmuştur. Bu isyanın bertaraf edilmesi Kafkas halklarının mücadelesinin bittiği anlamına gelmiyordu. 19. Yüzyılın ilk başlarından itibaren Kafkas Müslümanlarını tek çatı altında birleştirilmek için harekete geçildi. Bu hareketin öncüsü de Şeyh Şamil'di. Şamil harekâtı da Nakşibendi tarikatından beslenmiştir.

Şeyh Şamil harekâtı, Rusların Kafkasya'da ki ilerleyişine karşı direnen en güçlü Müslüman direnişiydi. Şamil'in imam olduğu açıklamasından kısa bir süre sonra

²⁴ Özcan Özen – Osman Akınhay, Çeçenistan, Yok Sayılan Ülke, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, s. 5.

bağımsız bir devlet olarak “ Şamil’in İmamatlığı ” ilan edildi. Bu mücadele yaklaşık 30 yıl devam etmiştir²⁵.

4.1. Kafkas Rus Savaşları

Kafkasya coğrafyası jeopolitik öneminden dolayı tarih boyunca birçok toplumun ve siyasi güçlerin uğrak yeri haline gelmiştir. Bu coğrafyası, aynı zamanda çok sayıda savaşa sahne olmuştur. Kafkas-Rus mücadeleleri bunların içerisinde en acımasız ve ahlaksızca yapılanlarıdır. Bu mücadeleler Ruslar açısından bir fetih sayılırken, Kafkas halkları açısından ise ülkelerinin kaybı şeklinde yorumlanmıştır²⁶.

Yapılan savaşlardan sonra Kafkas halklarının zorla vatanlarından sürülmesi, Rus politikasının temel unsurlarından biri olmuştur. Çerkez halkları Kırım Tatarlarından farklı olarak, baskıcı yönetimden şikayetçi olmakla birlikte onlara uygulanan politikalar çok daha zorbacaydı. İnsanları kıyımdan geçirme, talan etme ve evlerin- köylerin yıkılması gibi. Kafkas-Rus mücadeleleri sonuçları bakımından ele alınacak olursa; bunlardan ilk savaşlar döneminde göç hareketi ciddi bir sonuç olarak görülmemektedir. Savaşın ikinci safhası oldukça kanlı ve Rusların zalim politikalarıyla geçmiştir. Fakat bu dönemde Kafkaslar açısından özellikle Şeyh Şamil direnişinin etkisinden dolayı yapılan mücadele Çerkezler lehine olmuştur. Belli bir zamandan sonra bu mücadeleler Ruslar lehine olmuştur. Savaşın Ruslar lehine dönünce Çerkezler akın akın göç etmeye başlamıştır. Savaşın üçüncü safhasında ise savaşların şiddeti giderek artmıştır. Bu savaşlar ölüm kalım savaşı olmuştur. Bu dönem savaşları Kafkasya'nın düşmesi ve Çerkezlerin direnişinin kırılmasıyla son bulmuştur. Bütün dünyanın izlemekle yetindiği savaş sonucunda Kafkasya'da Ruslar tarafından etnik temizlik yapıldı ve bu aşamada soykırım niteliğine büründü.

Osmanlı Devletinin Kafkasya'lularla ilk ilişkisi sultan Fatih dönemine dayanmaktadır. 1451'de Abhazya (Sohumkale) üzerine Fatih donanma gönderdi. Taman yarımadasından Soçi'ye kadar olan bölge yani Çerkesistan sahilleri 1479'dan 1810 Rus istilasına kadar Osmanlı nüfuzu altında kaldı. Osmanlı devletinin Ruslarla beraber Kafkasya'daki nüfuz mücadeleleri Osmanlı Devletinin Kafkasya'daki Çerkes

²⁵ M. Z. Hizaloğlu, Şeyh Şamil, Şimali Kafkasya İstiklal Mücadeleleri, Ankara: 1958, s. 25-27.

²⁶ Yalçın Kaya, Kafkas Savaşları Tarihi, İstanbul: Dahi Yayınları, 2015, s. 77-79.

beylikleriyle iş birliği geliştirmesine yol açmıştır. Ancak Kafkasya'nın diğer doğu bölgesine baktığımız zaman farklı bir tarihsel gelişim safhası görülmüştür.

Osmanlı Devleti, Kafkas halkının gereksinimleri göz önünde tutarak onlara tam manasıyla özerklik vermiştir. Öte yandan Kafkas halkları hiçbir zaman sultana itaat ve bağımlılığı kabul etmemiştir. Kabul ettikleri tek husus Kafkas halklarının Padişahı dini lider olarak görmesiydi. Hiçbir şekilde Osmanlı Devleti'ne gayrimüslim Çerkezler haraç ödemediler. Osmanlıya askeri yardım da olmamıştır. Çerkesler, Osmanlı Devletine sadece dini inançlardan dolayı hoşgörü gösteriyorlardı. Çerkesler iç işlerine karışmalarına hiçbir şekilde karışmalarına izin vermedikleri gibi, eğer Osmanlı Devleti iç işlerine karışma teşebbüsünde bulunurlarsa buna şiddetle karşı çıkmaktaydılar.

Bunu destekleyen şüphesiz Çerkes Beyi Hacımukov'un söyledikleridir.

"Çerkesya'yı şu veya bu derecede Osmanlı etkisine koyan İslam'ın yayılması, sonuçta bu bölgeyi Osmanlı vilayeti veya eyaleti haline getirmedi. Türkler burada Osmanlı düzenini kuramadılar. Örneğin; Ahıska'da olduğu gibi vergi ve askeri sistem uygulayamadılar. Çerkesler, Osmanlı Sultanı'nı kendi manevi lideri gibi gördüler. Fakat onun sivil idare egemenliğini tanımadılar ve iç işlerine karışılmasına da izin vermediler. Çerkesler hür ve bağımsız halktı."

Hacımukov'un anlattıklarına göre Çerkesler sadece Ruslara karşı çıkmamışlardır. İster Osmanlı, ister Rus olsun bağımsızlığımıza karışan milletlere müdahale ederiz diye karşı çıkmışlardır²⁷.

4.2.Şeyh Şamil Kimdir?

Dağıstan'ın Gimri ovalarında tarihin ilk çağlarına kadar uzanan Avar boyunun bir üyesi olarak 1795'te dünyaya gelen Şeyh Şamil, gençlik yıllarından itibaren tanınan ve sayılan bir mürittir. Mürit Ruslar tarafından Nakşibendi tarikatına bağlı, tanınan kişilere denir. Yetişmesinde önemli isimler rol oynamıştır. Şeyh Şamil'in kayınpederi olan ve imamlık yıllarında müşaviri olacak şeyh Cemaleddin Gazi Kumuki, aynı yerden yetişmiş olan İmam Gazi Muhammed ve silsile itibarıyla bağlı olduğu Kürdemirli Şeyh

²⁷ Alev Erkilet, Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya, İstanbul: Büyüyenay Yayınevi, 2015, s. 50.

İsmail Şirvani ve Halidiye meşayihinden Şeyh Muhammed Yarağı'nın Şeyh Şamil'in yetişmesinde büyük payları vardır. 39 yaşında imam olan Şeyh Şamil, Kafkasya müridizmin en büyük temsilcisi olup İslam âleminde tanındığı gibi Avrupa ülkelerinde de bilinmekteydi. Bununla birlikte Kafkasya'da sürdürülen cihad üzerine Kral Marx'ın Batonya basınında yazdığı yorumlar dikkat çekicidir. Kafkasyalılar hunharca mücadelelerle Ruslara karşı direndiğini bu yorumlardan anlaşılmıştır²⁸. Şeyh Şamil hakkında en önemli, detaylı ve en eski biyografik çalışmayı yapan M. Çiçekova'dır.²⁹

²⁸ Hayati Bice, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s.19.

Meşayih: Şeyhler, pirlar, ihtiyarlar.

Müridizm: Ruslar tarafından Nakşibendi tarikatına verilen addır. Şeyh Şamil bu tarikattan beslenerek Ruslara direnmiştir.

²⁹Fikret Efe, Şeyh Şamil'in 100 Mektubu, 2. Baskı, İstanbul:2004, s.48

5. KAFKASYA'DAN TOKAT MERKEZ İLÇESİ VE KÖYLERİNE GÖÇLER

5.1.1850-1875 Dönemi Kafkas Göçleri

Bu dönemde yapılan göçler genel olarak Osmanlı-Rus harbinde (Kırım Harbi) yapılan göçlerdir. Kırım ve Kafkas bölgesinde gerçekleşen göçlerde, bölgenin Ruslar tarafından kendi beklentileri yönündeki organizasyon birincil sebeptir. Bundan dolayıdır ki bahsi geçen coğrafya'da, gerek askeri çatışmalar, gerekse baskı politikaları sonucunda çeşitli kitle göçleri meydana gelmiştir³⁰.

Kırım Harbi'nden sonra Rusya, egemenliğini kalıcı hale getirmek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Ruslar için Karadeniz'in Kuzeyi'nde kalıcı bir hâkimiyet tesis etmenin bir yolu Kırım ve Kafkasya'da çarlık yönetimine hiçbir şekilde zorluk çıkarmayan ve Osmanlı toplumu ile dini anlamda bağları en aza indirgenmiş bir Hıristiyan ağırlıklı bir toplum oluşturmaktır. Bu amaçla adı geçen bölgelerde baskıcı bir tutum sergilenmiş, Müslümanların mülkiyet haklarına kısıtlanmalar getirilmiştir. Böylece bölgedeki idari ve demografik yapı yeniden tesis edilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda Müslümanların en başlıca çıkış yolu ise Halife'nin koruması altına girilmesidir. 1780-1790 yıllarında başlayan göçler 19. yüzyıl'da hızlanmıştır. Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin büyük bir bölümü Balkan coğrafyasına, kalanı da Anadolu coğrafyasına yerleştirilmiştir. Anadolu'da da bu göçler özellikle Orta Karadeniz ve İç Anadolu'nun Kuzeydoğusu'nda yoğunlaşmıştır. Özellikle Tokat, Samsun, Amasya ve Kayseri gibi şehirlerde Çerkes nüfusunun yoğun olduğunu görmektedir³¹.

Kırım Savaşı sürecinde Osmanlı memleketine göç etmek zorunda kalan insanların sayısı yüz binlerle ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda bu rakamın yaklaşık 200.000 kişi olduğu yazılır³². Başka kaynaklarda söz konusu o dönemlerde yaklaşık 470.000 kişinin Osmanlı topraklarına göç ettiği düşünülmektedir³³. 1862'de hane olarak Kırım, Dağıstan ve Çerkes göçmenlerine bakacak olursak; göçmenlerin 52.812 hane

³⁰ Abdullah Temizkan, " Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas Ötesinde Nüfuz Mücadeleleri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C. VI., S.2, İzmir: 2006, s. 447-462.

³¹ Hakan Kırımlı, " Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul: 2006, s. 147-152.

³² Hakan Kırımlı, "Kırımlı", Ankara: DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2004, s. 458.

³³ Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Kafkasya", İstanbul: DİA, C.24, 2001, s.159.

olduğu belirtilmektedir³⁴. Bu göç hareketini mevsim şartları da etkilemiştir. Özellikle 1861’de kış mevsiminden dolayı göçmenleri misafir olarak Canik, Sivas, Tokat (Turhal, Zile) ve Bozok bölgelerine yerleştirilmişti. Bu tarihte misafir sığınanlar dışında yerleştirilen göçmenlerin iskan edildikleri yerler şöyle idi:

Tablo 1: Kırım, Dağıstan ve Çerkes Göçmenleri³⁵

İskân Bölgesi	Hane	Nüfus
Tuna Sahilleri	34,344	142,852
Rumeli Bölgesi		
Edirne Eyaleti	2,445	10,289
Selanik E.	768	4,421
Anadolu Bölgesi		
Hüdavendigâr Eyaleti	2,882	15,173
Aydın Eyaleti	1,079	4,837
Ankara Eyaleti	1,282	9,342
Kastamonu Eyaleti	798	4,375
Konya Eyaleti	3,520	17,173
Sivas Eyaleti	2,411	20,731
Erzurum Eyaleti	1,062	3,975
Trabzon Eyaleti	7	58
Adana Eyaleti	1,769	19,918
Cezire-i Bahr-ı Sefid Eyaleti	148 (?)	741
Şam Eyaleti	10	33
Halep Eyaleti	232	1,493
Toplam	52,757	255,411

5.2. 93 Harbi (1877-78 Osmanlı Rus Harbi) Sonrası Kafkas Göçleri

³⁴ Bedri Habıçoğlu, Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve İskanlar, İstanbul: Nart Yayınları, 1993, s.71.

³⁵ Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkasya Göçleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s.131.

Kırım Harbi sonrası Osmanlının karşılaştığı en büyük göç dalgası 93 Harbi sonrasında gerçekleşmiştir. 93 Harbi sonrası Osmanlı topraklarının ciddi bir kısmını kaybettiğinden, geriye kalan Osmanlı topraklarına ciddi göç dalgaları olmuştur. Osmanlı topraklarına gelen Kafkas göçlerini sadece Kırım Harbi ve 93 Harbi sonrasına bağlamamız pek doğru olmaz. Şeyh Şamil'in düşüşüyle ve Kbaade Savaşı sonrası da büyük göç hareketleri olmuştur.³⁶

Osmanlı toprakları XIX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca yoğun bir göç dalgasına uğramıştır. Kırım savaşıyla birlikte hızlanan bu göç dalgası 93 Harbiyle doruğa çıkmıştır. Göçlerle ülkeye gelen göçmenler iskân edildiklerinde aynı zamanda defterlere de kayıt edilirdi. 93 Harbi'nin bitiminden sonra Osmanlı Devletine gelen göçmen nüfus defterlere kayıt edilmiştir. Defterlerde Sivas ve Amasya sancağına baktığımız zaman, arşiv belgelerinden anlaşıldığı gibi toplamda 15.000 göçmen gelmiştir³⁷. Tokat merkez köylerine gelen göçmenlerin çoğu 93 harbi sonrasında gelmiştir. Bunlardan 93 Harbi sonrası gelen başlıca Çerkez köylerinin arasında Sevindik, Hanpınar, Pınarlı, Batmantaş, Uğrak, Tekneli'dir. Bunlardan Uğrak ve Hanpınar sadece Çerkes halklarından oluşmamaktadır. Aşağıda da değinileceği gibi Hanpınar köyüne önce Çerkes halkları yerleşmiş daha sonra bugün ki Çat kasabası eski adıyla ve halk ağzında Fenk olarak bilinen köyden insanlarda göç etmişlerdir. Bu köye yerleşenler arasında zeybeklerde vardır.

93 Harbi sonrası Tokat merkezde kurulanların Çerkez köylerinin yanında Artova'da da Çerkez köyler kurulmuştur. Yağcımusca ve Taşpınar köyleridir. Yeşilyurt'ta mevcut olan 3 Çerkez köyünden sadece Kavunluk Köyü 93 Harbi sonrası kurulmuştur. Bu ismi geçen köyler dışındaki Tokat merkez, Artova ve Yeşilyurt'ta bulunan Çerkes köyleri 93 Harbi sonrasında kurulmuştur. Genelde Kırım Harbi ve Kırım Harbi'nden 93 Harbine giden süreçte peyderpey göç harekâtlarıyla birlikte bu coğrafyalara yerleşmişlerdir³⁸

³⁶ Mehmet Demirtaş, "Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk Ve İskanları" Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41, Erzurum 2009, s.224

³⁷ BOA, Y.A HUS 242/6, 03 CA/308/ 15 Aralık 1890.

³⁸ BOA, İ. DH – 698 / 48884,01 S12921, 9 Mart 1875.

6. OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHACİRLER İÇİN YAPTIĞI DÜZENLEMELER

1859-1879 yıllarında, Çerkezlerin çoğunlukta olduğu yaklaşık iki milyon insan Kafkasya'dan Osmanlı'ya göç etmek için harekete geçmiştir. Bunlardan bir buçuk milyon kişi hayatta kalmış ve Osmanlı topraklarına yerleşme imkânı bulmuştur. Başlangıçta ki göçmen sayılırsa, Osmanlı Devleti'ne yerleşebilenler arasında rakamsal olarak farklar vardır. Bunun nedeni ise yol boyunca geçirilen salgın hastalıklar, yolculuk sırasında ki kayıplar ve gelenlerin hepsinin kayıtları tam olarak tutulmaması ayrı bir olgudur. Kafkasya'dan gelen bu kitle için bir yerleştirme politikası uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle Rumeli ve Osmanlı topraklarına gelen ve artık Osmanlı vatandaşı olan muhacirleri yerleştirmek için çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalara ilk olarak 3 Mayıs 1856'da Silistre Valisi'ne gönderilen “ Muhacirin İskân Talimatnamesi” ni örnek verebiliriz³⁹. Artık Osmanlı vatandaşı olan bu halka yapılacak olan yardımlar ve muafiyetlerde belirlenmiştir.

Talimatnamede yer alan başlıca şunlardır:

- a) Osmanlı Devleti'ne sığınan ve artık Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olanların hangi dine mensup olduklarına bakılmaksızın merhametli ve hoşgörülü davranılacaktı.
- b) Osmanlı'ya sığınan muhacirlerin ekonomik durumları düzeline kadar 10 sene alınan vergiden muaf sayılacaklardı.
- c) 25 yıl askerlikten muaf sayılacaklardı.
- d) Muhâcirleri ayrı ayrı kazalara yerleştirmek yerine, onları nehire yada denize yakın yerlere ve birbirlerine yakın şekillerde yerleştirmişlerdir.
- e) Yeni bir hayata başlayacak olan muhacirlerin barınma konusunda bazı sorunlarla karşılaşacaklardı. Bu yüzden zengin olanlar kendi imkânlarıyla evlerini yapacaklardı, durumu iyi olmayanlar ise yerleşik halktan yardım alarak düzenlerini kurmaya başlayacaklardı. Bu yardımı bir görev, zorunluluk olarak değil de komşuluk görevi olarak görmelerini belirtmiştir.

³⁹ Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.,s.110.

- f) Yaşamlarını sürdürebilmeleri için muhacirlere belirli bir ölçüde toprak verilmiştir.
- g) Verilen bu tarım arazinin ekilip biçilmesi için gerekli olan malzeme de devlet tarafından karşılanacaktı.
- h) Oluşturulacak kazaların idaresi için de çalışmalar yapılmıştır. Kendi içlerinden seçilerek imamlar, muhtarlar, kaza müdürü, nüfus kâtibi gibi görevliler seçilip kazaların bütün ihtiyaçları karşılanacaktı.
- i) Tarım yapılırken gerekli olan malzemenin sağlanması için yakın kazalardan yardım şeklinde sağlanmasına çalışılacaktı⁴⁰.

Osmanlı'ya yerleşen göçmenlerin iskânıyla ilgili işleri belirli kişilere verilmiştir. Bu görevi 1859 yılına kadar Şehremaneti üstlenmiştir. Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen yoğun göçlerden dolayı zorlanmıştır. Bu yoğunluktan dolayı 5 Ocak 1860 tarihinde Muhacirin Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun başına da Hafız Paşa getirilmiştir⁴¹.

6.1.Muhacirin Komisyonu

Komisyonun görevleri, gelen göçmenleri misafir etmek, iskân yerlerini yani boş kullanılmayan ya da devlete ait arazileri tespit etmek, onları bu uygun yerlere yerleştirmek ve gerekirse göçmenlere ev bark, hayvan ve tohum vermek, hatta ev yapmaları için bazen ağaç temin etmektir. Bu husus yukarıda belirtilmiştir. Misafir olarak buldukları yerlerde yerleştikleri halde hala ürün alamayan göçmenlere yevmiye bağlayıp diğer yardımları yapmak, kışlık yakacak vermek, halkın yapacağı yardımları ve hazineden göçmenler için ayrılan paraları kendileri için sarf etmek gibi görevleri üstlenmiştir⁴².

Muhacirin Komisyonunun bu görevlerinden başka çok önemli bir görevi daha bulunmaktaydı. Göçmenlerin yerleştikleri yerin sosyal yapısına uyum sağlamalarını

⁴⁰ Abdullah Saydam, Kırım Ve Kafkas Göçleri(1856-1876) ,Ankara: TDK. Yayınları, s. 119-120.

⁴¹ Ahmet Cevdet Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler, İstanbul: Nuryak Matbaası, 1966, s. 54-58.

⁴² Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 265.

temin etmek komisyonun görevlerindendi⁴³. Komisyonun görevleri arasında göçmenleri iskan ve onlara çeşitli yardımlar yapmak dışında, geldikleri coğrafyaya uyum sağlamaları gibi bir ayrıntının düşünülmesi oldukça ilgi çekicidir. Çünkü bunun göç meselesinde karşılaşılan sorunlar arasında, diğer sorunlara göre giderilmesi daha zor bir mesele olduğu bilinmektedir.

Kırım Savaşı'na göre çok daha fazla göçmenin Osmanlı Devletine göç ettiği 93 Harbi sürecinde Muhacirin Komisyonunun görevleri haliyle çok daha artmıştır. Muhacirin Komisyonunun, İdare-i Umûr-ı Hesabiye ve İdare-i Umûr-ı İskâniye adlarında iki tane şubesi mevcuttu. Bu şubelerden farklı alan ancak giderleri Muhacirin Komisyonundan karşılanan Muhâcirin-i Umûr-ı Sıhhiyye şubesi de ihdas edilmiştir. Yine Haziran 1878'de her vilayette birer göçmen müdürlüğü de kurulmuştur⁴⁴.

6.2.Muhacirlerin İskânı

Kırım Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti 'ne ciddi bir şekilde göç harekâtı yaşanmadığı için iskan konusunda ayrıca bir kurumun kurulmasına lüzum görülmemiştir. Burada şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. Kırım Harbinden önce Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerle kim ilgilenirdi? Peyderpey Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerle Şehremaneti ilgilenmiştir⁴⁵. Ancak bu tarihten sonra sayıları hızlı bir şekilde artan muhacirlerin kabul, kayıt ve işe gibi sorunlarıyla ilgilenmek için çeşitli müesseseler ihdas edilmiştir. İlk olarak 1860'da kurulan "Muhacirin Komisyonu"dur. Sonraki süreçte ise " İdare-i Muhacirin Komisyonu" , "Muhacirin Komisyonu Âlisi", gibi başka komisyonlarda kurulmuştur. Bu komisyonlar merkezde olduğu gibi taşrada da teşkilatlanmıştır. İşlerin daha düzenli bir şekilde yürütülmesi için ve iskânların daha iyi bir şekilde gerçekleşmesi için yerel idarelerle birlikte hareket edildiği görülmektedir.

Arşiv belgelerinden de anlaşıldığı gibi muhacirlerin iskânından Osmanlı Devleti tarafından bir takım adımlar atılmıştır. Bu adımların başında öncelikle muhacirlerin

⁴³ Nuri Akbayar, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Nüfusu", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1242.

⁴⁴ Adil Adnan Öztürk, "Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri İle Rumeli'den İzmir'e Yapılan Göçler (1878-1912)", TTD, C. 30, Sayı: 178, İstanbul 1998, s. 55-56-57.

⁴⁵ Ahmet Cevdet Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler, Nuryak Matbaası, İstanbul 1966, s.40.

barınma sorunuydu. Muhacirler için öncelikli mesele bir an evvel iskân edilmelidir. “..... kış gelmeksizin şimdilik bazı kasaba ve karyeleri tevzi ve taksimi (paylaştırma)....⁴⁶ile muhacirlerin kalıcı iskanlarına kadar çeşitli zorluklardan korunması düşünülmüştür. Bunların yanında merkezin taşradan beklentileri olmuştur. Bu beklentileri şüphesiz iskân işlerinin problemsiz gerçekleşmesidir. Belgelerde sık sık karşımıza çıkan “ hüsn-i iskân”⁴⁷ (sorunsuz iskan) bu yukarıda verdiğimiz bilgiyi desteklemektedir.

Muhacirlerin kabul edilmesinde insani ve dini hassasiyetler kadar devletin en büyük kaynağı olan nüfusun artırılması isteği de önemli bir yere sahiptir. Çünkü nüfus artışı devlete bir takım külfet yüklese de bunun olumlu yönleri de vardır. Bu olumlu yönlere bakacak olursak tarımsal arazinin değerlendirilmesi, üretimin artırılması, vergi nüfusu oluşturulması, ekonominin canlanması ve devletin vergi gelirlerinde artış sağlanması, asker ihtiyacının karşılanması, ülkede gayrimüslim bir nüfusa karşı Müslüman nüfusun sayısını artırmak gibi sonuçları ele alacak olursak bu Osmanlı Devleti için büyük kazanç sayılabilir. Muhacirlerin iskânı sürecinde mahalli idarecilerden özellikle “ istikmal-i esbab-ı ziraat ve hırsaset” (şartların tarım yapmalarına elverişli hale getirilmeleri) istenmektedir⁴⁸.

Muhacirlerin bir an evvel üretici duruma geçirilmeleri için farklı durumları olan araziler kullanılabilir. Muhacir iskânı için ayrılan toprakları sınıflandıracak olursak; “arazi-i hali” (boş arazi), “metruk” (terk edilmiş, kullanılmayan arazi), “miri arazi” (hazine) veya “evkaf-ı hümayun” (saraya ait vakıflar)’a bağlı çiftlikler şeklinde örneklendirilebilir⁴⁹.

İskân politikası sadece arazi tahsisi ile bitmemektedir. Öncelikle, muhacirler misafir olarak kasaba ve köylere dağıtılmaktadır⁵⁰. Bununla beraber kalıcı iskânların gerçekleşmesi için mahallelerde, muhacirlerin ikamet edeceği evlerin yapımı yada

⁴⁶ B.O.A., A.MKT.UM, 420/23 1277 M.5 / 13 Ağustos 1860.

⁴⁷ B.O.A., A. MKT. UM, 422/46 S.5/ 23 Ağustos 1860.

⁴⁸ B.O.A. A. MKT.UM. 456/7 1277 Ş.5 /16 Şubat 1861.

⁴⁹ B.O.A. A. MKT.UM 470/16 1277 L.24 / 5 Mayıs 1861.

⁵⁰ B.O.A. A. MKT.UM. 420/23

muhacirler için uygun everin bulunması gerekmektedir. Belgelerde muhacirlerin ev sahibi olmalarını “iva” kelimesi ile ifade edilir⁵¹

⁵¹ B.O.A. A. MKT. MHM. 192/82 1277 S.5/ 23 Ağustos 1860.

7. GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE OSMANLI'NIN BU SORUNLARA KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER

7.1.Yol Boyunca Yaşanan Sorunlar

Osmanlı Devletine gelen göçmenler göç sırasında önemli sorunlarla karşılaşmışlardır. Gelen göçmenlerin başlıca çıkış yerleri Kerç, Taman, Anapa, Novorossiski, Tuapse ve Soçi iskeleleriydi. Sayıları az olduğundan göçmenler direk İstanbul'a getirtilmiştir⁵². Rumeli'ye gönderilecek olan göçmenler çoğunlukla Varna, Köstence, Bergos ve Lom gibi yerlere gitmekteydiler. Sayısı fazla olan göçmenlerin ve bu limanlara sığmayan göçmenlerin bazıları Tuna nehir yolu, karayolu ve demiryolunu kullanarak Rumeli'nin iç kesimlerine doğru hareket edip, buralara yerleşmeye başlamışlardır. Karayolunu tercih eden göçmenler çoğunlukla savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış olan Kars, Ardahan ve Artvin dolaylarındaki halklardır. Bu bölgelerden ayrılan halk, ilk olarak Erzurum'a vardılar. Daha sonraki güzergâhları ise Bayburt, Sivas, Tokat, Diyarbakır, Bitlis, Van ve Hakkâri idi. Göçmenler buralara gelebilmek için uzun mesafeler kat etmişlerdir. Bu uzun mesafelerden dolayı bu yolculukta uzun sürmüştür⁵³.Denizyolu ile gelen göçmenler Fevâid-i Osmaniye, Tuna, Bursa, Tersane-i Âmire ve Rus kumpanyaları kullanmışlardır. Bunun yanında tüccarlara ait olan gemileri kiralayarak da hareket etmişlerdir. Denizyolunu kullanarak Anadolu'ya yerleştirilecek olan göçmenler ilk olarak Trabzon, Samsun, Sinop ve İnegöl gibi Karadeniz bölgesine yerleştirilmeye çalışılmıştır⁵⁴. İlerleyen zamanlarda göç eden topluluk sayısı artmaya başlayınca yukarıda söylediğimiz yerler dışında Giresun, Batum, Akçaabat, Fatsa ve Ayancık iskeleleri de gidilmiştir. Yoğun şekilde gelen göçler bu göçler Bursa şirketlerine ya da başka şirketlere ait vapurları kullanarak belirli sayıdaki göçmenleri önce İstanbul'a, daha sonra da bu göçmenler için uygun görülen bölgelere götürmüşlerdir⁵⁵. Bu görev için Bahriye Nezareti görevlendirilmiştir. Tabi ki bu işlemlerin doğru olup olmadığını kontrol etmek için o dönemde işlerliğini devam ettiren Muhâcirîn Komisyonu görevliydi. Buraya bildiriliyordu. Göçmen sayısı ilk zamanlarda ki gibi az değildi. Zamanla çoğalan göçmen sayısı az olan vapurlara

⁵² Bedri Habıçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskânları, İstanbul: Nart Yayınları, 1993, s. 78-79.

⁵³ Süleyman Erkan, Kırım ve Kafkas Göçleri (1878-1908), Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 1996, s.78.

⁵⁴ B.O.A. Y.A. HUS 175/112, 25 S 1301.

⁵⁵ Nedim İpek, İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler, Trabzon: Serander Yayınları, 2006, s.41.

binebilmek için Kafkasya'da uzun bir süre beklemişlerdir. Göçmenler kendilerine ait olan eşyalarının hepsini de yanlarında götürmek isteyince vapurlara sığmakta sıkıntı çekmişlerdir. Bu nedenle eşyalarından bazılarını bırakmak zorunda kaldılar.

7.2. Geçici İskân Bölgelerinde Yaşanan Sorunlar

Göçmenler ilk başlarda İstanbul'da toplanıp oradan iskân edilecek bölgelere gönderiliyorlardı. Denizyolu'nu kullanarak İstanbul'a gelen göçmenler için hemen kalacak bir yer bulunamıyordu. Ya İstanbul'da kalıcı olarak yerleştiriliyorlar ya da geçici bir yer ayarlanıp göçmenler yerleştiriliyorlardı. Bu karışıklığı olabildiğince erken bitirmeye çalışıyorlar. Bunun için de vapurlar tahsis edilmeye çalışılmıştır⁵⁶. Çok gelen göçmenlerden dolayı yapılan çalışmalarda bazı aksaklıklar oluşturulmuştur. 93 harbinden sonra Osmanlı Devleti'ne gelen göç sayısı artmıştır. Artan bu göç sayısı ile İstanbul'da nüfus artmaya başlamıştır. Daha doğrusu göçmen sayısı artmaya başlamıştır. Bu artış devamında bazı sorunları da getirmiştir. Bu aksaklıklara örnek olarak göçmenlerin İstanbul'a geldiği zamanlarda göçmenleri taşıyan bir gemi Kabataş İskelesi açıklarında kalmışlar, karaya ulaşamamışlar. Gemide ki göçmen halk aç ve susuz kalmışlardır. Bu gibi ihtiyaçları giderebilmek için kışlalarda ki asker ve diğer personellerin yiyeceklerinden verilerek bu sorun halledilmeye çalışılmıştır. Bunun gibi sorunların artık olmaması için Şehremaneti gereken hususları bildirmiştir. Aksamanın nedenlerini bildiren şehremini kendisi tarafından bir komisyonun oluşturulduğunu ve gerekli çalışmaların yapıldığını ve yapılacağını belirtmiştir⁵⁷. Alınan bu tedbirlere rağmen göçmenlerin yaşadığı bu sıkıntılar hala devam etmektedir. Yaşanılan bu sıkıntılar Sadarete ve Dâhiliye Nezareti'ne yazılarla bildirilmiştir. Bildirilen bu tezkire suretlerinde çok dikkat çekici ifadeler yer verilmiştir⁵⁸. İstanbul başta olmak üzere buraya gelen göçmenlerin öncelikli olarak açlık sorunları giderilmemiştir. İlerleyen zamanlarda da bu sorun devam etmiştir. Eyüp Sabri Paşa tarafından bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta, göçmenlere gereken payının verilmediği ve bu yüzden birçok hanenin zor duruma düştüğünü belirtmiştir. Bu telgraftan sonra hükümet birkaç kişiyi görevlendirerek bu durumun doğru olup olmadığını araştırmıştır. Yapılan bu

⁵⁶ B.O.A. Y.A. HUS-175/29.

⁵⁷ B.O.A. Y.A. HUS-159/33.

⁵⁸ B.O.A. Y.A. HUS-175/25.

araştırmanın sonucunda bu durumun doğru olmadığını belirterek yalanlamışlardır⁵⁹. Geçici olarak İstanbul'a yerleştirilen göçmenler in iskan bölgelerine yerleşinceye kadar burada mecbur kalacaklarından bahsedilmiştir. Yaşanan bu olaylarla ortaya bir sorun daha çıkmıştır. O da konut sıkıntısı. Kırım Savaşı'ndan sonra normalden daha da fazla göçmen sayısı artmıştır. Bunun gibi sorunlar 93 Harbinden sonra da yaşanmıştır. Misafir olarak İstanbul'da kalan göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapmışlardır. Mesela, Küçük ve Büyük Ayasofya'da kalan göçmenlerin hela ihtiyaçlarının karşılanması için ek yerler oluşturulmuştur. Yaşanan bu sıkıntılar ekonomik olarak da sıkıntılara neden olmuştur. Fiyatlar artmıştır. İstanbul'da geçici olarak kalan göçmenlerin ekmek ihtiyaçlarının karşılanması için fazladan çalışılıp, ekmek çıkarılması gerekirken tam tersi olmuştur. Yani ihtiyaca göre ekmek çıkarılmamış ve göçmen halk aç kalmışlardır. Bu olumsuz durumlardan dolayı bu halklardan bazıları bizzat padişahın huzuruna çıkıp, yaşanan olayları anlatıp şikâyetçi olmuşlardır. Diğer bir şikâyet konusu da, göçmenler Karaköy Köprüsü'nden ücretsiz geçmek istediklerini ama geçemediğini ifade etmiştir. Memurlar tarafından da hakarete uğradıklarını da şikâyetleri arasına eklemiştir.

7.3. Kalıcı İskân Bölgelerinde Yaşanan Sorunlar

Osmanlı Devleti'ne birçok göçmenler gelmiştir. Göçmenlerin belirlenen yerlere gönderilmeleri için çalışmalar başlamıştır. Ancak kalıcı olarak iskân edilecek göçmenlerin yerlerine gitmeleri hemen sağlanamadı. Kalıcı iskân bölgelerinde de bazı sorunlar yaşanmıştır. Bunların başında göçmenlerin yerlerine yerleşmelerinde yaşanan işlem gecikmeleriydi. Osmanlı Devleti'ne göçmenler için yaşam alanları hazırlanmaya başlanmıştır. Ama bu göçmenleri hiç kimsenin yaşamadığı yerlere göndermiyorlardı. Bu yüzden yerli halkında düzenini bozmadan bir sistem, paylaşım yapılması gerekiyordu. Bu yerlerin henüz hazır olmamasından kaynaklanan sorunlarda ortaya çıkmıştır. Kalıcı olarak kalacak mekanların hazır olmamasından dolayı bekleyen göçebe halk için geçici yerler temin edilmiş yada o bölgede yaşayan halkların evlerine misafir

⁵⁹ B.O.A. DH. MKT-1334/99.

olarak yerleştirilmişlerdir. Mesela Tokat'a gelen Çerkes kabilesi için geçici yer olarak medrese ve hanlar hazırlanılmıştır. Kars tarafından gelecek olan Çerkesler için ise hanlar hazırlanmıştır. Geçici çözümler adı üstünde olduğu gibi bir süreliğine idare edebilirdi göçmenleri. Yani bu geçici çözümler Çerkeslerin sorunlarına tamamen çözüm olamadılar. Hatta bu çözümlerin devamında bazı sorunlarda ortaya çıkmıştır. Muhâcir Nizamnamesine göre, misafir olarak kalan göçmenlere ve kalıcı olarak iskan yerlerine ulaşan Çerkeslerden henüz ürün elde edemeyenler için yevmiye verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Çerkez göçmenler için üçüncü bir sorun kış şartlarında kalıcı iskân bölgelerine ulaşamamalarıydı. Ankara Valisi'ne yazılan yazı bu konuyla ilgiliydi⁶⁰. Göçmenler için ayrılmış olan yerlere erkenden yerleşmek isteyen halk bunu başaramayınca bu durumdan şikayetçi olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluktan göçmen halk, devlet görevlilerini sorumlu tutuyordu. Göçmenler bu yaşananları bildirmek için müracaatta bulunmuşlardır. Çerkes halkı yerli halk tarafından her an bir suç işleyecek gibi görülmelerinden rahatsız oluyorlardı. Ayrıca memurların kendilerine kötü davranışlarını da şikâyetlerine eklemişlerdir. Bu konu hakkında arşiv belgelerinde çeşitli bilgiler yer almaktadır⁶¹. Bu suçlamaları yanı sıra, kalıcı olarak iskan bölgelerinde başlarından geçen iyi yada kötü olayları da aktarmışlardır. Arabistan, Hüdavendigâr, Sivas, Kastamonu ve İzmir 'e bazı göçmenler gönderilmişlerdir. Ancak göçmenlere verilen yevmiyelerin ve tayın verilmediğini dile getirmişlerdir. Ayrıca Arabistan çöllerinde açlık ve susuzluktan ölen göçmenlerden de bahsedilmiştir. Ayrıca henüz iskân edilmeyen halkında açlık ve susuzluk çektiğini belirtilmiştir. Bütün bu olanlara rağmen hala iskan edilmeleri için bir çalışmaya başlanmamıştır⁶².

7.4.Yol-Harcırah Yardımı

⁶⁰ B.O.A. A. MKT. UM-374/77.

⁶¹ B.O.A. Y. MTV-2/11.

⁶² B.O.A. Y. MTV-2/11.

Osmanlı Devleti'ne yerleşen göçmenlere birçok yardımda bulunulmuştur. Bunlardan biri göçmenlerin yerleştirilmek üzere götürüldükleri iskân yerlerine devlet bizzat kendisi yardım etmiştir. Devletin yaptığı yardımlardan bir tanesi göçmenleri iskân yerlerine getirecek olan araçların ücretlerini karşılamaları olmuştur. Bu yardım hazine tarafından karşılanmıştır. Göçmenler tabii ki bu iskân yolculuğu tek başına sürdüremezlerdi. Bunun için de kişiler görevlendirilmişti devlet tarafından. Bu görevlilere de yaptıkları çalışmalardan dolayı belirli miktarda ücret ödenmiştir. Bu görevlilere örnek verecek olursak, Çerkes Muhacirlerini Tokat'a götürmekle görevli olan çavuştur. Bu çavuşa bir miktar para ödenmiştir. Gittiği yola oranla bir ücret almıştır⁶³. Bu yolculuk için gerekli olan at ve arabaların temini de devlet tarafından karşılanmıştır. Mesela Trabzon'dan Erzurum' göç eden halkın göç esnasında kullandığı yüz altmış üç atın masrafları ve ücreti Bayburt kazası tarafından ödenmiştir⁶⁴.

7.5.Yevmiye Yardımı

Muhacirin Komisyonu Talimatnamesinde belirtildiğine göre Osmanlı Devleti Kafkasya'dan göçmenlere ihtiyaçlarını karşılamak için yevmiye vermiştir. Bu yevmiye yelere örnek verecek olursak, Elbistan tarafından verilmiştir. Verilen bu yevmiye yelere örnek olarak Kumuk kabilesine iki günlük yevmiye verilmiştir. Gelemabad kazasında bir mahalde geçici olarak bulunan meskûn Dağıstan Muhacirlerinden Kumuk kabilesinin talimat-ı seniyyeye göre nısf-ı ağniya (ihtiyacı olmayan) itibariyle terk ve nısf-i diğeri fukara adıyla ümeraları Mahmut Efendi ve hane-küş (miras) senediyle verilen sened-i makbuz nan-i aziz yekûn 1485 guruştur⁶⁵. Başka bir yevmiye yardım örneğini de Tokat'a yerleştirilecek olan Kumuk göçmen halkına verildiği kayıtlara geçirilmiştir. Bu yevmiye yardımı göçmen halka kalıcı iskânlarına kadar belirli miktarlarda verilecektir⁶⁶. Bu yardımların gerçekleşmesi için çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalardan biri de verilen bu yevmiye yelerin güvence altına alınması da sağlanmıştır. Bunu Osmanlı Devleti, Muhâcirin Komisyonu İskân Talimatnamesiyle güvence altına almıştır. Bu iskân talimatnamesiyle yapılacak olan yevmiye yardımının nasıl ve ne

⁶³ BOA; ML. MSF. D. No:16635 (H Rebiyülevvel 1279/ M. 12Eylül 1862) s.4.

⁶⁴ BOA; A. MKT. UM 478/10 (H. 7 Zilhicce 1277/ M. 16 Haziran 1861).

⁶⁵ BOA; ML. MSF. D. No: 16838 (H. 16 Recep 1279/ M. 7 Ocak 1863) S.3.

⁶⁶ BOA; A. MKT. NZD. 328/93 (H. 12 Rebiyülâhir 1277/ M. 28 Ekim 1860).

miktarda olduğunu belirlemiş. Ayrıca yardım yapılacak iskân bölgelerinin başkanlarına da haber verilerek bilgilendirilmişlerdir. Böylece bu yevmiye yardımları yasallık kazanmıştır. Belirttiğimiz bu duruma örnek olarak Trabzon'dan Erzurum'a gönderilen Kumuk Göçmenlerine yapılan yardımları söyleyebiliriz. Yapılan bu yardımlar bir vazife olarak görülmüş ve ona göre hareket etmişlerdir.

7.6.Kafkas Göçmen Vakıfları

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla birlikte başlayan büyük toprak kayıpları, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği topraklardan göç alması da sebep olmuştur. Aslında Anadolu, bu bölgelerde hayatını sürdüren İslami toplulukların barındığı yer olmuştur. Kafkasya'dan Anadolu'ya olan göçler peyderpey 1770'lerden başlayarak Balkan Harbine kadar devam etmiştir⁶⁷. 1788-1792 Osmanlı Rus-Avusturya Savaşlarında Kırım'dan ciddi bir şekilde Osmanlı Devletine göç hareketi olmuştur. 1774-1800 yılları arasında Kafkasya, Kırım ve Kazan'dan Anadolu'ya 300.000 ile 500.000 civarında göçmen gelmiştir⁶⁸. Yukarıda belirtildiği gibi onca sıkıntı ve sefalet içerisinde gelip kısa sürede vakıf kurabilmeleri ilginçtir. Çünkü vakıf kurmak için belli bir meblağının olması gerekiyordu. Tabi burada kurulan vakfın ilk kuruluş tarihine bakmak gerekir. En erken kurulan vakıf 1880-1881 (h. 1298) tarihinde kurulduğu bilinmektedir. Bu bilgilere dayanarak yerinden zorla göç ettirilen ve büyük sefalet içinde Anadolu'ya gelen göçmenler çok kısa bir zamanda yerleştikleri yerlerde vakıf kurabilecekleri nispette artık bir servete ulaşmışlardır.

Kafkas bölgesinden gelen bu göçmenlerin kurdukları bu vakıfların vakfiyelerinde, gelen göçmenlerin bir kısmının mensubu bulunduğu etnik kökeni, diğer bir kısmının ise geldikleri yöreleri belirtilmektedir. Mesela Kafkas Muhaciri, Dağıstan Muhaciri ve Çerkes Muhaciri gibi nitelendirilmişlerdir⁶⁹.Etnik menşe ilerine göre gelen göçmenler arasında Çerkesler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu gelen göçmen gruplarının arasında Çerkeslerin çoğunlukta olmasının sebebi ise, Türklerle daha yakın ilişkilerinin

⁶⁷ Sevgi Aktüre, 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Baskı Atölyesi, Ankara 1978.

⁶⁸ Ahmet Cevdet Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri İlk Çıkarılan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler, İstanbul: Nuryak matbaası, 1966, s. 32.

⁶⁹ 11 Şaban 1302 Tarihli Sanba-zade Said Bey Vakfı, VGMA, Defter No:593.155.148.

bulunması ve kaynaşması sayılabilir. Vakıf belgelerinde karşımıza çıkan dikkat çekici bir husus daha vardır. Osmanlı öncesinden itibaren Anadolu'ya getirilen Çerkes asıllı cariyeye ve kölelerin sayısı Osmanlı döneminde bir hayli artmıştır. Vakfiyelerde yeni gelmiş olan Çerkes göçmenlerinin, daha önce Osmanlı Devleti'ne getirilmiş olan Çerkes köle ve cariyelerden ayırmak için, “ hür ve Müslüman asıllı Çerkes Muhaciri” diye belirtilmiştir⁷⁰. Aslına bakacak olursak bu göçmenler Rus baskılarında yerlerinden terk edilmişlerdir. Aksi takdirde etnik menşeleri sebebiyle göçe zorlanmamışlardır diye düşünebiliriz.

Yine vakıfların kurulmasında kurucuların kimlikleri şüphesiz önemlidir. Vakfiyeler bey, ağa, hacı, zade gibi lakaplar ve unvanlarla anılmaktadır. Yani buradan şunu anlayabiliriz ki, vakıfları kuran kişilerin sıradan bir kişi olmayıp ailenin ileri gelenlerinden olması ve varlıklı olduklarını anlamaktayız.

Genel olarak bu vakıfların hizmet alanına da bakacak olursak; Kafkas göçmenlerince kurulan vakıfların tamamen yardım etmek amacıyla kurulduğunu aşağıda gösterilen tablodan anlamaktayız.

7.6.1.Kafkas Göçmenlerinin Anadolu'ya Tesis Etmiş Oldukları Vakıfların Genel Özellikleri (Tablo2)

Tesis Tarihlerine Göre Dağılımı	Vakıfların Unvan ve Lakapları						Geldikleri yöreler										Gelen göçmen grupları			İskan Edildikleri Yerleşim Yerleri				Vakfedilen Mal/Mülk		Vakfın gayesi				Hizmet
	B	A	-	H	Ç	E	B	K	D	A	O	K	L	K	ÇE	GÜ	AB	KÖ	NAHİ	KA	ŞE	P	GA	H	Y	A	D			
1	O	Ğ	ZÂ	A	A	F	A	A	A	R	L	A	A	A	RK	RC	AZ	Y	YE	ZA	Hİ	A	YR	A	.	İ	İ			
1	Y	A	DE	C	V	E	U	A	I	D	T	A	A	A	EZ	Ü	A				R	R	ME	R	İ	İ	N			
				I	U	N	M	S	H	A	N	N	N	A								A	NK	İ	L	E	İ			
					Ş	D	İ	T	A	N				A								UL		V	İ					
1298	2	1		1			1							1			2					2		2			2			
1299	1													1			1						1	1			1			
1300	4	1		1										3		1	4					3	1	4			4			
1301	1		1		1	1								1			1					1		1			1			
1302	4		2		1				1				1	2	1		3			1		4		4			4			
1303	4		2		1		1							1	1		4					4		4			4			
1304	7	1	3			2	2							5			7					6	1	7			7			
1305	6		2		1		2	2	1					3			6					6		6			6			
1306	5		3			1	1							3	1		4			1		5		5			5			
1307	7	2	2			1	2	1						4			7					7		7			7			
1308	12		7			3	4	2					1	4	1		12					10	2	12			12			
1309	3		1			2		1						1			3					3		3			3			
1310	6		4		2		1	1						2			6					6		6			5			
1311	6	1	2		2		2	4						3			5			1		5	1	6			5			

⁷⁰ 5 Zilhicce 1302 Tarihli Hacı Zekeriya b. Hasan Vakfi, VGMA, Defter No: 588/45/59.

1312	4		3	1			1	3							2			4				3	1	4			4
1313	4	1	1		2		1	2	1				2		1			3	1			3	1	4			4
1314	2		1										1					2				2		2			2
1315	3	1	2		1			1							2			3				3		3			3
1316	5	1	4	1	2			1							2			5						5			5
1317	3	1			1		2	3							3			3				3		3			3
1318	3	1	2		1										1			3				3		3			3
1319								2																			
1320	4		3		2		1					1			2			4				3	1	4			4
1321	1						1	1										1				1		1			1
1322	1	1						1										1				1		1			
1323	3		3					1	1	1					1			3				3		3			2
1324	2		1												1			2				2		2			2
1325								1																			
1326	3		1		1	1	1					1			2			3				3		3			2
1327	5	1			1		1			1					3		1	5				5		5			5
1328	1						1								1					1			1	1			1
1329	1				1		1								1						1		1	1			1
1330	5	1			1		2	1		1					1	3		5				5		5			5
1331																											
1332	1		1															1				1		1			1
TOP.	119	12	52	3	2	3	2	3	7	4	1	1	2	1	4	58	4	2	114	1	2	2	109	10	119		114
%		10.0	43.69	2.52	1.9	2.5	2.2	2.9	5.9	3.4	0.8	0.8	1.6	0.8	3.3	48.73	3.36	1.68	95.79	95.79	1.68	1.68	91.59	8.40	100		95.80
%	100		100													46.21*											100

*Geri Kalan % 53.79'unun geldikleri yöreler belirtilmemiştir.

**Geri Kalan %46.22'ninin etnik grubu belirtilmemiştir. ⁷¹

Bunların yanında bu vakıfların kurulmasında sosyal amaçlarda etkili olmuştur. Sosyal amaçlar yaptırılan kurumlarla kendini göstermektedir. Keza gelen göçmenlerle artan nüfusa cevap verememelerinden de kaynaklanabilir. Çünkü göçle gelen insanlar Anadolu'yu yurt edinmek gelmişlerdir. Bundan dolayı bu amaçların karşılanmak için bu vakfiyeler kurulmuştur.

Çerkes göçmenlerinin vakfettikleri malların %90'a yakını nakit, %10'luk kısmını taşınmaz mallardır⁷². Çok az da olsa göçmen vakıf kurucularının taşınmaz mallarına baktığımızda, genelde devlete ait olan miri araziler üzerinde kurdukları bahçeler oldukları anlaşılır. Bu bahsettiğimiz konuyla ilgili bir örnek vermek gerekirse;

⁷¹ Hasan Yüksel, " Kafkas Göçmen Vakıfları", OTAM Dergisi, Sayı 5, s.478

⁷²Bkz. Tablo 1

Artova'nın Çardak Köyü'nden Marşan-zade Osman, bir evini ve bir ambarını vakfetmiştir⁷³.

7.6.2 Kafkas Göçmenleri'nin Yerleşim Alanları (119 Adet Göçmen Vakfiyesine Göre)⁷⁴

Tablo 3:

<u>Eski Adı</u>	<u>Yeni Adı</u>	<u>İlçe</u>	<u>İli</u>
Kadıçayırı Köyü	Kadıçayırı	Vezirköprü	Samsun
Hamidiye Köyü	?	“	“
Vezirköprü Kazası	Vezirköprü ilçesi	(Taşkale Mahallesi)	“
İshakyeri Köyü	İshakyeri	Vezirköprü	
“Bakla Köyü	Bakla	“	“
Ayvalısokağı Köyü	Ayvalısokağı	Ladik	
Soğanlı Köyü	Soğanlı	”	“
Kondon Selimiye Köyü	?	Bafra	
Emiroğlu	Çınarlı Köyü ?	“	“
Kaygusuz Köyü	Kaygusuz	“	“
Veysel Muslubey Köyü	Muslubey	Çarşamba	“
Hacıhamuş Köyü	Yukariesenli	“	“
Aşağıtepe Urak Köyü	?	“	“
Kızılot Köyü	Kızılot	“	“
Kestanepınarı Köyü	Kestanepınarı	“	“
Aşağı Turgutlu Köyü	Turgutlu	“	“
Dikbüyük(?)Köyü	Dikbüyük	“	“
Sıralı Köyü	Sıralı	Kavak	“
Günlük Köyü	Günlük(Hızırbaşı)	Ünye	Ordu

⁷³ 15 Rebiyülevvel 1300 tarihli Marşan-zade Osman Vakfi, VGMA, Defter No: 586/107/98.

⁷⁴ Hasan Yüksel, a.g.e., s.486

Kabakdağı Köyü	Kabakdağı	Fatsa	“
Karadere(Osmaniye) K.	Osmaniye	Merkez Bucağı	“
Kestane Alan Köyü	Kestane	“	“
Ortaköy Köyü	Ortaköy	“	“
Ağıderesi Köyü	Ağıdere	Ünye	“

<u>Eski Adı</u>	<u>Yeni Adı</u>	<u>İlçe</u>	<u>İl</u>
Sarıca Erik Köyü	?	Ünye	Ordu
Metropolu Köyü	?	“	“
Tepesamanlık Köyü	Tepeköy	“	“
Hızırbaşı Köyü	Hızırbaşı(Günlük)	“	“
Çataltepe Köyü	Çataltepe	“	“
Demirci Köyü	Demirci	Keşap	Giresun
Hamidiye Köyü	Hamidiye	Erfelek	Sinop
Hasandığın(?)	?	Boyabat	“
Sinop İli	Sinop İli	“	“
	(CamiiKebirMahellesi)		
Osmaniye (Devrekani İlçesi)	Devrekani İlçesi	Devrekani	Kastamonu
Belovacık Köyü	Belovacık	“	“
Kızık-1 sağır Köyü	Küçük Kızılca	Aydınca Bucağı	Amasya
Göçeri Köyü	Göçeri	Gümüşhacıköy	“
Kılcan Köyü	?	GeldikgelenMah.	“
Elekadı Köyü	Alakadı	Merkez Bucağı	“
Kozlu Köyü	Kozlu Bucağı	Erbaa İlçesi	Tokat
Meydanözü Köyü	Meydanözü	“	“
İsakebir Köyü	Büyüközlü	Zile	“
İsakebir Köyü	“	“	“
Horun(Hirun) Köyü	Boyunpınar	Artova	“
Çardak Köyü	Çırdak	“	“

Tekke Köyü	Tekkeyeni	“	“
Kösürük(Kürsük)Köyü	Damlalı	“	“
Türki Köyü	?	KomnanNahiye(?)	

8.ÇERKESLERDE SOSYAL YAPI, KÜLTÜREL DEĞERLER VE TOKAT'TAKİ ÇERKES KÖYLERİ

8.1.Çerkes Boyları

Çerkes boyları genel olarak Batı ve Doğu Çerkezi olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Bunlardan birinci olarak Batı Çerkesi, ikinci olarak da Doğu Çerkesi olarak sınıflandırılmıştır. Aşağıda da Çerkes boylarının dağılımı gösterilmiştir.

A-) Batı Çerkezleri

Abzehler: Türkiye'de en büyük nüfusa sahip olan Çerkes boyudur. Kafkasya'da ise Abzeh ağız konuşan Adigey Cumhuriyeti'nde yaşayan Şevgenovskiler'dir⁷⁵.

Şapsığlar: Genel olarak Şapsığların sayısı Abzehlere yakındır. Şapsığların topraklarının büyük bir kısmı Adigey sınırları dışında kalmaktadır. Şapsığlar hemen hemen aynı coğrafyada, birkaç köyde karışık olarak yaşamaktadırlar. Şapsığlar genel olarak Adigey Cumhuriyeti'nde Krasnodar Krayı'nın Lazarevsk ve Tuapse ilçelerine bağlı kopuk köy gruplarında yaşamaktadırlar⁷⁶. Şapsığlar da kendi aralarında küçük gruplara ayrılmıştır.

- Kuzey Şapsığlar: Büyük Şapsığları, Kuban Şapsığları
- Güney Şapsığları: Küçük Şapsığları, Kıyı Şapsığları, Karadeniz Şapsığları
- Çemguy-Şapsığlar: Pseuşko Şapsığları olarak sınıflandırılmaktadır.

Hakaçlar: Bu boy da Çerkez Adigey sınırları dışına çıkmıştır.

Bjeduğlar: Kafkasya'daki diğer boylara baktığımız zaman nüfusları azdır.

Çemguylar: Bu boyun diğer bir ismi de Temirgoylardır. Kafkasya'da nüfusları fazladır.

Natuhaylar: Buçerkes boyunun diğer bir adı da Natıkuaceler olarak adlandırılmıştır. Neredeyse dillerinin soyu tükenmiştir. 93 Harbi öncesindeki sürgünde sayıları

⁷⁵ Atlas,2004,"Çerkesler, Kafkasya'daki Çerkesya", Anadolu'daki Kafkasya,2. Baskı Mart Özel Sayısı

⁷⁶ Semih Polat, İşci,"Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Boyları, Kafkas Derneği: 05.01.2016

200.000'nin üzerindeydi. Yerleşim olarak da Anapa dolaylarında yaşamaktadırlar. 93 Harbi sonrasında Anapa yakınlarında bulunan Harrumtuk köyünü oluşturmuşlardır⁷⁷.

Hatukaylar: Kafkasya'da neredeyse sayıları çok az kalmıştır. Türkiye'de genel olarak Kayseri civarında yaşamaktadırlar⁷⁸.

Manihegler ve Mahoşlar: Başlarda Çerkes boylarındandır. Genel olarak bu boylar diğer boyların içerisine karışmıştır.

B-)Doğu Çerkesleri

Batı Çerkeslerindeki boylara bakarak bunların sayıları oldukça azdır. Genel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

Besleneyleyler: Türkiye'de Karaçay Türkleri olarak adlandırılan Türkler olup bunun yanında Rusya Federasyonu'nda iki köyle Krosnodar civarında yaşamaktadırlar.

Kabardeyleyler: Rusya'da Kabardin olarak adlandırılır. Bu boyun diğer boylardan farkı Türkiye'de yaşayan en fazla Çerkes boylarındandır. Tokat, Sivas, Kayseri civarında yoğunlaşmıştır. Uzun yayla Çerkesleri de bu boydandır⁷⁹. Bunların dışında Çerkes boyları da vardır. Acara, Balkar, İnguş, Kubah, Karaçay, Çeçen, Lezgi, Tkal, Tksu, Asuwa, Bes, Mokh, Mamgih vb. gibi halk toplulukları vardır. Çerkez halkı içinde hem Müslüman hem Hristiyan olanlar vardır. Ancak Türkiye'de ki Çerkezler genel olarak Müslümandır. Tokat'ta yapılan araştırmada Hristiyan Çerkezlere rastlanılmıştır.

⁷⁷ Hayri Ersoy – Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayını,2.basım, 1992, s.143

⁷⁸ Semih Polat, İşçi,"Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Boyları, Kafkas Derneği: 05.01.2016

⁷⁹ Hayri Ersoy – Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayını,2.basım, 1992, s.148

9.ÇERKESLERDE SOSYAL YAŞAM

9.1.Çerkes Toplumu

Geleneksel toplumsal tabaka boy, kabile ve soy topluluğu yani klan topluluğu özelliği taşımaktadır. Aynı soyadı taşıyan ve aynı atadan gelen topluluklar akrabalık bağları oluşturur. Aynı soyaddan gelen kişiler birbirlerini yakın akraba saymaktadır. Bunlar arasında evlenmek yasaktır. Ancak Tokat özelinde yaptığımız çalışmada bu bilginin esnetildiği görülmektedir. Yani aynı soydan gelen kişiler birbirleriyle evlenmektedir. Tabi bu yaygın gerçekleşen bir olay değildir.

Çerkesler'de aile tipi olarak geniş aile yaygındır. Anne, baba ve oğlan çocukları ile hep beraber yaşamaktadırlar. Geniş aile faktörünü de kendi arasında sınıflandırmak gerekmektedir. Mesela yukarıdaki verdiğimiz örnek ikili aile örneğidir. Baba, anne ve iki oğul ve çocuklarının oluşturduğu aile tipi üçlü ailedir. Bu üçlü aile genelde nüfusu az olan ailelerde yaygın olarak görülür. Çünkü çocuk sayısının artmasıyla birlikte bölünmede beraberinde gelir. Aynı düzen toprak parçası baba ve oğla yeterken bir başka oğulda eklenince beraberinde ikinci oğul şehre göç etmiştir. Şehre göçün tek nedeni bu değildir. Ya öğrenim ya da çalışmak için şehre gitmiştir. Babanın yanında kalan çocuk eğitime önem vermeyen çocuktur.

Çerkes ailelerinde evlenen çocukların büyük aile içinde kalması nadir rastlanan bir durumdur. Evdeki çocuklar mal varlığı ve iş açısından da birbirinden bağımsızdırlar. Fakat çocuklar, dışarıdan aileye karşı gelebilecek tehlikeler karşısında tek vücut olmuştur⁸⁰.

Çerkes halklarının ekonomik faaliyetleri diğer Kafkas halklarına benzerlik göstermektedir. Ekonomik hayat her anlamda sosyal yaşamı da etkilenmiştir. Bugün Çerkeslerin yaşadığı coğrafyada, Çerkes halkları geniş arazilere ve geniş çiftliklere sahiptir. Çerkesler, kendi yemeklerinin ham maddesini kendileri üretmektedir. Her Çerkez çiftçisinin büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları vardır. Bunların bakımını yapıp, verim almak için emek gerekir. Bu emekte kadının yerini ele almak gerekir. Kadın arazi ve hayvan işlerinde erkeklere yardım etmektedir. Böylelikle kadın, üretim

⁸⁰ Hayri Ersoy- Aysun Kamacı, Çerkes Tarihi, 2. Basım, Ankara: Tüm Zamanlar Yayınları, 1992, s.143.

faaliyetlerine katkı sağlamıştır. Kadın bunların yanında ev temizliği, yeme, içme, çamaşır yıkama ve çocuk bakımı ile ilgilenirdi. Kadınların fiziksel güç olarak erkeklerden daha güçsüz olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak kadının üstlendiği görev erkeklere göre çok daha fazlaydı. Erkekler çocuk bakmazdı, ev temizleme ve çamaşır yıkama gibi ev işlerinden sorumlu değildi. Sadece tütün ve çay yetiştirilmesi ve hasatla ilgilenirdi. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu dönemlerde. Çerkesler çay kadın işi olarak nitelendirmişlerdir. Ancak daha sonraki dönemlerde onlarda kadınlarla birlikte çay toplamaktadırlar.

Çerkesler fiziksel gerektiren işlere göre genç kızların, delikanlı erkeklerin yapacakları işleri ayırmışlardır. Genç kızlar öncelikle annelerine yardım ederler, erkekler babalarının işlerine yardım ederler. Bunun haricinde başka işle de uğraşırlardı. Çerkes çocuklarında çalışma duygusu 6-7 yaşlarında aileye yardım duygusuyla aşılmıştır.⁸¹

9.2. Çerkes Halklarının Özellikleri

Çerkezlerde misafire neden geldiği, misafirin ne zaman gideceği sorulmaz, kadınlar küçümsenip itilmezdi, küçükler büyüklerin önüne geçmez, komşunun komşu üzerinde hakkı vardır. Kan bağıyla bağlı olanlar birbirlerini tutarlar, iyilik unutulmazdı. Yapılan iyilik asla dillendirilmezdi. Birlikte yola çıkılan asla yarı yolda bırakılmazdı. Bazen insanı onurlandırmak için bile bile istismara açık olurlardı. Aynı isimle anılan kişiler kardeş sayılarak akraba evliliği asla tasvip edilmezdi. Yabancı kişiler dışlanmayarak asla o kişiler ayıplanmazdı. Dostla sır paylaşılır gerektiğinde onun adına bazı kararlar verilirdi.⁸² Hediyeleşmek gelenektir, darda kalana yardım edilirdi, asil kadına zinet, yiğit adama servet yakıştırılmazdı ve eş dost hısım akraba arasında gidip gelmeler çok olurdu⁸³.

9.3. Çerkes Örf ve Âdeti

Geçmişten günümüze bazı değişikliklere uğramışsa da kendi kültürlerini bugüne kadar getirerek yaşatmışlardır. Bu değişiklik bölgeden bölgeye farklı

⁸¹ Semih Polat, İşçi, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Boyları, Kafkas Derneği: 05.01.2016

⁸² Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, "Çerkes Kültürü ve Tarihi", Çerkeslerin Özellikleri, Kafkas Derneği: 05.05.2016.

⁸³ Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, "Çerkes Kültürü ve Tarihi", Çerkeslerin Özellikleri, Kafkas Derneği: 05.05.2016.

göstermiştir. Mesela aşağıda da belirteceği gibi sadece Çerkesleri yaşadığı köylerde kültürel değerlerde çok farklılık olduğunu söyleyemez. Ancak Çerkes ve diğer etnik gruplarla beraber yaşayan köylerde ve başka etnik gruplardan yapılan evliliklerde kültür değişimlerini görmekteyiz. Çerkeslerde adetlerin en önemli kısmını saygı teşkil ederdi. Buna bir örnek verecek olursak bir kişinin bir topluluğa selam vermesi halinde, o topluluktan bir kişi ayağa kalkarak saygıdan dolayı o kişinin selamını ayakta alırdı. Bir topluluğa bir büyük kişi geldiği zaman saygı ve adaptan dolayı ayağa kalkarak ona yer gösterildi. Hatta yaşıtısa bile o gelen kişiye nezaketen yer gösterilirdi. Bu günümüze kadar hiç değişmeden gelen ve hala yaşatılan bir gelenektir.⁸⁴

Çerkez, örf ve adetlerinde kadının eşine ve kayınpederine karşı üstlendiği rol önemliydi. Eşler evin büyük dedesi ve kayınpederin yanında oturmazdı. Ancak bu durum kayınvalide içinde geçerli olmazdı. Bunun yanında eşler ağabeylerinin yanında bile oturmazlardı. Eğer bu ortamda eşler beraber işi aynı odada, eşlerden biri sessizce odayı başını eğerek terk ederdi. Büyüklerin yanında anne-baba ve büyükanne-büyükbaba hatta ağabeylerinin yanında çocuklarını sevmeler ve kucaklarına dahi almazlar. Bazı ailelerde büyüklerin yanında çocukların ismi dahi verilmezdi. Eşler evden dışarıya çıktıkları zaman hiçbir zaman evden beraber çıkmazlardı. Ayrı ayrı evden ayrılır, bir müddet sonra yolda birleşirlerdi.

Çerkes örf ve adetlerinde çocuğun rolü büyüktür. Çocuk, nine ve amcalar tarafından evde çok sevilirdi. Anne ve baba ise evde çocuklarını sevemezdi. Baba herhangi bir yerde misafir veya kendinden büyük bir kişiyle otururken çocuğu babanın yanına yaklaşmaz, dahası çocuk babanın yanına yaklaştırılmazdı. Misafirlerin yanında babanın sözü asla kesilmezdi. Eğer çok önemli bir durum varsa babanın sözü birkaç adım yanına yanaşarak sorun babaya bildirilirdi. Keza bu ortamda baba diye hitap etmek son derece yanlış sayılırdı. Bugün bile babaya büyüğüm diye hitap edilir. Anneye de gelin veya kabilesinin adı ile hitap edilir. Gelin, kayınvalidesi ve kayınpederinin yanında çok dikkatli olması gerekirdi. Kayınpederinin yanında yüksek sesle konuşmazdı. Buna halk arasında gelinlik etme denir. Eğer gelinden bir şey istenirse gelin mümkün olduğunca kısa ve öz cevap verecek istenilen hızlı bir şekilde yapmaya çalışır. Gelin hiçbir şekilde kayınpederinin bulunduğu toplulukta oturmazdı.

⁸⁴<http://cerkezpinarli.tr.gg/%C7erkes--Oe-rf-ve-Adetleri.htm>

Eğer gelin bu ortama hizmet amacı ile girerse son derece dikkatli bir şekilde işini yaparak hızlı bir şekilde o ortamdan ayrılır. Yine kayınpederin odasından dışarıya çıktığı zaman arkasını dönmeden başı eğik bir şekilde odadan ayrılır. Gelin, kayınvalidenin veyahut da kayınpederin odasında ise onlardan izinsiz çıkmaz. Onlardan destur alarak odadan çıkabilir. Aynı şekilde gelin evden herhangi bir komşuya da gidecekse bunların iznine alması gerekiyor. Gelinin yatmaya gitmesi durumunda eşi ile birlikte yatmaya gidemez. Ancak kayınvalide veya kayınpederden birisi gelince yatabilirsin derse gelin yatmaya gidebilir. Aksi takdirde kayınvalide ve kayınpeder yatmadan gelin yatmaya gitmez. Gelinin bu saygısına karşılık kayınpeder tarafından hediye verilirdi. Halı veya tarla gibi hediyeler verilirdi. Çerkes kızları evlenmeden önce serbesttir. Kızlar belirli sınırlar içerisinde istediklerini yapmakla birlikte, erkek arkadaşıyla gidebilir eve erken ya da geç gelmesi büyük bir tepkiyle karşılanmaz. Aslında bu yanındaki erkeğe duyulan güvenden kaynaklanmaktadır. Erkeklerde bu güvene layık olmak için elinden geldiği kadar hata yapmamaya çalışırdı.

Çerkeslerin evlenmelerinde erkeğin kadın sayesinde değil, kadının erkek sayesinde refaha kavuştuğu bilinir. Bir Çerkes erkeğinin hem mevki hem yaş olarak kendinden daha altta olan bir kızla evlenmesi uygundur. Erkek ve kızların toplandığı bir toplantıda misafirleri ağırlamak genç kızlara düşer. Bu toplantılarda eğitici konuşmaların yanında şaka yolla konuşmalarda olur. Ancak her ne olursa olsun ne yapılırsa yapılsın o toplantıda kalır. Dışarıya hiçbir şekilde taşınmazdı. Bu toplantılarda bir thamede bulunur. Her kızın ailesi bu thamedeye güvenirdi. Konuşmalar ve toplantılar bu kişi nezaretinde yönetilmektedir. Oyun esnasında gençlerin görüşünü thamede alır, gerek gördüğü yerde eksiklikleri dile getirerek düzeltilmesini sağlar. Thamede'nin yeri toplantı salonunun önündedir. Thamede bir nevi köyün kanaat önderidir. Toplantı odasında ya ocağın yanında ya da giriş kapısının tam karşısında bir yerde oturmaktadır. Bunun nedeni şu olabilir; gelen kişileri görerek ve ona göre davranmaktadır. Toplantının bitme süresi farklılık gösterir. Ancak en geç sabah namazından önce bitmesi gerekiyor. Çünkü evin büyüğü sabah namazına kalktığı zaman toplantının bitmesi gerekir. Eğer bitmezse bu büyük tarafından hoş karşılanmazdı. Toplantıya köyün her hanesi dolaşarak o hanenin genç kız veya erkeği istenir ve sorumlusu da bu kız ya da erkeği isteyen gençlerdir.

Çerkeslerde evlenme yaşı Çoğunlukla 25-35 yaşları olmak üzere kişiden kişiye değişebilir. Diğer etnik gruplara göre daha geç evlendikleri söylenebilir. Çünkü Çerkezlere göre evleneceklerin evliliğin sorumluluğunu taşıyacak bilince erişmesi gerekir. Gençler kendi aralarında anlaşarak evlenirler. Bu evlilik bazen kız isteme ya da kaçırma yoluyla olur. Çerkesler kız kaçırma olayını hoş karşılarlar. Çünkü erkek bir kızı kaçırdığında akrabalarının evine götürür ya da kızını kaçıırken yanında akrabalarından bir kişi bulunur. Genel olarak evlilik söz alma ile gerçekleşir. Bu söz kesme olayını birkaç kişi ancak bilir. Söz veren kız kendine ait bazı özel eşyaları erkeğe verir. Bu bir nevi arasında tazminattır. Eğer kız sözünden vazgeçerse erkek kızı kaçırdığı zaman suçlu sayılamaz. Kaçırılan kızın kaçtığını anlamak için kızın evinin önüne bir takım eşyalar konulmaktadır. Kaçırılan kızın evine kızı istemek için köyün gelenleri ve erkeğin akrabaları gider. Kız tarafına akrabalık teklif ederler. Çerkeslerde başlık olayını da açıklamak gerekir. Evlenecek gencin hududu geçip Rus tarafından bir atı çalıp getirmesi, kızın amca ve dayılarına vermesi gencin yiğitliğinin göstergesidir. Tabi ki bu bir menkıbeden ibarettir. Yaşam koşulları ve kültürel değişmelerle kız ailesine bir miktar para verme şekline dönüşmüştür. Bunu yanlış anlamamak gerekir. Yani para karşılığı kız almak değil, kıza verilen bu meblağ “ süt hakkı “ olarak adlandırılır.⁸⁵

9.4. Çerkez Düğünleri

Kız yada Erkek Çerkez gençleri yukarıda da belirttiğimiz gibi evlenene kadar serbest yaşamaktadırlar. Düğünlerde, toplantılarda birbirleriyle tanışır ve bu tanışıklığı evliliğe dönüştürürler. Yani görücü usulü ile evlilik çok az rastlanır.

Çerkez düğünlerinde akraba evliliği nadir görülen bir durumdur. Köylerde akraba evliliğinden kaçınmak için başka köylerden kız alınması yaygındır. Bunun sebebi ise, boylar arasında sosyal ilişkilerin gelişmiş olmasıdır. Tüm Çerkez köyleri ahalisinin bir araya gelmesiyle düğünlerini yaparlar⁸⁶. Bir Çerkes düğününü adım adım ele alacak olursak; Kahve, ev görme, nikâh, nişanlılık, başlık alma, gelin alma, kaşenlik gelenekleri üzerinde ayrı ayrı durmak gerekir.

⁸⁵ Davut Arslan, Memur, "Çerkes Kültürü", Çerkes Örf Ve Adetleri, Tokat:02.02.2016

⁸⁶ Ersoy-Kamacı, a.g.e., s.148.

9.4.1.Kahve

Gençlerin tanışıp kaynaştıkları eğlence yerleri ve düğenlerde buralarda birbirini tanıyan gençler sevgili (kaşen) olurlar. Bu sevgililik yani kaşenlik dönemi gelenek ve göreneklerin belirlediği sınırları içerisinde yaşanır. Eğer bir Çerkez erkeği başka bir köyden kızı beğenirse kızın ailesine tanışmak için haber gönderir. Kızın ailesinin onayıyla erkek kızla oturup konuşabilir. İki tarafın birbirini beğenmesiyle kaşenlik dönemi başlar. Aileler bu duruma biraz yumar. Ancak bu esnek tutum aileden aileye değişmektedir.

Kaşenlik döneminde kız ile erkek birbirlerini tanıdıktan sonra erkek kıza evlilik teklifini yapar. Kız mendil, toka vs. gibi namusunu simgeleyen özel bir eşyayı erkeğe verdiği zaman teklifi kabul etmiş sayılır. Bu evlilik kararı hemen herkese söylenmez. Bu kararı önce erkek en yakınlarına söyler. Bu kişide evin en büyüğü olan büyükbabaya bildirilir. Eğer büyükbaba hayatta yoksa evin en büyüğü hayatta yoksa evin reisi olan kişiye bildirilirdi. Eğer evin reisi ve aile bunu uygun görürse kızın ailesine bildirilirdi. Ailenin izni ile kız evine gidilirdi.

Kız istemeye damadın babası gitmez. Damadın amcaları ve dayıları gitmekteydi. Bu erkek heyetine kadınlar katılmaz. Bu heyete “ Lhuk” denir. Bu erkek tarafından gelen heyeti, kız tarafından da ailenin büyükleri ya da kızın akrabalarından sözü geçen biri karşılar. Bu heyeti kızın babası karşılamaz. Bu söz istemeyi oğlan tarafının en yaşlı kişisi tarafından istenir. Eğer kız tarafı uygun görürse kendi kahvelerini ikram eder. Kız tarafının kahvesi içildikten sonra kız tarafı erkek tarafına bir hafta sonra gelmesini söyler. Erkek tarafı bir hafta sonra kendi kahvesiyle, çerez, bisküvi, kıza takım elbise, yüzük ve bilezikle kız evine gidilerek erkek tarafının kahvesi içilir. Çerkezlerde asıl kahve içme olayı bu kahvedir. Bu kahveler içilirken ne kız ne de erkek ortaya çıkmazlar. Kız yakın komşusunun evine gider, erkekte gizlice bu eve getirilerek imam nikâhı kıyılır. Çeşitli takılar takılarak burada bir nevi nişanlılık dönemini başlatmıştır⁸⁷.

9.4.2. Vunaplhe (Ev Görme)

⁸⁷ Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi “Çerkes Kültürü” Evlilik, Kafkas Derneği: (06.05.2016)

Bugün eskiye göre nadir uygulanan bir Çerkez düğün âdetidir. Eğer kızın ailesi erkeğin ailesini tanımadığında gerçekleştirilen bir âdettir. Vunaplhe'nin zamanı belli değildir. Kız tarafı ansızın erkek tarafına giderek evi inceler. Bu giden heyet bir veya birkaç erkekten oluşur. Burada dikkat edilecek konular vardır. Bunlar evin temizliği, evin reisinin otoritesi ve kaynananın davranışlarıdır. Eğer karar olumlu ise tekrar bu konunun görüşüleceği söylenir. Kız istemeden bir hafta sonra erkek tarafı da kız tarafına çeşitli hediyeler gönderilir. Bu hediyeleri götüren heyete “ Palhe'ih” denir.⁸⁸

9.4.3. Nekihıth (Nikâh Töreni)

Kız isteme ve kahve içildikten sonra nikâh kıyılır. Nikâh törenine gelin ve damat katılmazlardı. Kendi adlarına vekil (Vueçıl) tayin ederler. Nikâhta bulunan kişiler hoca efendi, vekiller (damat ve gelin) ve şahitlerde bulunurdu. Tören ayakta yapılır. Bu tören sırasında herkes şapka giyinir. Ancak bu âdet zamanla ortadan kalkmıştır. Hoca, vekillere birkaç defa evlilik için emin olup olmadıklarını sorar. Bu soruların sonunda hoca efendinin dua okumasıyla biter. Çeşitli ikramlarda bulurlar⁸⁹.

9.4.4. Nişanlılık Dönemi

Çerkezlerde nişanlılık süresi kısa tutulurdu. Bu süre aileden aileye değişirdi. Gelin ile damat nişanlılık sürecinde birbirleriyle görüşmezlerdi. Bu nişanlılık sürecinde kız çeyizini kayınvalidesi ve kayınpederi için hediyeler hazırlardı. Nişanlılık sürecinde gelin tecrübeli ablalarından, yengelerinden evlenince ev halkına ve eşine nasıl davranacağını öğretirlerdi. Evlenecek kız genelde yakın akrabalarının düğünleri dışında pek çok dışarıya çıkmazdı. Bu düğüne katıldığında da zaten evli kadınlar gibi sadece izleyici olurlar. Daha önceki katıldığı toplantılara katılmaz. Nikâhtan önceki çok rahat bir şekilde gelinin yanına bile gelen damat, nikâhtan sonra artık bu davranış içinde olmazdı⁹⁰.

⁸⁸ Jabaghi Baj, Kökleri- Sosyal Yaşamları- Gelenekleri Çerkesler, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 3. Basım, 2000, s.40.

⁸⁹ Alaaddin Demir, Memur," Çerkes Kültürü", Çerkes'lerde Nikah Töreni,Kafkas Derneği: 03.03.2016

⁹⁰ Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi “Çerkes Kültürü” Evlilik, Kafkas Derneği: (06.05.2016)

9.4.5. Başlık Alma (Vuase'ih)

Çerkezler, kız tarafına “süt hakkı” olarak belirtilen bir ödeme yapardı. Başlık parası ailelerin durumuna göre değişirdi. İlk olarak başlık parası için cins bir at alınırdı. Veya para olarak da verilirdi. Nikâhtan sonra başlık parası hazırlanarak kız evine verilirdi⁹¹.

9.4.6 Gelin Alma (Nıaşe) ve Düğün

İster kız isteme yoluyla olsun ister kaçırma yoluyla olsun her ihtimalde düğün yapılırdı. Damat sadece düğün sırasında olmaz, günlerce damatlık görevi devam eder. Dini nikâh kıyıldıktan sonra erkek tarafının kız tarafına başlığı ödemesinden sonra nıaşe günü kararlaştırılır. Genelde Çerkeslerde nıaşe günü hasadı kaldırdıktan sonra gerçekleşir. Aileden bir kişi damadın arkadaşlarına, köy halkına ve akrabalara düğünü haber verir. Düğün töreni için gelin alayına sofralar kurulur. Böylelikle düğün resmen başlar. Bu gelin alıcı törenine “ Fızışeyefe” denir. Bu törende düğünün nasıl yapılacağı kimin hangi misafirleri karşılayıp misafir edeceği kararlaştırılır. Çünkü eskiden köy düğünleri 3-5 gün sürdüğü için köye düğüne gelen misafirleri konaklamak zorunda kalıyor. Bu misafirleri kimlerin karşılayıp misafir edeceği kararlaştırılır. Gelin alıcıya gidecek atlı gençler belirlenir. Bu gençlere “Fızışe şu” denir. Bu gençler kendilerine verilen bu görevi onur sayarlar.

Düğünde şüphesiz en önemli figür damattır. Damadın arkadaşları damadı düğün boyunca hiç yalnız bırakmazlardı. Damat düğün boyunca evine gizlice gider ve sabah kimse uyanmadan evinden çıkmak zorunda kalırdı. Aynı şekilde gelin de düğüne katılmaz. Arkadaşlarıyla muhabbet ederek evde kalır.

Düğünü organize eden mutlaka bir yönetici vardır. Bu kişiye “Hatyokoe” denilirdi. Düğünün düzen ve tertibatlı bir şekilde gitmesini sağlar. Oyunda oynayacak kız ve erkeği bu belirler. Düğünlerde oynanan oyunlar ve müzik aletleri aşağıda detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

⁹¹ Jabaghi Baj, Kökleri- Sosyal Yaşamları- Gelenekleri Çerkesler, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 3. Basım, 2000, s.43.

Gelin arabası kırmızı bir örtü ile kaplanır. Arabada gelinin yanında akrabalarından iki kişi olurdu. Çerkeslerde geline kırmızı kuşak bağlamak yoktur. Yine gelin arabasında kesinlikle olması gereken Pşinova vardır. Yani gelin alıcı alayına eşlik eden mızıka çalan kişidir. Gelini almak için günün aydınlanmaya başlamasıyla beraber yola çıkılır. Ancak günümüzde böyle değildir. Çünkü eskiden ulaşımdan dolayı daha erken çıkmak gerekiyordu. Gelin evine girinceye kadar engellenmeye çalışılır. Arabanın üzerindeki örtü alınmaya başlanır. Bu örtüyü arabanın yanındaki atlı gençler korumaktadır. Gelini odadan damadın akrabaları çıkarır. Gelini yerinden kaldıran kişi “Gatecıpş” e para ödemek zorundaydı. Gelini odadan çıkarmak içinde “ Aş Havubıdıpş“ e para ödenirdi. Gelin kocasının evine gelene kadar arkadaşı eşlik eder. Bir bakıma gelinin sağdıcıdır. Bu kişiye “ Nısedek’ue” denir. Gelin özel bir şarkıyla (Voraydade) arabadan indirilir. Gelin için özel hazırlanmış oda bulunur. Bu odaya "Lagune" denir. Gelin damadın evine geldikten sonra gelinin yeni akrabalarıyla tanışması için Voraydade şarkısıyla bir tören yapılır. Bu tanışma törenine Vuneyişe denir. Gelinin kaynanasının yanına gitmesiyle beraber gelin evin bir ferdi olmuştur. Damat tüm bu süreçte sağdıcın (Şavakat) evinde kalır. Şavakat tüm işlerden sorumludur. Bunun bir de yardımcısı vardır. Bu yardımcıya da Şavakatze denirdi. Damat ve gelin eve geldikten 3-4 ya da 5 gün sonra bir törenle eve getirilir. Ancak bazen damat bu süreçte kimse görmeden gelinin evine gelebilir⁹².

9.4.7. Çerkeslerde Kaşenlik

Bekâr erkek ve kızlar arasında gerçekleşen kaşenlik Çerkeslerin bugüne dek koruduğu âdetlerdendir. Birbirinden hoşlanan erkek ve kızlar arasındaki arkadaşlık ilişkisine Çerkezler Kaşenlik adını vermiştir. Günümüzdeki flört dönemine benzememektedir. Genelde bu gençler düğünlerde tanışarak, ilişkilerini başlatırlar. Bu kaşenlik en fazla kırsal kesimde görülmektedir. Akrabaların, aynı sülaleden olan kişiler ve aynı köyden olan kişilerin kaşen olması sıcak bakılmamıştır. Günümüzde gittikçe Kaşenlik kuralları esnetilmiştir. Bir Çerkes erkeğinin ya da kızının birden fazla kaşeni olabilir. Kaşenlik, bazen ciddi olduğu kadar şaka yolluda olabilir. Sayısı azla olan Kaşenliğin ciddiyeti neredeyse yoktur. Gerek kız olsun gerek erkek olsun daha önceki

⁹² Jabaghi Baj, Kökleri- Sosyal Yaşamları- Gelenekleri Çerkesler, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 3. Basım, 2000, s.45-46.

Kaşenlerine karşı birbirlerine tavır takınmazlar. Eski Kaşenlerle iletişim kesilmezdi. Çünkü daha önce kaşenler şaka yolla olduğunu her iki taraf bilmektedir.⁹³

9.4.8.Günümüzdeki Kaşenlik

Kaşenlik günümüzde çok tartışılan Çerkez adetlerinden biridir. Kaşenliği, flört, dönemi gibi Çerkezler tarafından son derece yanlış olduğu düşünülürdü. Çünkü flört hayatı gibi gençler Kaşenlik'te baş başa vakit geçiremezler. Burada ki temel amaç gençlerin birbirini tanmasıdır. Günümüzde çok tartışılan gelen ve Çerkes olmayan kişiler tarafından son derece yanlış bilinen bir olaydır⁹⁴.

Tüm bunların gerçekleşmesi için Çerkes gencinin sahip olması gereken özellikler vardır. Kaşenliğe talip bir genç, ev geçindirecek kadar maddi güce sahip olmalı, Çerkez kökeninde gelmeli, kızla akraba olmamalı ve gerekirse istediği aday için sıra beklemelidir..

9.5. Atçılık

Çerkes halklarında gelişmiş bir atçılık kültürü görülmektedir. At, Çerkezlerin başlıca binek aracıydı. Ancak İgdiş edilmiş atlara binerlerdi. Küçük atları sadece atların çoğalması için kullanılırdı. Atı İgdiş eden kişilere Şıseç denir. Çerkeslerde at çok önemli bir yere sahiptir. Onlarca atlara sahip olan zengin Çerkes beyleri vardır. Bu atların yaklaşık 25-35 cinsi vardı. Bunlardan en önemlileri Kabardey de; Şoloh, Beçkan ve Şağdiy atıdır. Bey ailelerinin kendi atlarıyla anılan at ırkları vardı. Ancak Rus-Çerkes harplerinden günümüze gelen at ırkı Şağdiy'dir. Bu at türü dünyada da Kabardin olarak bilinir. Kabardin atının yapısı güçlüdür. Uzun boylu ve kalın gövdelidir. Bacakları kısa olmakla beraber kalın bir yapıya sahiptir. Sırtı düz ve kısadır. Sağrısı düşük ve nispeten geniştir⁹⁵.

At, Çerkes kültürünü de etkilemiştir. At üstünde bir Çerkes yayayla karşılaştığı zaman önce atlı selam verir. Atlı, karşıdan gelen bir kişiye özellikle kadına rastladığı

⁹³ Davut Arslan, Memur, "Çerkes Kültürü", Çerkes Örf Ve Adetleri, Tokat:02.02.2016

⁹⁴ Alaaddin Demir, Memur, "Çerkes Kültürü", Çerkes'lerde Nikâh Töreni,Kafkas Derneği: 03.03.2016

⁹⁵ Murat Papçu, "Çerkeslerde Atçılık ve At Kültürü", Nart Dergisi, Sayı:72, Ağustos 2012, s.54.

zaman, atından iner gideceği yere kadar ona eşlik eder. Atlı olarak giden Çerkes statüsüne göre bulunması gereken yer bellidir. Yaşça küçük olan Thamade'nin solunda yer alır. Ancak Thamade'ye birden çok kişi eşlik ederse en geniş olan sağında, büyük olan kişide solunda durur. Eğer at üstünde gelen bir Çerkes kötü bir haber getirirse atın sağından iner. Bunun dışında atın sağından yani bunu atın ters tarafında denilir. Sağdan inmek uygunsuzluk sayılır.⁹⁶

9.6. Çerkesler'de Cenaze Merasimi

Çoğu toplumda olduğu gibi Çerkeslerde de ölülerine son görevde oldukça itina gösteriyorlardı. Çerkesler'de nasıl kendi yaşamlarında kurallar varsa ölüye uygulanacak kuralları da vardı. Çerkes toplumunda insan, sağlığında olduğu gibi ölümünde de değerlidir. Bu ölünün değeri, sağlığında yaptığı olumlu yada olumsuz işleri, karakterik özellikleri, sağlığında toplumdaki yeri ve nasıl öldüğüne göre farklılık gösterir. Mesela şehit ile yüz kızartıcı bir nedenden ölene verilen değer farklı olurdu.

Çerkesler ölülerini Müslümanların dini merasimlerine uygun gömerlerdi. Ancak eskiden beri kendilerine ait getirdikleri adetler vardır. Cenazeye fazla hürmetlerinden dolayı mezarlıkların etraflarını çevirirler. Herhangi insan dışı varlıkların girmesini engellemek için bunu yaparlar. Mezarlıkları oldukça yeşil olmakla beraber çeşitli ağaçlar dikerler. Dikilen bu ağaçlar eğer meyve ağacı ise hiç bir şekilde şahıs tarafından toplanmaz ve kullanılmazdı. Bu ağaçlar kesilmez ve herhangi bir amaç için kullanılmazdı. Kabristanın içinde de bazı uyulması gereken kurallar vardır. Mezarlığın içinde yüksek sesle konuşulmaz, karşılıklı kahkahalar atılmaz, mezarlara basılmaz, mezarların üzerinden geçilmezdi. Mezarlığın yanından atlı biri geçerse atından inerek, mezarlıktan yürüyerek geçerd. Bu hareketleriyle ölülerine ne kadar değer verdiği buradan anlaşılmaktadır⁹⁷. Burada Çerkes kültürünün Türk kültürüyle çok benzerlikler gösterdiğini yada birbiriyle kaynaşarak ortak noktada birleştiğini görmekteyiz. Yukarıda saydığımız aynı kurallar Türklerde de geçerlidir. Bir köyde cenaze olduğu zaman o köyde bir hafta yas tutulur televizyon açılmaz, müzik dinlenmez, düğün varsa eğer

⁹⁶ Necmi Demirci, Çitçi, " Çerkes Kültürü", Kaşenlik, Batmantaş Köyü: 01.04.2016

⁹⁷ Jabaghi Baj, Kökleri-Sosyal- Yaşamları-Gelenekleri Çerkesler, Ankara:Ayyıldız Yay.,3.Basım 2000,s.76

cenazeden dolayısıyla ertelenir, eğer düğün yapılacaksa da hiç bir şekilde eğlenceli olmazdı.

Çerkes toplumunda ölen kişinin yakınları feryat figan edercesine ağlamaz üzüntüsünü içinden, yaşaması gerekirdi. Hatta ölen kişinin eşinin ister bayan olsun ister erkeğin ağlaması hoş karşılanmazdı. Onun yerine başkası ağıt yakardı. Kayın eniştesine, kayınpeder damadına, baba çocuğuna ve anne de çocuğu üç beş günlük ölü iken ağlamazdı⁹⁸.

Cenaze günü köylere haber vermeleri için bir atlı gönderilirdi. Köylere giden bu atlı kişiler cenazenin akraba olmaması gerekirdi. Giden bu kişi o köyde cenazenin akrabası varsa ona, eğer yoksa köyün ileri gelenlerine haber verilirdi. Atla giden kişi atının sağ tarafından inirdi. Çünkü atın sağından inildiği zamanda haberin hayırlı olmadığı bilinir. Hayır, işlerde atın sol tarafından inilirdi. Haberci, haberi verdikten sonra atına biner kamçısını sol eline alır sağa sola bakmazdı. Dışarıdan bu durumu görenler cenazenin olduğunu anlardı. Ancak günümüzde bu uygulanmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle artık köyden cenazenin bir akrabası ya da dostu aranır, haber üzerine köyün camisinde selâ verilirdi⁹⁹. Bu şekilde Çerkesler'in teknoloji ve diğer sebeplerden dolayı kültürlerinde bir değişme olduğunu bariz bir şekilde görüyoruz.

Kadınlar cenaze evine başsağlığı için giderdi. bu giden gruba Maroy denilirdi. Sesi güzel ve söz üretmede usta olan bir kişi ağıtlar yakardı. Öndeki kadın ne yaparsa arkasındakilerde onu yaparlardı. Eğer ölen kişi bu kadınların akrabasıysa saçlarını yolacak kadar bağırırlardı. Fakat bu hoş karşılanmazdı. Günümüzde de halâ bu gelenek devam etmektedir.

Ölüsü olan evde ölü evi yapılacak işlere karışmazdı. Bu işleri yapmak için dost, akraba ve arkadaşlarından oluşan bir heyet kurulurdu. Bu beş- yedi kişilik heyete Wunafe Heyeti denir. Bu heyet ölünün haberini götüreceği köyleri ve kimin gideceğini belirlerdi. Bu heyet bunların yanında cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, defnedilmesi, tabut işleri gibi işleri organize ederdi. Köyde bulunan kişiler, işini bırakıp mezar eşme gibi işleriyle ilgilenirlerdi. Cenaze günü hiç kimse işine gitmezdi, bu davranışlarıyla ölü ve ölü evine saygı gösterirlerdi. Bu davranış hem Çerkeslerde hem de Türklerde de

⁹⁸ Adnan Öz, İşçi," Çerkes Kültürü Ve Köyleri" ,Cenaze Merasimi,Sevindik Köyü:25.03.2016

⁹⁹ Davut Arslan,Memur, "Çerkes Kültürü", Çerkes Cenazeleri, Tokat:02.02.2016

devam etmektedir. Şehirlerde Kafkas Derneğine haber verilir oradan herkese bu haber yayılırdı. Haberlerin gideceği yerlere gidip gitmediği kontrol Wunafe Heyeti kontrol ederdi. Köye haber gittikten sonra köyden Thamede cenazeye gidecek kişilere haber verir. Bu giden kişilerin arasında cenaze evinde dua etmek için köy imamı da alınır¹⁰⁰. Ölü evine gelen kişiler Thamede önderliğinde cenaze sahiplerine başsağlığı diler.

Cenazeye birde at ithafı bulunmaktaydı. Cenazenin atı eyerlenir, silahlar atın üstüne sarılırdı. Cenaze ile beraber kabristana götürüldü. Cenaze yere konduktan sonra atı yanına getirilir, yaşlı bir kimse atı yanına alarak şöyle seslenirdi: " Korkma bu dünyada da öbür dünyada da bindiğin atı getirdim. Atına rahatlıkla binebilirsin diyerek dualar edilirdi"¹⁰¹. Ancak günümüzde bu uygulanmaktadır.

Çerkeslerde ölü gömüldükten sonra cenaze sahipleri tarafından yemek verilirdi. Eğer cenaze sahibinin maddi durumu yoksa akrabaları tarafından verilir. Köyde duran diğer kişiler tarafından cenaze evine yemek getirilirdi. Günümüzde hem Çerkes köylerinde hem de bazı Türk köylerinde bu adet sürmektedir. Çerkes cenazesinde ölü için komşulara hatimler dağıtılırdı¹⁰². Keza Çerkesler'de Türk toplumunda olduğu gibi ölünün elli ikinci gecesi, mevlit-i şerifi ve kırkıncı gecesi vardı.

¹⁰⁰http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/kultur/017_cenaze_torenleri.htm

¹⁰¹ Tokat Kafkas Derneğinden ölü gömmeleri için alınan bilgiler.

¹⁰² Jabaghi Baj, a.g.e., s.79

10. ÇERKES KÜLTÜRÜ

10.1 Çerkes Kıyafetleri

Çerkezler Kafkasya'nın otokton (yerli halk) halkıdır. Binlerce yıl Kafkasya'da yaşamış ve eşsiz bir kültüre sahiptir. Özellikle kendilerine has Xabze (Çerkes kültürü) adı verilen yazısız anayasalarını geliştirmişlerdir. Çok sistematik olan bu kültürde kimin nerde oturacağı, kimin ne konuşacağı, kimin ne giyeceği bellidir. Binlerce yıllık bu kültürün bir meyvesi olan giyim kuşam hiç bozulmadan 19. yüzyıla kadar gelmiştir. Günümüzde ise sadece özel günler ve törenlerde giyilmektedir.

10.1.1.Geleneksel Kıyafetler

İnsanoğlu tarih sahnesine ilk çıkışından itibaren giyim kuşama önem vermiştir. Temel olarak iki özelliği insanların giysilerine etki etmiştir. Bunlardan ilki iklim diğeri ise din faktörü olmuştur. Her dönem insanoğlu kendini örtmek için yeni fikirler geliştirmiştir. Soğuk havalara karşı koyu renk ağırlıkta kalın elbiseler giymiş yazın ise daha açık ve ince elbiseler tercih etmiştir¹⁰³. İlkçağlarda insanlar öldürdükleri hayvanların derilerini üstlerine geçirmiştir. Doğal olarak bu çağlarda kıyafetler arasında pek fark olmamıştır. Sonraları gelişen insanoğlu bulunduğu coğrafyaya ve inandığı dine göre kıyafetler geliştirmiş ve geleneksel kıyafetlerin ortaya çıkması başlamıştır. Bu kıyafetlerde estetik ve form çeşitliliğinin yanı sıra süsleme ve takı çeşitliliği de görülmektedir. Her toplum kendi geleneksel kıyafetlerini oluştururken din ve iklimin yanı sıra komşu toplumlardan da etkilenmiştir. Çerkezlerin ve Kuzey Kafkas Halklarının giyim ve kuşamının oluşumu İ.Ö. 5. yüzyılda başlamış ve 19. yüzyılda gelişimini tamamlamıştır. Geleneksel Çerkez kıyafeti savaş, sefer ve günlük işler için çok kullanışlıydı. Kıyafet insan vücudunun güzelliği ile birlikte onun karakterini de ortaya koyuyordu. Çerkes ulusunun yaşam tarzını ve tarihini aynı zamanda dünya görüşünü de dile getiriyordu. Çerkesler'in kıyafetle ilgili atasözlerinden birkaçın şöyledir;

¹⁰³ M. Tekin, Koçkar, “ Eskişehir Yöresel Kafkasya Göçmenlerinin Giyim Kuşam Ve Süslenme Kültürü ”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi & Motif Vakfı Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 2008,s.90.

- Elbise adamı süsler, akıl güzelleştirir.
- Tanınmadığın yerde elbise, tanındığın yerde akılsın.
- Elbisenin güzeli utanma duygusudur.
- Güzellik yakıştırmaktır, yakışan da elbisedir¹⁰⁴.

Geleneksel Çerkes kıyafetlerinin temel özelliği insan vücudunu kusursuz göstermeye yönelik olması ve ayrıca elbisenin fonksiyonel olmasıdır. Bu çalışmada geleneksel Çerkes kıyafetleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

10.1.2. Çerkes Erkek Kıyafetleri

Çerkes erkek kıyafetine “Tsiye” adı verilmektedir. Tsiye başka halklar tarafından da benimsenmiştir. Hatta yüzyıllarca savaştıkları Rusların çarlarından ikinci Nikolay ve Kazak askerleri de Çerkes erkek kıyafetlerini sıkça giyerlerdi. Tsiyeye ismini veren el yapımı Tsiye kumaşdır. Tsiye genelde beyaz, siyah, lacivert, gri ve tonları kumaştan yapılır. Bir erkeğin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. 10-13 yaşlarında ki erkek çocuklarına Tsiye dikilirdi. Bu artık çocukların çocukluk döneminin sona erdiği anlamına gelirdi. Çerkes erkek kıyafetiyle ilgili Rus Edebiyatının en önemli şairlerinden “ A.S. Puşkin ” “Kafkas Esiri ” adlı şiirinde şu dizeleri sıralamıştır.

Çerkez erkeği pür silah, yaşamını böyle koruyor.

Zırhlı gömleği, belinde kaması, okluğu ok dolu.

Kılıcı en iyi arkadaşı, iyi ve kötü anlarını onunla paylaşıyor.

Yüzünde keder yok, silahından gereksiz bir ses çıkmıyor.

Yakışıklı ve özgür, görünümü düşmanın ürktüyor.

Tsiyenin kol uçlarının uzunluğu giyen kişiye göre değişirdi. Savaşlara katılan gençlerin kol uçları kısa olurdu. Eğer kol uçları parmak ucuna kadar uzanıyorsa bu o kişinin artık yaşlandığını gösterirdi. Kafkasya’da yaklaşık 300 sene Ruslarla savaşın Çerkesler her an savaşa hazır ve kıyafetleri de buna göre bir savaşçının ihtiyaçlarına

¹⁰⁴ Rafet Atalık, Adige Kültürü, Ankara: 2000,s.25.

cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Çerkes erkek kıyafetinin belli başlı bölümleri vardır.

10.1. 2. 1 Çerkeska

Geleneksel Çerkes giyiminin mihenk taşıdır. Çerkeska bir dış giysisidir ve vücudu bele kadar sarar. Belin alt kısmından diz kapağına kadar hareket etmeyi zorlaştırmamak adına etek biçiminde tasarlanmıştır. Göğüs kısmı açıktır ve önden düğmelerle iliklenir. Erkek vücudunun güzelliğini ortaya çıkaran bu giysi omuzları geniş ve dik yürüyen erkeklere çok yakışır.

10. 1. 2. 2.Hazır (Fişek)

Çerkeska'nın göğüs kısmına dikilen hazır yani fişeklik bölümünün içine barut konulurdu. Hatta bazı durumlarda bel kemerinin üzerinde de hazır bulunurdu. Bu hazırlıkların göğüste olmasının sebebinin savaşçı kılıcını elinden bırakmadan dişleri ile barutu alıp silahının namlusunu yerleştirmek için olduğu söylenir. Hazır kısmı üzeri altın, gümüş yada kemik kaplarla kapatılır sert ve dayanıklı ağaçlardan yapılır¹⁰⁵. Fişeklik kısmı Çerkeskaya ayrı bir form ve estetik katar. Maykop müzesinde görevli Tev Aslan fişeklere savaş zamanı az pişmiş bir et konulduğunu en zor durumda hayatta kalabilmek için Çerkes savaşçıların bu besini yediklerini bize aktardı.

10. 1. 2. 3. Başlık (Shargon)

Başlık erkek kıyafetinin önemli bir parçasıdır. Bugün kaşkol ve atkının daha farklı bir formudur. Yağmurlu havalarda erkeğin yünü korur. Sıcak havalarda ise sıcaktan korur. Çeşitli şekillerde bağlanarak düz bir şekilde giyilir. Kuzu yünü eğrildikten sonra el tezgâhlarında dokunan kumaştan üretilir. Üç parçadan oluşan başlığın başa geçirilen kısmı dörtgen biçimindedir. Diğer iki parçası dörtgen biçime eklenerek kaşkol görevi görür. Başlığın kenarları 0.5 cm'lik koton biye ile temizlenmiştir. Başı sarılmadığı zamanlarda omuz üzerinde durabilmesi, başa

¹⁰⁵ Koçkar, 2008, s.116.

geçirildiğinde boyun kısmının kapanmasını sağlamak için şimşir ağacından yapılmış kartlarla dokunan “ Şağa ” adı verilen ince uzun bağcıklar birleştirilir. Sağa ve sola tutturulan bu bağcıkların uçları püsküllerle temizlenmiştir. Püsküllerin tepe kısmı Denlhek denilen, altın ya da gümüş sim sırma ile yapılan geleneksel Çerkes düğüm şekillerinden biri ile süslenmiştir. Bu Denlhekler dörtlü, altılı, sekizli ve katları ile yapılan bir düğüm ve dokuma şeklidir. Başa geçirilen dörtgen biçimin tepesinde de yaklaşık 18 cm’lik büyük püskül yer almaktadır. Püskülün tepesi altın, gümüş sim sırma ile büyük Denlhekle kendine has bir teknikle dokunmuştur. Kısaca Şhargon kuzu yönünden eğilerek dokunan, kenarları 0.5 cm koton biye ile temizlenen Şağa, Vuağa, Denlhek ve püsküllerle süslenen Çerkes erkek giysilerinin tamamlayıcı bir aksesuardır.

106

Şağa: Şimşir ağacından yapılan kartlarla dokunan geleneksel bir dokuma türü. Türk nakış sanatında kolon diye adlandırılan dokuma türüne teknik olarak benzemektedir.

Vuağa: Türk nakış sanatında Çerkes düğümü diye adlandırılan sağ ve sol el parmaklarının birbirinin içinden geçirilerek dokunan bir dokuma türüdür.

Denlhek: Atkuyruğu denilen üzerine altın gümüş sim sırma ile sarılarak özel bir ip elde edildikten sonra örülerek çeşitli formlarda üretilen bir düğüm ve dokuma çeşididir¹⁰⁷.

10. 1. 2.4. Kalpak

Çerkezlerde kalpak son derece önemlidir. O kadar ki bir erkeğin başından kalpağını almak kan davasına sebep olabilirdi. Kişinin kendi başında bulunan kalpağı bir başkasına vermek uygun görülmezdi. Kalpak ancak kişi öldüğünde baştan çıkarılırdı. Eğer bir kişi öldürülürse onun Kalpağı yakınları tarafından geri alınırdı. Kalpağın yüksekliği kişinin çenesi ile alnı arasındaki mesafe kadar olurdu. Kalpak kenarları çeşitli yaban hayvanlarının kürkleri ile kaplı, yarı çember biçimindeki baş giysisidir.

¹⁰⁶ Jabaghi Baj,a.g.e.,s.130

¹⁰⁷ Melekhan, Atalay, Bidanuko, Ankara: Nart Dergisi, S.24, s.47.

10. 1. 2. 5. Gömlek

Çerkez gömleği uzun kollu, hâkim yakalı olup kaytan ya da gmten yapılmış düğmelerle iliklenir. İpek ya da pamuktan yapıldı. erkeska'nın altından giyilir ve sadece kol ile yaka kısmı görülür.

10. 1. 2. 6. Pantolon

Dar kesimlidir ve bele bir ipele bağlanır. Aynı zamana koyu renkli olan pantolonunun iki tarafında cep bulunur ve sıra süsleri pantolona ilave edilmez.

10. 1. 2. 7. Yamçı

Yamçı Çerkesler'i soğuktan, rüzgârdan, kar ve tipiden korur. Siyah yönden yapılır. n yakanın iki tarafına dikilmiş olan sahtiyân dğme ile tutturulur. Kısa beyaz zarif yamılar kadınlara mahsus omuz atkısıdır.

10. 1. 2. 8. Kemer

Erkek kıyafetinin önemli bir parçasıdır. Kemerin st parlamayan siyah gümüş ile süslenirdi. Kemere takılan kamanın sapı gümüş Őekillerle süslenirdi.

10. 1. 2. 9. Ayakkabı (izme)

Deri çizmeler dizlere kadar uzanır. İnce bağcıklar çizmeyi ayağı sıkıca saracak Şekilde bağlanırdı. Siyah sahtiyândan yapılan ayakkabılar sığır derisinden yapıldı. Ayakkabının kenarları sırma Şeritlerle süslenirdi. Ayakkabı ile yalnız çorap giymek ayıp sayıldığından sahtiyândan yapılmış mest ile giyilirdi. Mest de ayakkabının renginde olup topuktan dört be parmak kadar yüksek olurdu¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Jabaghi, Baj, Çerkesler, Ankara:2000: Ayyıldız yayınları, , S. 135.

10. 1. 2.10. Kama – Kılıç

Çerkes giyim bütünlüğünün en önemli aksesuarı kamadır. Bele takılır yalnızca uyurken çıkarılır. Kama esasen bir soğuk silahtır. Ama aynı zamanda bir sanat eseridir. Çoğu kamanın üzerinde yapanın adı ve yapım tarihi yazar. İki tarafı keskin ucu ise sert zırhları deiecek güçtedir. Orijinal kamaların kını kemikten yapılmıştır. Kının üzerine savatlı gümüş ve altın işlemler yapılır. Kamadan sonra kılıçta önemli bir yer tutardı. Çerkes erkekleri sürekli savaştıkları için kolları güçlü olmalıydı. Tek kılıç darbesiyle düşmanı iki parçaya ayıramamak beceriksizlik sayılırdı. Çerkesçe uzun bıçak adı verilen Şaşka at üstünde ata zarar vermeden hızla çekilmek üzere tasarlanmıştır. Hafif ve keskin olan bu kılıç bir metre uzunluğundadır. Şam çeliğinden yapılır bele ters şekilde takılır.

10. 1.3. Çerkes Bayan Kıyafeti

Çerkes bayan kıyafeti zarif ve küçük ayrıntılarla son derece estetikdir. Bayan kıyafeti giyen bayanın belini sarar ve bileklere kadar uzun dikilir. Kafkas kadınları fiziksel görünümüne çok önem verirdi. İnce belli ve dik duruşlu olmaları onlar için olmazsa olmazdı. Yeşil, bordo, siyah, kırmızı, krem ve beyaz gibi renklerde elbiseler giyerlerdi. Çerkes kadınlarının hepsi küçük yaştan itibaren terzilik mesleğine başlardı. Çerkes kıyafetleri üzerine bazen altın ve gümüş teller ile bazen savatlı gümüş işlemlerle süslenirdi. Kıyafetin bölümleri şunlardır:

10. 1. 3.1. Kaftan (Saye)

Kadının dış giysisidir. Erkek Çerkeska'sına benzer ama kadınların kaftanı daha dar ve omuzdan ya da kemer altından etek ucuna kadar altın, gümüş, sim sırma desenlerden oluşan motiflerle bezenir. Etek kısmı bel kısmı kadar dar değildir. Ön kısmı açık olan kaftan göğüste bulunan çapraz altın veyahut gümüş düğmelerle tutturulur.¹⁰⁹

10. 1. 3.2. İçlik (Entari)

¹⁰⁹ Melekhan, Atalay, Bidanuko, Ankara: Nart Dergisi, S.28

Sayenin içine giyilen bu entari düz ve topuğa kadardır. Genellikle yuvarlak yakalıdırlar. Bu içliği kızlar yada kadınlar herhangi bir ortamda asla tek başına giymezlerdi. Bu ayıp sayılırdı. Kaftan giyildikten sonra bu içliğin sadece göğüs kısmı görünür ve bu içliğin göğüs bölümüne görünecek şekilde metal, altın yada gümüş düğmeler iliştilirdi. Genelde ipek kumaştan dikilen içlik kaftanla aynı renk olmaz kaftanla uyumlu, kontrast kullanılırdı.

10. 1. 3.3. Şohtan (Korse)

Çerkes kızlarının ince belli olması ve dik durmayı alışkanlık haline getirmesi için korse kullanılırdı. Hatta bazı kızlar evlendikten sonra bile alıştıkları için korse takmaya devam ederlerdi. Bu korse günlük hayatta genellikle takılırdı. Adigey Cumhuriyeti Maykop müzesinde görevli arkeolog Tev Aslan ile yaptığımız röportajda bu konu ile ilgili şu sözleri söylemiştir: “ Şohtan 10 yaşından itibaren genç kızlar tarafından evlenene kadar giyilirdi. Şohtanın arkası ise altın, gümüş düğmeler ya da ipek bağcıklar ile tutturulurdu. Evlendiklerinde kocası tarafından tek tek açılır eğer bıçak ya da makasla kesildiği anlaşılırsa bu arkadaşları tarafından alay konusu olurdu. ”

10. 1. 3. 4. Başlık

Kadınlar başlarına kep gibi bir başlık takarlar çok çeşitli formları vardır. 8-10 cm'den 20-30 cm'ye kadar yükselebilirdi bu başlıklar. Tepesi düz ya da konik biçimde olabilir geriye yatık bir biçimde giyilmesi ayıp sayılırdı.

10.1. 3. 5. Şamiha (Başörtüsü)

Genç kızlar günlük yaşamda beyaz tülbent örterlerdi. Başı açık tutmak saygısızlık sayılırdı. Bu beyaz tülbentler başlığın üstüne atılırdı. Genç kız evlendiğinde bu başörtüsünü evlendiği erkeğe hediye ederdi ve bu çok kıymetli bir hediyeydi.

10.1.3. 6. Ayakkabı

Ayakları taraklı olmasın diye küçük yaştan itibaren ayaklarına deriden bir mest giydirdiler. Ayakkabılar sırma ile süslenirdi. Resmi görünmek istediklerinde üstü şeritlerle süslenmiş yüksek takunya giyerlerdi. Bu takunyalılar sedef kakmalı da olurdu. Bunlara Vake adı verilirdi. Dışarıda ise yüksek topuklu çizme ya da yumuşak deri ayakkabı giyerlerdi. Bu ayakkabıların tabanı sahtiyandan yapıldı.¹¹⁰

10.1. 3. 7. Kemer

Çerkes bayanları her daim kemer takarlar. Kemersiz bulunmayı saygısızlık sayarlardı. Kadın kemerleri altın veya gümüş işleme sanatının en önemli örneklerindendir. Tek parça halinde olurlar veya kumaş yada deri üzerine tutturulur. İnce bellerini daha çok ortaya çıkardığı için kemer kızlar tarafından çok önemsenir. Çok eski dönemlerden kalma inanişâ göre kemerin elbiseden içeri kötü ruhları (hastalık, nazar) engelleyeceğine inanılırdı¹¹¹. Kemer belki de bu yüzden bu kadar önemliydi.

10. 1. 4. Tıley Geleneği (Savaş Ve Giyim Elbiseleri)

Çerkesler çok uzun yıllar birçok güçlü devlete karşı vatanlarını savunmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden sürekli savaşa her daim hazır olmak zorundaydı. Tıley Çerkezce kayba gönderilen demektir. Tıley düşmanın güçlü ve püskürtücü saldırılarına karşı kendini feda eden kişidir. Tıley'in amacı düşmana karşı kararlılık ve korkusuzluğu göstermektir. Aynı zamanda Çerkes birliklerini galeyana getirmektir. Bu tıley genelde 15-20 yaş arası olurdu ve kendi isteğiyle kendini feda ederdi.

Tıley yanına sadece saldırı silahları alırdı. Savunma silahlarını bırakırdı ve asla geri dönmezdi. Bu gelenek çok eski devirlerde de vardı. Tıley iki ordu karşı karşıya geldiği anda tek başına kararlı bir şekilde düşmana saldırır belli mesafe kat ettiğinde ardından Çerkes birliği saldırıya geçerdi. Tıley savaşa hazırlanırken özel bir tören düzenlenirdi. Dikkat çekici ve kırmızı renkte bir Çerkeska giyer bu kırmızı renkli elbiseye ilk makası Tıleyin kız kardeşi atardı. Bu makas darbesiyle kesilen sadece kumaş değil Tıleyin hayatla olan bağı da kesilip atılırdı aslında. Vatanın onuru korumak

¹¹⁰<http://www.cerkes.net/kulturumuz/cerkez-kiyafetleri-t12537.html>

¹¹¹ Baj, Ankara: 2000, S.134.

için ölüme giden bu gence silahları tüm Thamedeler'in (lider, toplumun önde gelenleri) olduğu bir ortamda en yaşlı Thamede verirdi. Altın nakışlı kırmızı kınında bir kama, altın bir miğfer, uzun altın işlemeli bir kılıç ve yaydı bu silahlar.

10.1.4.1. Kan Davası Ve Giyim

Çerkeslerde kan davası vardı. Ailenin öcünü almakla görevlendirilen bir kişi eteği kıvrılmamış bir çerkeska giyer ve öç alma işlemi gecikince etekler tel tel dökülürdü. Öç alma ile görevli kişi ortalarda dolaşmazdı ancak öcünü aldıktan sonra rahatça gezerdi. Taziye evinde öç alınmadan ölen kişinin ailesi ağlamazdı.

Adige (Çerkes) giysileri insan bedenini ölçü alır ve ona uygun düşecek tarzda hazırlanır. Bütün Adigelerin bu görüntüde olmaları, yemek yeme biçimleri, yemek ve yiyecek seçimleri, giysi ve ayağa giyilen ya da takılan ayakkabı ve takılar, bu ortak görüntüye uygun düşecek tarzlarda benimsenmişti¹¹².

Sonuç olarak geleneksel Çerkes kıyafetleri Kafkasya da tüm halklar tarafından benimsenmiştir. Hatta Rus çarları bile bir aralar Çerkes kıyafetlerini giymiştir. Ancak günümüzde bu uzun hikâyeli, çok fonksiyonlu, giyen kişinin hangi bölgeden olduğunu, giyen bayanın bekâr mı evli mi olduğunu anladığımız bu tarihi kıyafetler sadece özel gün ve düğünlerde giyilmektedir. İnsanın giyimi ve duruşu onun hakkında bazı bilgiler verir. Geleneksel Çerkes kıyafetleri de Çerkeslerin tüm genetik kodları hakkında bizlere yeterli bilgiyi vermektedir.

10.2. Çerkeslerde Müzik

Çerkesler müziğe de ayrı bir önem vermiştir. Kendilerine ait bir tarzlarıyla müzikte çığır açmıştır. Bütün oyunları ve geleneklerinin getirdiği kuralları düğünlerde müzikle uygularlardı.

10.2.1. Tuşlu Çalgılar

¹¹² Mir, Vunariko, Adige Giysisi ve Gelenek, Maykop, 2007 s.34.

Pşine (Çerkes Mızıkası): Çerkeslerde çalgı kavramının temelini oluşturur. Genellikle tüm oyunlarını bu pşine ile oynarlar. Günümüz akordeonuna benzemektedir. Diğer müzik aletlerine göre Çerkes müziğine daha geç katılmıştır¹¹³.

10.2.2. Vurmalı Çalgılar

Fiotırp (Çerkes Davulu): Abhazca'da davul olarak bilinir. Bükülmüş bir tahta parçasının üzerine keçi derisinin geçirilmesiyle oluşur.

Phaç'ıç: İncir ağacından yapılmış olup, dar kürek biçiminde yuvarlak bir sapta biten bir ensturmandır. Sapın iki tarafına açılmış deliklerden geçirilerek birbirlerine bağlanmıştır. Sapından tutularak yapılan vuruşlarla ritim sağlamaya çalışılır. Günümüzde hala çok kullanılan bir müzik aletidir.

10.2.3. Üfleli Çalgılar

Bjamiy: Öküz boynuzundan yapılan bir kısmı siyah renkli kısmı da beyaz renkten oluşan bir müzik aletidir. Yaygın olarak Kabardey Çerkezleri tarafından kullanılmaktadır.

Kamil (Kaval ya da Flüt): Adıge müzik aletlerinin temelini oluşturur. Çerkez kültürüne çok önceden girmiştir. Göçebe hayatta çobanlık döneminin ilk safhalarında girmiştir. Bu müzik aletini çobanların icat ettiği iddia edilmektedir. Ancak bu müzik aleti uzun zamandır kullanılmamaktadır¹¹⁴.

10.2.4. Telli Çalgılar

Şıç'epşine (Çerkes Kamanesi): Telli Çerkez çalgılarından biridir. Birbirine tutturulmuş küçük tahta parçalarından oluşan bir çalgı aleti ile tempo tutturulur. Günümüzde dört telli olarak kullanılan yaylı bir çalgıdır.

¹¹³ Jabaghi, Baj, Çerkesler, Ankara:2000: Ayyıldız yayınları, , S. 156

¹¹⁴ Ufuk Tavkul, "Çerkes Dilinde Bulgar Türkçesi Üzerine Alıntı Sözcükler", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.4, S.2,Haziran 2007, s.105.

Pşinetark’u: ıhlamur ağacından yapılan 12 köşeli birçalgi aletidir. Günümüzde de halk müziği içerisinde kullanılmaktadır. Abhaz dilinde Ayüma, oset dilinde Dıadastanon Fandır olarak adlandırılır¹¹⁵.

Phuante Pşine: Üzerinde yedi tane tel bulunan 4 köşeli kutu şeklinde bir alettir.

Apepşine: Çerkes sazı olarak bilinir. Abhaz dilinde Açamgur olarak bilinir. Bu çalgının gövdesi ince armut şeklindedir. Gövde kapağının üzerine birden fazla ses deliği açılmıştır. Bununla ilgili Abhazlarda bir menkıbede vardır. Abhaz halk geleneğinde doğan kız çocukların tırnakları bu aletin içine atılmıştır. Bu aleti çalanların genelini kadınlar oluşturmaktadır. Bu alet hastanın başında ve yemekli törenlerde çalınır. Günümüzde de kullanılmaktadır.

10.3. Çerkes Düğünlerinde Oynanan Oyunlar

Bu Kafkasya’da göç etmek zorunda kalan Çerkeslerin beraberinde getirdiği hiç unutmadıkları oyunları ve danslarıdır. Çerkeslerin kendine özgü bir oyunları vardır. Kısaca Çerkes oyunu Kafkas kültürüne sahip insanların bu kültüre ait özel figürle oynanan görsel bir gösteridir. Her oyunun kuralı olduğu gibi Çerkes oyunlarının da bir kuralı vardır. Kafkas oyununun oynanması için önce bir toplantı olması gerekiyor. Bunu yöneten akliselim bir kişi seçilir kişiye Thamade denir. Bu oyunun kurallarını uygular, düzenini ve ritmini tutar. Bir toy alanı oluşturularak müzik (mızıka) eşliğinde oynamaya hazırlanırlar. Bu mızıkaya eşlik eden “Hatıyago” nun yanına ritmi sağlamak için toplanan kişiler vardır. Bunlar oyunun ritmine göre kalasa vurarak oyunun ritmini sağlarlar. Tam bunlar yerini aldıktan sonra oyuncular alana dizilir. Oyun oynamak isteyen gençler

Thamade’nin sağ ve soluna dizilir. Kızlar bir tarafa, erkekler bir tarafa dizilerek orada seyircilerin izleyeceği bir boşluk oluşturulur. Seyirciler alkış çalarak oyunun temposuna katkıda bulunurlar. Müzik çalmaya başlamasıyla birlikte oyun başlamıştır. İlk önce yavaş oynanan oyunlar oynanır. Bu yavaş oynanan oyunlara (Vuğ) denir. Bunlar bir nevi matem oyunlarıdır. Bu oyundan sonra “Kafe” oyununa geçilir. Bu biraz daha hareketli olan kızla erkeğin karşılıklı oynadığı oyundur. Daha sonra gittikçe hızlı

¹¹⁵Ufuk Tavkul, a.g.e., s.107.

oyunlar oynanır. Her oyunun bir kuralı olup, buna herkes saygıyla uymak zorundadır. Uymayanlara “Hatiyago” tarafından cezalar verilir. Çerkesler tarafından oynanan oyunlar önemlileri şunlardır;

Kafe: Çerkeslerin bulunduğu yerde oynanan genelde iki kişi ya da ikiden fazla karşılıklı kız ve erkeklerin oynadığı ağır ritimli bir oyundur. Kabardey dansı olan Kafe oyununda kızlar daha yavaş oynadığı için kızla kuğuya, erkeklerde daha çevik olduğu için kartala benzetilmiştir. Bir bakıma Çerkez kız ve erkeklerinin asaleti ve coşkusu ön plana çıkmaktadır¹¹⁶.

Kafe oyununda öncelik yaşlı ve misafirlere verilirdi. Daha sonra köyün gençleri meydana çıkararak oyunu oynar.

Wuic: Bilinen en eski Çerkes danslarından bir tanesidir. Türkiye'nin birçok değişik yörelerinde oynanan oyundur. Bu dansta aslında bir mesaj vardır. Bu dansta ömrün başlangıcı ve sonu olmadığı anlatılır. Düğünlerde erkek ve kızların sohbet etmelerine ve imkân verecek bir danstır. Bu dans aşkı ve buluşmayı simgeler. Oyun kız ve erkeğin yan yana durup bir araya gelmesiyle oynanır. Kızların kolları erkeklerin kollarının üzerinde ve dirsekte bükülü bir şekilde paraleldir. Bazen tek sıra halinde oynanır bazen de daire şeklinde oynanır. Çok yavaş tempoda oynanan bir oyundur.

Zıgathlet: Çerkes dansları içinde en hızlı ritme sahiptir.Çerkezler için çok önemli olan atların hareketlerinden esinlenerek geliştirilmiştir. Bu dansta atların çevikliği ve hareketliliği anlatılmaktadır.

Mezdegu: Gençlerin çok oynadığı ve sevdiği danslardandır. Bu oyunda da erkekler hızlarını, kızlar ise asaletlerini yansıtır.

Zefako: Çerkezler'in oynadığı ağır ritimli danslardan bir tanesidir. Kaşen olmak isteyen gençler birbirlerine karşı ilgi duyup duymadığını bu dansla anlamaya çalışır

Guşexepxe: Tiyatroya benzeyen Çerkes gelenek göreneklerini yansıtan bir danstır. Çerkes mensuplarına göre kadın çocuk doğurduğu zaman, çocuk kırsa beyaz güvercin uçurular, eğer erkekse silah atılır.

¹¹⁶ Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi “Çerkes Kültürü” Evlilik, Kafkas Derneği: (06.05.2016)

Kamarife: Çerkesler yaşadığı coğrafyadan dolayı savaşçı özellikleri üstündedir. Bıçak şeklinde, iki tarafı uzun ve sivri olan kamayı nasıl kullandıklarını gösteren bir danstır.

Jeşteyvue: 1779'da Kabardey ailesinin, sayıca kendilerinden çok üstün olan Rus ordusuna karşı direnişlerini anlatan danstır. Çerkesler'in teslimiyetten çok mücadelecilik ruhunu anlatır.

Sozresh: Bereket ve bolluğun simgesi olan Sozresh'in törenini anlatır. Bu dans sonbaharda hasat bittikten sonra şükranlarını sunan Çerkezler yeni yıldan beklentilerini anlatır. Bu oyunların yanında Leperife, Oşhamufe ve Sandalye gibi Çerkes oyunları vardır.

10.4. Çerkeslerde Mutfak

Çerkes mutfağı Oset, İnguş, Çeçen, Dağıstanlı, Abhazya ve Adige kültürünün bir sentezidir. Bunun yanı sıra Çerkez yemeklerinin kendine ait özellikleri vardır. Çerkes yemekleri genellikle et ve süt ürünlerine dayanmaktadır. Başlıca Çerkez yemekleri aşağıda açıklanmıştır.

Haluzz-Haluj: Yağda kızartılan üçgen şeklinde peynirli böreğe haluj denir. Bunun yanında hamurun içerisine peynir ve soğan koyduktan sonra yuvarlak hale getirilen ve suda pişirilen böreğe psihaluj adı verilir. Günümüzdeki su böreğine benzemektedir. Ancak bu rutin bir börek olduğu için ağır misafirlere ikram edilmezdi. Haluj sofranın ortasına konur, bir nevi ekmek görevini yapar. Bunun yanında tirit, yoğurt vb. şeyler yenilir¹¹⁷.

Mejag: Unla yapılan bir yemektir. Hamurun bir kap içinde fırına sürülmesiyle oluşur. Mejag'da çörece benzemektedir. Bu yemek büyük fırınlarda yapılır. Büyük çörek halinde fırından çıkarılır. Bunun yanında da haluj yemeğindeki gibi yoğurt ve tirit gider.

Bedjin: Bu yemekte çok kullanılan yemeklerden bir tanesidir. Yulafın kabuğunun alınmasıyla özünü kaynatırlar. Kıvama gelen kadar kaynatılır ve özünü çırparlar. Sıcak sıcak bal sepetiyle yenir. Ancak bu yemekte misafire ikram edilmez.

¹¹⁷ Jabaghi Baj, Çerkesya'da Sosyal Yaşayış ve Adetler, Ankara: 1969, s.110.

Meterej: Katı hamuru uzunca açarlar, yuvarlak hale getirdikten sonra keserler. Bu hamur daha sonra kızgın yağ içerisine konularak kızartılır. Bu yemek hediye olarak gidebilir. Yanında katıklık olarak yoğurt ve yoğurt ürünleri kullanılabilir.

Haluğ Ekmek: Ekmeği somun şeklinde yaparlar. Fırına konarken fırının kısık ateşte olması gerekir. Hamuru fırına atmadan önce fırının temizlenmesi gerekir. Ekmeği fırından çıkardıktan sonra yaprakların üzerine konulur. Çerkesler genel olarak ekmeği az tüketirler.

Söğüş: Çerkesler eti daima haşlama şeklinde yerler. Haşlanan et parçalara ayrılarak sofrada kişilerin önüne koyulur. Bir başka şekilde sofranın ortasına büyük bir kap ile tiritin içerisine haşlanmış et konularak yenilir.

Şipsi: Meşhur çerkes tavuğudur. Tokat Çerkesleri bunu çoktüketmektedirler. Bazıları çeşitli yağda kavrulmuş unda bazısı da süt ekleyerek bu tavuk yemeğini yaparlardı. Şipsi bir çukurun içine konularak pişirilirdi¹¹⁸.

Legejağ (kuru et): Hayvancılığı yoğun bir şekilde yapılır. Çerkesler, hayvanların etini ince ince parçalayıp sarımsak ve baharatla terbiye ederek asarlar. Etler kuruduktan sonra lazım oldukça közün üstünde kızartarak yerlerdi. Kuru et atıştırmalık olarak yenildiği gibi pastanın üzerindeki çukura da konulur.

Gumilej: Un ve balın karışımıyla yapılan ekmek türüdür. Uzun süre muhafaza edilebilir. Çerkes halkaları bunu Kafkasya'da savaş halindeyken çok tüketirlermiş. Ancak günümüzde çok nadir yapılmaktadır. Tokat'ta ki Pınarlı köyünde hala yapılmaktadır¹¹⁹.

Seheş: Bilinen bir sütlaçtır. Yapılma şekli ve yenilme şekli aynıdır. Yani sıcak yapılır ve soğuk yenilir.

Metazz: Yoğrulmuş şekilde mayalı hamur açılır, içine tuz ve Çerkes peyniri atılarak belli büyüklükte yapılır. Kaynar su da kaynatılarak sıcak bir şekilde yenir. Erzurum,

¹¹⁸ Jabaghi Baj, a.g. e., Ankara 2000, s.150.

¹¹⁹ Yakup Bayer, Elektrik Teknikeri, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Yemekleri, Kafkas Derneği/Tokat:08.04.2016

Kars göçmenleri bunu çok yapar ve severler. Kars göçmenlerinden Hingel olarak bilinir¹²⁰.

Adighe Kueyej (Çerkes Peyniri): Çerkesler'in temel geçim kaynaklarından bir tanesini oluşturur. Kendi ihtiyaçlarını yaptıkları gibi ticari amaçlı da bu peyniri yapmaktadırlar. 3-4 kilo süt ateşe konularak kaynatılır. İçerisine ekşi yoğurt atılır. Süt içerisindeki beyaz topaklar, yeşil renge dönünceye kadar kısık ateşte kaynatılır. Daha sonra süzgeçle süzülerek temiz torbalarla birkaç defa çevrilerek şekil verilir. Taze iken yenildiği gibi uzun vadede de yenilir.

10.5. Çerkeslerde Mimari

Çerkez evleri genellikle tek katlıdır. Ancak iki katlı olan evlerde vardır.¹²¹ Özellikle ekonomik durumun gelişmesiyle iki ya da daha fazla katlı evler yapılarak, kültürel mimariden uzaklaştırılmıştır. Çerkes evlerinin çoğu kible evidir. Bir kırsal yerleşim biriminde 5-6 çeşit ev çeşidi vardır. Bu evlerin çoğunun temelinde kible evi diye adlandırılması, evin ön yüzünün kibleye doğru bakması akla iki soru getirmektedir. Birinci olarak evin ön yüzünün kibleye bakması İslami açıdan bir etkisi var mı, ikincisi evlerin bu şekilde yapılmasında başka bir etkinin olup olmaması akla gelmektedir. Yapılan araştırmalarda bu soruya şöyle bir cevap çıkmaktadır. Sert bir iklime sahip coğrafyada yaşayan Çerkesler evlerinin Kuzey rüzgârlarına karşı sırtının dönük olması için evlerinin ön yüzünü kibleye dönük yapmıştır. Tokat Çerkez köylerinde bu gelenek esnetilmesine rağmen buna münhasır evler bulunmaktadır. Bu iki katlı olan eski evlerde genellikle altı ambar, odunluk ve üst katı yaşam alanı için kullanılmaktaydı.¹²²

Çerkes evlerinde en önemli iki tane özelliği vardır. Birinci olarak evlerin dışının beyaz kireçle boyanmasıdır. Bugün Tokat Çerkes köylerinde bu uygulanmaktadır. Örneğin, Batmantaş Köyü'nde 40 haneden 30 hanesinin beyaz kireçle boyandığı görülmüştür¹²³. Bu kireçle boyamak temizliğinde göstergesiydi. Çerkesler temizliğe de çok önem vermekteydi. İkinci önemli özellik her Çerkes evinin bir bahçesinin

¹²⁰ Mustafa Södüpak, Ziraat Bankası, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Muhacir Yemekleri, Ziraat Bankası/Tokat:08.04.2016

¹²¹ Neslihan Demirbuğa,,Kahraman Maraş İli Büyük Çamurlu Köyü'ndeki Çerkes Konutlarının Mekansal Analizi, Çukur Ova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010,s.24

¹²² Neslihan Demirbuğa, Kahraman Maraş İli Büyük Çamurlu Köyü'ndeki Çerkes Konutlarının Mekansal Analizi, Çukur Ova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010,s.28

¹²³ Azem Polat, Batmantaş Köyü Muhtarı, "Çerkes Evleri", Evlerin Yapısı, Batmantaş Köyü, 04.04.2016.

olmasıdır. Bu bahçenin içinde de bir misafirhane bulunur. Buradaki amaç misafirlerle çok rahat hareket edip istirahat edebilmelerini sağlar. Bu misafirlerin kaldığı yere Haçeş denir. “Haçeş” Çerkeslerde misafir denir. Bu misafir hanelere rahatça misafirlerin istirahat edebilmelerin yanında ev sakinlerinin sabah erken kalkması, ev işlerini yapması ve çocuklarla ilgilenmesi gibi konularda rahatsız olmaması için bu misafirhanelere ihtiyaç duyulmuştur.

Çerkes evlerinde oda sayısı oldukça çoktur. Evlerin içindeki misafir odaları, eve yüzünüzü döndüğünüzde sağ karşı köşededir. Ortada oturma odası, sağında küçük oda, sol tarafta mutfak ve fırın bulunurdu. Çerkes ev planlarında mutfak, misafir odasına en uzak bölümdür. Amaç misafire sesin gitmesini engellemektir. Tüm bunlara dayanarak şöyle bir kanıya varırız. Çerkeslerde misafire verdiği önemi görmekteyiz. Daha öncede belirttiğimiz gibi Çerkesler temizliğe çok önem vermekteydiler. Bu ev mimarisine de yansımıştır. Evin odalarının her birinde el-yüz yıkamak için bir yer bulunur. Ancak bugün ki Tokat Çerkes köylerinde bu uygulama ancak bir kısmında kalmıştır.

Çerkes evlerinde olmazsa olmazlardan bir tanesi ocaktı. Kendine ait mutfağı ve hayvancılığın geçim kaynağı olmasının etkilerinden dolayı ocaklar vazgeçilmezdi. Ocaklarda peynir ve çökelek gibi süt ürünlerinin yanında tahıl ürünlerinden yapılan bir takım unlu mamüller yapılırdı. Evin içinde bir küçük kapı vardır. Bu küçük kapının birisi mutfağa açılır, diğeri ise kilere açılırdı. Et ve et ürünlerini, diğer yiyecek malzemelerini uzun vadeli saklamak için kullanılan odaya kiler denir. Günümüz Çerkes köylerinde hala kullanılmaktadır.

Her evin ortasında bir hol bulunmaktadır. Odadan odaya geçmek için bu hol kullanılırdı. Bu hola hayatta denir. Hayat’a girmeden kesinlikle başka odaya geçilemez. Holün önüne ayakkabıları çıkarmak için bir yer bulunur.

Çerkes evlerinin en önemli özelliklerinden bir tanesi bahçe demiştik. Her evin mutlaka bir bahçesi (harmanı) olmalıydı. Bu bahçe veya harman çeşitli işlerde kullanılır. Genellikle konaklamak, dinlenmek ve küçük çaplı sebze ve meyvecilik için kullanılırdı. Ayrıca bu harmanlar tarım hasadı içinde kullanılmaktadır. Eskiden tarım teknolojisinin gelişmediği zamanlarda öküz ile harmanlara saplar taşınır. Bu harmanlarda öküzlerle düğen sürülürdü. Bu harmanları birden fazla kişide

kullanabilirdi¹²⁴. Sebze ve meyve için kullanılan bahçelerde, kapının önünde dut, asma, erik ve elma ağaçları bulunurdu.

Harmanlarda hasattan elde edilen mahsulü depolamak için ambarlar yapılmıştır. Bu ambarların taştan yapılmasına özen gösterilmiştir. Özellikle ambarda bulunan tahıl, arpa, buğday, yulaf ve fiğ gibi hububatların toprağa temas ettirmemek için taşların üzerlerine ambarlar yapılmıştır. Bu ambarlarda ayrıca kışlık unluklarını da saklamışlardır. Hem bu ambarlar bahçede olduğu gibi yukarıda bahsettiğimiz gibi evin alt katlarında da olmaktadır.

Çerkes mimarisinde olması gereken en önemli yapıtlardan bir tanesi de samanlık(Wozeş) tir. Bu samanlıklar evlerin alt katında çok nadir bulunmaktadır. aptığım saha araştırmalarında çok nadir karşılaştığım bir durumdur. Ancak samanlıklar evlerin; bahçelerinde, karşısında ya da hemen ahır'ların bitişiğinde bulunmaktadır.¹²⁵

¹²⁴ Emir Demirci, Emekli, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Evleri, Batmantaş Köyü:04.04.2016

¹²⁵ Neslihan Demirbuğa, Kahraman Maraş İli Büyük Çamurlu Köyü'ndeki Çerkes Konutlarının Mekansal Analizi, Çukur Ova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010,s.34

11. TOKAT VE TOKAT'TA Kİ ÇERKES KÖYLERİ

11.1. Tokat'ın Coğrafi Konumu

Tokat, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alır. Etrafında Ordu, Sivas, Yozgat, Amasya ve Samsun illeriyle sınır komşusudur. Tokat ili 12 ilçeye sahiptir. Tokat farklı isimlerle de nitelendirilmiştir. Osmanlı idaresinde Tokat ismini almıştır.

İklimi ise İç Anadolu ve Karadeniz ikliminin özelliğini taşır. İki iklim arasında geçit özelliği göstermektedir.

Tokat halkı geçimini tarım, hayvancılık ve ticaretle sağlar. Halkın tamamına yakını Müslüman'dır. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Tokat'ta ulaşım, kara, hava ve demiryoluyla yapılmaktadır. Daha sonra Tokat Havalimanı yapılmıştır.

Köklü tarihinden dolayı birçok tarihi yerlere sahiptir. Bu yerlerden bazıları şunlardır: Tokat Kalesi, Latifoğlu Konağı, Tokat Saat Kulesi, Gök Medrese, Yağlıbasan Medresesi, Pazar Kervansarayı, Ballica Mağarası, Maşathöyük Çivi Yazıları, Taşhan Çarşısı gibi.

11.2. Tokat'a Gelen Çerkez Sürgünü

Osmanlı ülkesine yapılan büyük Çerkez sürgünü, Osmanlı idarecileri tarafından hoşça karşılanarak, göçmenler farklı bölgelere yerleştirilmiştir. Hatta bu Çerkeslerin saraya bir set oluşturarak güvenlik çemberine alındığı hep söylenmiştir.

Türkiye'ye yapılan Çerkez göçü 3 ana hat boyunca olmuştur. Çerkeslerin en çok göç ettiği yer Uzun Yayla Platosu'dur. Bu plato Karadeniz'in altında Sivas'ın kuzeyinde başlar. Bu bölgeden de Hatay'a kadar uzanır. İkinci olarak Çerkeslerin yerleştiği bölge Çatalca-Kocaeli bölgesidir. Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Sakarya gibi illeri kapsamaktadır. Burada da n fazla Balıkesir ve Düzce civarında toplanmıştır. Üçüncü olarak tezimizin de konusu olan Tokat, Yozgat ve Çorum havzasıdır. Bu bölge Çerkeslerin diğer Çerkeslere göre farkı daha küçük gruplarla kümelenmiştir. Diğer

büyük Çerkes gruplarına göre asimile olmuşlardır. Yani diğer gruplara göre hem küçük gruplar halinde hem de diğer etnik unsurların içerisinde girerek bazı kültürel değerlerinde kısmen de olsa yumuşama olmuştur. Tokat'ta ki Hanpınar, Uğrak, Altıntaş, Cincife ve Yağcımusa köyleri diğer etnik unsurlarla birleşerek kültürlerinde diğer etnik gruplarında etkilenmişlerdir. Fakat etkilendikleri gibi kendileri de diğer etnik gruplarını etkilemiştir. Mesela Tokat Merkez Hanpınar Köyü'nde ki zeybek halklar, Çerkes kültürünün bir parçası olan oyunlarından esinlenerek, bu oyunları kendi oyun ritüellerine yansıtmıştır¹²⁶. Sadece oyunlarında bir kültürel etkileşim olduğu söylenemez. Cenazelerde, kutlamalarda ve ekonomik uğraşlarda müşterek hareket ettikleri söylenebilir. Bunlardan birbirleriyle dostlukları gelişmiş, karşılıklı ilişkileri artmış ve çok az da olsa kız alıp vermeler başlamıştır.

Tokat'ta ki Çerkes köylerinin adlarının alınmasında etkili olan faktörlere bakmakta yarar vardır. Köy adları bir bölgenin fiziki özelliklerinin yanı sıra beşeri ve iktisadi özelliklerini ortaya koyan önemli bir husustur. Aynı şekilde köy adlarından yola çıkarak Anadolu'nun iktisadi ve sosyo-kültürel yapısı hakkında fikir edinmek mümkündür¹²⁷. İnsanlar yer adlarına bazı değişik isimler vermişlerdir. Bu isimler, isimleri kullananların lehçelerine göre zamanla değişmiştir. Eski isimlerin yerine yeni isimleri ortaya çıkmıştır¹²⁸.

11.3. Tokat Merkez Çerkes Köyleri

Yeni adı	Eski adı	Boyu
• Çamlıbel	• Çiftlik	• Abzeh
• Sevindik	• Odaba	• Kabardey
• Altıntaş	• Cenagup	• Kabardey
• Hasanbaba	• Kirkoros	• Tkal
• Batmantaş	• Dargo	• Kabardey
• İhsaniye	• Botasey	• Kabardey
• Çamağzı	• Cincife	• Abzeh
• Gülpınar	• Jobatırhable	• Abzeh
• Uğrak	• Eyrep	• Kabardey
• Hanpınar	• W'ugohable	• Kabardey

¹²⁶ Yusuf Korkmaz, Emekli, "Çerkes Köyleri", Kültür Etkileşimi, Hanpınar Köyü: 01.04.2016.

¹²⁷ Ünal İbret, "Çankırı'daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açından Bir İnceleme", Marmara Coğrafya Dergisi, S.7, İstanbul 2003, s.53.

¹²⁸ Harun Tuncel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.2, 2000, s.24.

• Pınarlı	• Kaniya Kürdistan	• Kabardey
• Alan	•	• Abzeh
• Dereağzı	• Gideağzı	• Kabardey
• Tekneli	•	• Kabardey, Şapsığ

A) KAFİRİNİ (ALMUS) İLÇESİNE BAĞLI ÇERKES KÖYLERİ

- Gümeleönü" Çerkes Tomara" Kabardey
- Çilhane "Çilehane" Karaçay

B) KUNDUZ (ARTOVA) İLÇESİNE BAĞLI ÇERKES KÖYLERİ

- Taşpınar "Abukhable" Kabardey
- Yağcımusca "Ağmusa" Kabardey

C) YEŞİLYURT İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Doğanca " Çerkes Danişment", Abzeh, Kabardey, Tksu
- Çırdak "Çırdax" Kabardey, Abzeh, Abhazlar
- Kavunluk "Hunaghable", Kabardey¹²⁹

E) SULUSARAY İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Ilıcak Abzeh, Kumuk
- Alpudere Abhaz
- Arpacıkaraçay Karaçay

F) TURHAL (GAZİ URA) İLÇESİNE BAĞLI ÇERKES KÖYLERİ

- Hamidiye "Hamade " Abzeh
- Arzupınar "Hape'eyhable" Şapsığ, Kabardey
- Asarcık "Vuneruhable" Abzeh (Şuanda Şenyurt Kasabası'nın bir mahallesi durumundadır.)
- Hacılar "Heciyan" Abzeh
- Ataköy "Kuşoturağı" Kumuk, Nogay
- Bahçebaşı Abzeh, Şapsığ
- Derbentçi " Devrind" Tkal

¹²⁹ Sulusaray, Artova, Yeşilyurt İlçeleri hepsi daha önce Artova ilçesine bağlı iken şuanda İlçe İlçe Ayrılmıştır.

- Kuzualan "Hagunhable" Kumuk, Nogay, Asetin
- Kalaycık " Gırım Keri" Abzeh, Şapsıĝ
- Kızkayası Abzeh, Kumuk, Tkal, Ubıh
- Gümüştöp (Dazya) Abzeh
- Sarıçiçek Lezgi
- Akbuĝday - Lezgi
- Şenyurt (Abzeh), Kabardey, Kumuk

G) PAZAR İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Kaladere (Manastır) Abzeh, Kabardey
- Manastır Abzeh¹³⁰
- Ballica (Armus) Lezgi
- Ovacık Lezgi
- Menteşe Abzeh, Kabardey
- Çayköy Şapsıĝ, Bjeduĝlar, Natuh
- Ocaklı Lezgi
- Beşevler Kabardey
- Taşlık Şapsıĝ, Abzeh

H) ERBAA İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Canbolat Abzeh
- Fındıcak Abhaz
- Hacıali " Hacı Ali Beĝ" Abzeh
- İverönü Abzeh
- Kavalcı Abzeh
- Kızılbuçuk (Opotorya)'Abzeh, Kabardey
- Kozlu Abzeh
- Meydandüzü Abzeh
- Oĝlakçı Abzeh
- Osmanköy Abzeh

¹³⁰ Eskiden bu iki köy beraberken daha sonra ayrılmışlardır.

D) NIKSAR İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Hacılı Abzeh
- Camidere Abzeh
- Beyçayırı Abzeh

İ) ZİLE İLÇESİ ÇERKES KÖYLERİ

- Çayıroluk (Şeni Beg) Kabardey
- Güzelbeyli (Silis) Abzeh, Tkal, Hatukay
- Hasanağa (Hesen Ağa) Şapsığ, Abzeh
- Kazıklı Abzeh, Abhazlar
- Uğurluören (Zelhaddin) Abhez
- Yeni Derbent (Derbend-i Çerkez) Dağıstan, Avşar
- Reşadiye Kabardey¹³¹

Tokat Merkez Kafkas Derneği'nden alınan bilgilere ve bu konu hakkına yapılan çalışmalarda bunun yanında yapmış olduğu saha araştırmalarında Tokat'ın Reşadiye ve Başçiftlik ilçesinde bulunan hiçbir Çerkez köyüne rastlanılmamıştır. Yukarıda bazı köylerin eski adı yoktur. Bunun nedeni köylerin bir kısmının eski isminin tesbit edilemediği, bir kısmı ise bugünkü ismiyle kurulduğundan belirtilmemiştir.

11.3.1. Tokat'taki Kabardey (къэбэрдэй) Boyuna Mensup Olan Köyler

A) Sadece Kabardey Boyuna Mensup Olan Köyler

- Çayıroluk (Zile)
- Altıntaş (Tokat Merkez)
- Batmantaş (Tokat Merkez)
- Uğrak (Tokat Merkez) (Zeybek, Türk ve Çerkesler bir arada yaşamaktadır.)
- Hanpınar (Tokat Merkez) (Zeybek, Türk Çat kasabasından göçen 8 hane, Çerkesler)

¹³¹Tokat Merkez Kafkas Derneğinden alınan belge.

- İhsaniye (Tokat Merkez)
- Pınarlı (Tokat Merkez) (Çerkes, Kürt nüfus bir arada yaşamaktadır.)
- Sevindik (Tokat Merkez)
- Gümeleönü (Almus)
- Taşpınar (Artova)
- Yağcımusa (Artova)
- Kavunluk (Yeşilyurt)
- Beşevler (Pazar)
- Dereağzı (Gideağzı)

B) Kabardey Boyu İle Başka Boyların Karşık Yaşadığı Köyler

- Kızılbuçuk (Erbaa) Kabardey, Abzeh
- Arzupınar (Turhal) Şapsığ, Kabardey
- Şenyurt (Turhal) Abzeh, Kabardey, Kumuk
- Menteşe (Pazar) Kabardey, Şapsığ
- Çırdak (Yeşilyurt) Kabardey, Abzeh
- Doğanca (Yeşilyurt) Kabardey, Abzeh, Tksu

11.3.2. Tokat'ta ki Abzeh Boyuna Mensup Köyler

A) Sadece Abzeh (къэбэрдэй) Boyuna Mensup Köyler

- Canbolat (Erbaa)
- Hacıali (Erbaa)
- İverönü (Erbaa)
- Kozlu (Erbaa)
- Meydanözü (Erbaa)
- Oğlakçı (Erbaa)
- Osmanbey (Erbaa)
- Hacılı (Niksar)
- Camidere (Niksar)
- Beyçayırı (Niksar)
- Asarcık (Turhal)

- Gümüştöpe (Turhal)
- Hamidiye (Turhal)
- Hacılar (Turhal)
- Kaledere (Pazar)
- Çamağzı (Merkez)
- Çamlıbel (Çiftlik Kasabası (Merkez)
- Gülpınar (Merkez)
- Alan (Abzeh)

B) Abzeh Boyu İle Başka Boyların Karışık Yaşadığı Köyler

- Kızılbuçuk (Erbaa) Abzeh, Kabardey
- Güzelbeyli (Zile) Abzeh, Tkal, Hatukay
- Hasanağa (Zile) Abzeh, Şapsığ
- Ilıcak (Sulusaray) Abzeh, Kumuk
- Bahçebaşı (Turhal) Abzeh, Şapsığ
- Kızkayası (Turhal) Abzeh, Tksa, Kabardey
- Şenyurt (Turhal) Abzeh, Kabardey, Kumuk
- Menteşe (Pazar) Abzeh, Kabardey
- Doğanca (Yeşilyurt) Abzeh, Tksa, Kabardey
- Kalaycık(Turhal) Abzeh, Şapsığ
- Çırdak (Yeşilyurt) Abzeh, Abhaz, Kabardey
- Kazıklı (Zile) Abhez, Abhazlar
- Taşlık (Pazar) Şapsığ, Abhez

11.3.3. Tokat'ta Sadece Şapsığ Boyuna Mensup Köyler

Tokat'ta yalnız Şapsığ boyuna mensup olan köy bulunmamaktadır.

A) Şapsığ Boyu İle Başka Boyların Karışık Yaşadığı Köyler

- Hasanağa (Zile) Şapsığ, Abzeh
- Arzupınar (Turhal) Şapsığ, Kabardey
- Bahçebaşı (Turhal) Şapsığ, Abzeh
- Kalaycık (Turhal) Abzeh, Şapsığ

- Çayköy (Pazar) Şapsıĝ, Bjeduĝlar, Natuhaylar
- Tekneli (Merkez) Şapsıĝ, Kabardey

11.3.4.Tokat'ta ki Kumuk Boyuna Mensup Köyler

Sadece Kumuk boyuna mensup olan köyler bulunmamaktadır.

A) Kumuk Boyu İle Başka Boyların Birlikte Yaşadığı Köyler

- Ilıcak (Sulusaray) Kumuk, Abzeh
- Ataköy (Turhal) Kumuk, Nogay
- Kızkayası (Turhal) Kumuk, Tkal, Ubıh, Abzeh
- Kuzualan (Turhal) Kumuk, Nogay, Asetin
- Şenyurt (Turhal)Kumuk, Kabardey, Abzeh

11.3.5.Tokat'ta Sayısı Çok Az Olan Boylar

- Fındıcak (Erbaa) Abhazlar
- Güzelbeyli (Zile) Tkal, Abzeh, Hatukay
- Derbentçi (Turhal) Tkal
- Kızkayası (Turhal) Tkal, Kumuk, Ubıh, Abzeh
- Hasanbaba (Merkez) Tkal
- Çerçi (Merkez) Tkal
- Ballica (Pazar) Lezgi
- Ovacık (Pazar) Lezgi
- Yeniderbent (Zile) Daĝistan, Avşar
- Alpuğere (Sulusaray) Abhaz
- Kuzualan (Turhal) Asetin, Kumuk, Nogay
- Çilhane (Almus) Karaçay
- Arpacıkaraçay (Sulusaray) Karaçay
- Ocaklı (Pazar) Lezgi

Yukarıda görüldüğü gibi Tokat ve ilçelerinde en fazla Abzeh boyu mevcuttur. Bu boyda en çok Erbaa, Niksar ve Turhal yörelerinde yoğunlaşmıştır. Abzeh boyundan sonra Kabardey boyu gelmektedir. Bu boy bilhassa Artova, Yeşilyurt ve

Tokat merkezin güney kısmında kalan köylerde yaşamaktadır. İhsaniye, Batmantaş, Tekneli, Uğrak, Altıntaş, Sevindik, Hanpınarı gibi neredeyse Tokat'ın güneyindeki tüm Çerkes köyleri Kabardey boyundandır. Buradan şunu çıkarabiliriz; Kafkasya'dan gelen boylar kendi aralarında belli bölgelere kümelenmiştir. Bu boylar arasında da çok az da olsa kültürel değişiklikler bulunmaktadır.

Sivas'a bağlı olan Balamur Köyü, 2004'te Tokat'a bağlanmıştır. Bu köyün tamamı Abhaz'dır. Bunların yanında Ortaköy, Besleney, Üçgözen, Asarcık köylerinin birleşmesiyle Turhal'a bağlı Şenyurt kasabası oluşmuştur. Bu köyler Şenyurt kasabasının birer mahallesidir. Pazar'a bağlı Kaledere ve Manastır köyleri önceden beraber olmasına rağmen şimdi birbirisinden ayrılarak ayrı birer köy olmuştur¹³².

11.4.Günümüzde Tokat Merkez İlçesine Bağlı Çerkez Köyleri

11.4.1. İhsaniye Köyü (Eski adı: Botosey)

A) Tarihçe ve Kültür

1878-1879 Osmanlı Rus Savaşı Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Çerkeslerin Kabardey boyuna mensup bir köydür. Köy sakinleri ilk olarak Tokat'ta Taşhan'a yerleştirilmiştir. Ancak Kafkas halkları, yaşadıkları sert coğrafya ve savaşçı kimliklerinden dolayı daha yüksek yerlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bir müddet burada kaldıktan sonra Kızılınış yolu üzerinde Daylıhacı köyünün altında konaklamışlardır. Tabi burada bunlar için kalıcı bir yer değildir. Zaten bir köyün kurulup, geçim sağlanmasına uygun bir coğrafya değildir. Bu coğrafyadan da göç ederek Çamlıbel'e (Çiftlik) 'e gelen Çerkesler üzerinden Çamlıbel'in kuzeyinde ve Tokat'ın Sivas sınırında bulunan en son köy olan İhsaniye'ye yerleşmişlerdir. Köyün eski ismi Botosey olarak bilinir. 1900-1902 tarihinde kurulmuş olan bu köy aynı zamanda Sivas ve Tokat arasında geçiş noktasındadır. Bu köyde çok önemli han bulunmaktadır. Bu han Axemin sülalesinden Hamit Güneş'e aittir. Büyük bir yangın sonucu bu han yanmıştır. Halende günümüze kalıntıları kalmıştır.

¹³² Mesut Güneş, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, " Çerkes Kültürü ve Tarihi", Çerkeslerin Özellikleri, Kafkas Derneği: 05.05.2016.

Bu köy sadece Çerkes halklarından oluşmaktadır. Günümüzde atalarının getirdiği kültürlerini aynen koruyarak, hala yaşatmaktadır. Asimilasyona uğramadan günümüze dek bu kültürel mirası devam ettirmelerinin kültürel miraslarına bağlı olmaları, kendi aralarında evlilik yapmaları (asimile olmalarını bir nevi engellemiştir) bağımsızlık ruhunun güçlü olmasıyla başka Türk Köylerinin etkisi altında kalmamıştır. Bir başka husus, bu köyde sadece Çerkes halklarının yaşamasıdır.

B)Coğrafya ve İklim

Tokat merkezine 40 km uzaklıkta bulunan bir köydür. Tokat'ın güneybatısına düşmektedir. Tokat Sivas sınırında bulunan Tokat'ın son köyüdür. Güneydoğusunda Kızık köyü, kuzeyinde Ortaören, kuzeybatısında Kızılkaya köyleri vardır. Tokat merkeze bağlı olan bu köyün iklimi Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasındadır. Yazları serin, kışları soğuk ve sert geçmektedir.

C) Nüfus, Ekonomi ve Alt Yapı

Köy kışları 10 hane ikametgâh etmekte olup yazları 20 haneye kadar ulaşmaktadır. Köy bundan yaklaşık 40 sene önce 30-40 hane olmasına rağmen göç etmiştir. Göç etmesinde ekonomik sorunlar nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır. Genelde göç Tokat merkeze olmuştur. 1997 de 80, 2001 'de ise 84 nüfus kayıtlıydı.

Tablo 3: 2001 Nüfus verileri

Toplam Nüfus	84
Erkek Nüfus	36
Bayan Nüfus	48
Hane Sayısı	20
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	31
Köyde Çerkesce Anlayanlar	24
Köyde Çerkesce Konuşanlar	29

Tablo 4: 2001'de Okul öncesi çocuk verileri

Okul Öncesi Çocuk

Sayısı	
Kız	3
Erkek	2

İlköğretimde Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	8
Erkek	4

İhsaniye köyünde yapılan nüfus çalışmaları sonucunda kadın nüfusun erkek nüfusa göre fazla olduğu tek köydür. Dillerini muhafaza edip konuşanlar hemen hemen nüfusun 1/3 'ini oluşturmaktadır. Burada da her köyde olduğu gibi Çerkesceyi konuşanlar yaşlı nüfustan oluşmaktadır. Orta yaş altının birçoğu ve öğrenciler Çerkesceyi ne anlamakta ne de konuşmaktadır. Bu köyde sadece Çerkesce konuşanların sayısı oldukça yüksektir. Diğer bir önemli mesele genel nüfusuna göre genç nüfusu fazladır.

Tablo 5: Köy ahalisinin eğitim durumu,

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	12
İlkokul	66
Lise	5
Üniversite	1

Köyde tahsilsiz olanlar 1945 yılı öncesinde doğanlardır. 1945 sonrası doğan kişilerde okuma-yazma vardır. Köydeki nüfusun az olması ile birlikte, Tokat Merkez uzak olmasına rağmen (ulaşım açısından) eğitim durumu iyidir. Hatta bu köylü olup da dışarıda eğitim alarak önemli mevkilere gelen insanlar vardır.

KÖYDE BULUNAN SÜLALER VE SOYADLAR

<u>SOYADI</u>	<u>SÜLALE</u>
Güneş	Axemin
Kaplan	Abaze
Arslan	Abaze

Ceylan	Kambot
Aktaş	Algaz
Kambel	Balgar
Çelik	Ebrehim
Aydoğan	Ebrehim
Çam	?

Kaplan ve Arslan sülalesi aynı sülaleden olmakla birlikte daha sonra soyadları ayrılmıştır. Köy'e ilk gelenler Balgar, Axemin ve Abaze sülaleleridir. Köyün şunda da en kalabalık sülalelerdir.

Köyün, içme suyu şebekesi ve kanalizasyonu bulunmaktadır. Eğitim için ilköğretim okulu yoktur. Ancak taşımali eğitimden yararlanılmaktadır. Köyde ulaşım sıkıntısı olmamakla beraber, köye asfaltla ulaşabilmektedir. Köyde sağlık hizmeti içi, sağlık ocağı bulunmamaktadır.

Köyün ekonomisi tarım hayvancılığa dayanmaktadır. Şeker pancarı, arpa, buğday, fiğ, yonca gibi yem bitkilerinin tarımı yapılmaktadır. Patateste yaygın olarak yetiştirilmektedir. Meyve olarak vişne ve elma yaygın olarak yetiştirilmektedir. Köyün arazisini sulamak için köyün kendisine ait göleti bulunmaktadır. Bu da arazinin değerini artırmakla birlikte bir yılda nadirde olsa birden fazla ürün alınmaktadır. Köyün ekonomisinin temelini hayvancılık oluşturmaktadır. Köyde hemen hemen herkeste büyükbaş bulunmakla beraber, 1 hanede de küçükbaş hayvancılığı yapılmaktadır.

11.4.2. Çamağzı Köyü

Bu köyün sakinleri ilk olarak Erbaa ilçesine bağlı Canbolat Köyü'nün kırsalına yerleşmişlerdir. Bu kırsal bugün Canbolat'ın Avlunlar yaylası olarak adlandırılmaktadır. Çamağzı eski adı Cincife olarak da bilinmektedir. Komanat Nahiyesine bağlı olan köy çok eski bir tarihe sahiptir. 1200'li yıllara ait çeşmesi ve hanı bulunmaktadır. Günümüzde bu çeşmeye rastlayabiliriz. Bu köy daha önceden Cincife nahiyesi olarak bilinmektedir.

Bu köyde kendilerini Abzeh sayan Çerkezler vardır. Köyde 100 32'si Çerkez, 3'ü Kürt ve 67'si Türk olmak üzere yaşamaktadır. Bu Çerkez halklarını diğer sadece

Çerkes köyleri ile karşılaştığımız zaman asimilasyona uğramıştır. Diğer Çerkes köyünde Türklerde çok az kız alıp verilirken bu köyde bu oran biraz daha yükselmiştir. Ancak her şeye rağmen kültürel miraslarını atalarından aldığı gibi çok asimile olmadan günümüzde yaşatılmaktadırlar¹³³. Bunu şöyle açıklayabiliriz; düğünlerinde bile köyün karışık olmasına rağmen kendi gelenek ve göreneklerini yaşatılmaktadırlar. Olaya farklı yönden bakmak gerekiyorsa Çerkeslerin Türklerden etkilenmeleri noktasına değinmeye çalıştık. Türklerin, Çerkeslerden aldığı kültürel değerlere bakmak gerekiyor. Bu köy için belirgin bir etkilenme görememekteyiz. Ancak Çerkes asimilasyonu konusunda genel değerlendirecek olursak Türkiye devletinin sınırları içerisinde Türkçe konuşulması, nüfusun yavaş artması, ezici Türk nüfusunun gerisinde kalması, özellikle karışık yaşayan köylerde bunu söyleyebiliriz. Tokat için bakacak olursak Türkiye'nin diğer bölgeleri gibi büyük topluluklar halinde toplanmamışlardır. Küçük kümeler halinde birbirinden kopuk şekilde yurt edinmişlerdir. Asimilasyonda dil ve toprak bütünlüğü önemlidir. Yani dil işlenmedikçe, toprak bütünlüğü sağlanmadıkça dağınık bireyler veya küçük gruplar asimilasyona uğraması kaçınılmazdır¹³⁴.

B) Coğrafya ve İklim

Tokat Merkez ilçesine 20 km uzaklıktadır. Tokat merkeze bağlı bu köyün güneyinde Karakaya, doğusunda Akbelen, kuzeyinde Çamlık, kuzeybatısında Şenköy ve batısında Kızılköy bulunmaktadır.

Köy, iklimi Karadeniz İkliminin etki alanı içerisinde. Yazları sıcak ve yağışlı olmakla birlikte kışları ılık geçmektedir. Eskisi kadar kışları çok soğuk geçmemesine rağmen kışın 2 ay soğuk yaşamaktadırlar.

C) Nüfus, Altyapı ve Ekonomi

Köyde şu anda 102 hane bulunmaktadır. 2000'de toplam 550 nüfustan, 126'sı 2007'de toplam 600 nüfustan, 140 Çerkezdir..

Tablo 6: Çamağzı Çerkez nüfusu

¹³³ Alaaddin Demir, Memur, "Çerkes Kültürü ve Tarihi", Çamağzı Köyü Tarihi ve Kültürü, Kafkas Derneği: 08.06.2016.

¹³⁴ Yismeyl Özdemir, "Asimilasyon", Yamçı Dergisi, Mayıs 1977- Şubat 1978, s. 97.

Toplam Nüfus	126
Erkek Nüfus	69
Kadın Nüfus	57
Hane Sayısı	32
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	44
Köyde Çerkesce Anlayanlar	44
Köyde Çerkesce Konuşanlar	38

Tablo 7: Çamağzı Çerkez okul öncesi çocuk sayısı

Okul Öncesi Çocuk Sayısı		İlköğretimde Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	3	Kız	5
Erkek	4	Erkek	6

Cincife köyünde Çerkesce bilmeyenlerin tamamı öğrenci, çocuk ve genç nüfustan oluşmaktadır. Bu dili anlayanlar ise orta yaş gruplarıdır. Yaşlı nüfusun tamamı Çerkesceyi konuşmaktadır. Bu köydeki belirgin fark diğer Çerkes köylerinden farklı olarak orta yaş grubunun çoğunun Çerkesceyi konuşamamasıdır. Çerkezler belli zaman diliminden sonra dillerinin bu köyde konuşamama tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Tablo 8: Çamağzı Köyü Çerkezleri Eğitim durumu

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	7
İlköğretim	91
Lise	22
Üniversite	6

Köyde yaşayan Çerkezlerin eğitim durumu belirgin bir şekilde iyi olduğunu görmekteyiz. Diğer halklarla (Kürt, Türk) beraber yaşamıyla köy nüfusunun kalabalık olmasından dolayı, köy okulunun düzenli çalışması, ulaşımın çok iyi olması ve Tokat Merkez ilçesine yakınlığı gibi etkenler eğitimi olumlu yönde etkilemiştir. Şuanda köyde ekonomik sebepler ve sosyal sebeplerden dolayı göç yaşanmaktadır. Çerkes köyleri içinde en iyi tarım arazilerine sahip olmamasına rağmen son yıllarda göç vermektedir.

KÖYDE YAŞAYAN ÇERKES SÜLALELERİ VE SOYADLARI

<u>SOYAD</u>	<u>SÜLALE</u>
Gürdoğan	Tuğuş
Çakmak	Tgumgue
Demirel	Habrecu
Dondar	Habrecu
Akkoç	Tgumgue
Karakoç	_____
Arslan	Habrecu
İşler	Habrecu
Baygın	Çeyo
Yaşar	Çeyo
Söylemez	Tuğuş
Aktaş	_____
Erol	Gude
Gürses	_____
Ballıdağ	_____
Uğur	_____
Akar	_____
Arslan	Habrecu

Köye ilk gelen Tgumgue ve Habrecu sülaleleri gelmekle beraber köyün şuanda en kalabalık sülalesidir. .

Köyün ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Özellikle sebze tarımı yapılmaktadır. Başta domates olmak üzere köyde birçok sebze yetiştirilmektedir. Sebze yetiştiriciliğinin gelişmesinde arazinin verimliliğın yanında arazinin sulak olması da etkilidir.. Büyük Almus Barajı'ndan gelen suyun yanında şuan kendilerine ait yapılan baraj bulunmaktadır. Tün bu etkenler tarım çeşitliliğının yanında yılda birden fazla ürün alınmaktadır. Merkez Çerkes köylerinin içinde bu konuda birincisidir. Bu köyde meyve de yetişmektedir. Başka vişne, elma, armut ve erik olmak üzere meyve bakımından da çeşitli olmakla beraber meyveyi ticari amaçla satmaktadırlar. Hayvancılık, tarımın biraz daha gerisinde kalmıştır¹³⁵.

Çamağzı Köyü sosyal alanda da gelişmiştir. Kendilerine ait futbol sahası vardır. Köyler arasında turnuvalar yapılmaktadır. Bunun yanında da diğerköylerin pancarını teslim alan pancar kantarı bulunmaktadır.

11.4.3. Hanpınar (W'ugahable)

A) Tarihçe ve Kültür

1878-1879 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda göç ettirilen Çerkeslerin Kabardey boyuna mensup olan halklar tarafından, kurulmuştur. Köyün eski ismi W'ugahable'dir. Çerkesler bu köye yerleşmeden önce, bu köyde büyük bir han kurmuştur. Bugün bu Han'ın kalıntılarını görebiliriz. Bu han, ulaşım yerlerinin ortasında olmasından dolayı kurulmuştur. Köy de adını buradan almaktadır. Köyün adının alınmasında bu köyde pınarların çok olması ve bu yüzden de han ve pınarın birleşmesiyle "Hanpınar" adını almıştır¹³⁶. Yapılan saha araştırmasında da suların bol olduğu ve köyde bir hanın kalıntıları vardır. Zaten ulaşım ağının ortasında olması bunları destelemektedir.

Hanpınar Köyü'nün Çerkesleri diğeretnik guruplarla beraber yaşamasına rağmen, hatta onlardan nüfus itibariyle az olmasına rağmen kültürlerini devam ettirmişlerdir. Düğünlerini, yemeklerini ve cenazelerinde diğerköylerinde ki gibi uygulanmıştır. Ancak yemek konusunda bu köyde ailelerinden etkilenerek, onların yemek kültürünü kendi kültürlerine yansıtmışlardır. Diğeryaşayan Zeybek guruplarla

¹³⁵ Mustafa Keskin, Çamağzı Köyü Muhtarı, " Çerkes Köyleri", Çamağzı Köyü Ekonomisi, Çamağzı Köyü:16.06.2016.

¹³⁶ Tanık Kaya, Çiftçi "Çerkes Köyleri", Hanpınar Köyünün Tarihçesi, Hanpınar Köyü: 08.05.2016.

komşuluk ilişkileri son derece iyi olup dostane ilişkiler içerisindedir. Bunu ekonomilerine de yansıtmışlardır. Köyde Çerkes nüfusu az kaldığı için Çerkesler arazilerini Türkler'e kiralamaktadır. Böylece aralarındaki komşuluk ilişkilerinin gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Bugüne dek aralarında herhangi bir husumet ve kavga olmamıştır.

B) Coğrafya ve İklim

Hanpınar Tokat merkezine 18 km uzaklıktadır. Köy'ün, güneydoğu ve batısında Çat kasabası, kuzeyinde Sevindik ve batısında Beşören köyü (Karaca Mezrası) bulunmaktadır. Köyün ulaşımı oldukça iyidir. Yolu asfalt olup, Çat kasabası, Semerci köyü ve Ormanbeyli köylerinin yolları Hanpınar köyünün hemen altından geçmektedir.

Köyün iklimi Karadeniz ikliminden, Karasal İklim'e doğru bir geçiş söz konusudur. Kışları kar yağışı çok olmasına rağmen ulaşım sıkıntısı çekilmemektedir. Köyün güneyine doğru gidildikçe yükseltinin artmasıyla birlikte karasal iklim kendini daha belirgin hissettirmektedir.

C) Nüfus, Alt Yapı ve Ekonomi

Köyde 7'si Çerkez, 8'i Türk ve 4'ü Zeybek olmak üzere toplamda 19 haneden oluşmaktadır.

1997'de toplam 124 olan nüfusun 45'i, 2000'de toplam 118 nüfustan 33'ü Çerkezdir.

Günümüzde de Çerkez nüfusu 30'dur. 1990'lı yıllara göre Çerkez nüfusunda bir düşüş vardır.

Tablo 9: Hanpınar köyü Çerkez Nüfus verileri (2000 verileri)

Toplam Nüfus	33
Erkek Nüfus	19
Kadın Nüfus	14
Hane Sayısı	7
Köyde Çerkes Dili Bilmeyenler	7

Köyde Anlayanlar	Çerkes Dili	9
Köyde Konuşanlar	Çerkes Dili	17

Tablo 10: Hanpınar köyü okul öncesi ve ilköğretimde okuyan öğrencilerin nüfus verileri

Okul Öncesi Çocuk Sayısı		İlköğretim Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	1	Kız	1
Erkek	1	Erkek	4

Hanpınar köyünde Çerkes dilini bilmeyenlerin tamamı öğrencidir. Bu köye 1950-1955 yılları arasında Çat kasabasından, Çerkes ailelerden arazi alarak gelen halklarla yaşanmasına rağmen bu köydeki herkes (öğrenciler hariç) Çerkes dilini ya anlıyor ya da konuşabilmektedir.. Buradan şunu anlayabiliriz ki, her ne olursa olsun bir toplum istedikten sonra kültürel değerlerini ve dillerini muhafaza ederek günümüze kadar gelmiştir.

Tablo 11: Hanpınar köyü Çerkezlerin eğitim durumları

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	13
İlköğretim	20

Eğitim durumunda da görüldüğü gibi tahsil gören kişi sayısı oldukça düşüktür. Bu köyde tahsil almamış en fazla kişi Bıçak sülalesidir. Ancak bunu tamamına yayamayız. Bu köyden göç edenler genellikle büyük şehirlere göç ediyorlar. Ankara, Bursa ve İstanbul'un yanında Tokat Merkez ilçeye göç etmişlerdir. Ekonomik durumları

genel olarak çoğunun asgari standartların üstündedir. Çoğunlukla kamu görevlisinden oluşmaktadır.

Köyde sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı nüfusta sürekli bir azalma vardır. Özellikle Zeybek ve Çerkez nüfusunda bir azalma varken, Türk nüfusunda bir artış vardır.

<u>SOYADLAR</u>	<u>SÜLALE</u>
Ay	Haşim
Gümüş	Mole
Bıçak	Sıhalaho
Gök	Vıgo
Arslan	Begül
Yılmaz	Şebenogo
Kaçar	_____ ¹³⁷

Köyde ilköğretim okulu vardır. Ancak öğrencisinin az olmasından dolayı taşınmalı eğitimden yararlanmaktadır. Köyün sağlık ocağı ve köyde sağlık hizmeti yoktur. İçme suyu şebekesi ve kanalizasyon bulunmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi ulaşımın iyi olmasından dolayı insanların kolaylıkla giderilmektedir.

Köy ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün kuzey kısmı tarım için oldukça elverişlidir. Güney kısmı ve hayvancılığa uygundur. Orman ve dağlıklarıyla küçükbaş (keçi) hayvancılığına son derece elverişlidir. 2015 yapılan günümüz teknolojisine uygun yapılan keçi ağılı bulunmaktadır. Hayvancılığın büyük kısmında bu köyde Türkler yapmaktadır. Çerkez halkları genel olarak tarıma önem vermektedir. Tarım arazileri, köyün üstünde bulunan Karaca mezarının altındaki barajdan gelen suyla sulanmaktadır. Böylelikle buğday, arpa gibi hububatların yanında su ile yetişen sebze, meyve, yonca ve çok azda olsa şeker pancarı da yetişmektedir. Şuanda bu köyde şeker pancarı yetişmemektedir.

¹³⁷ Kafkas Derneği, “ Nüfus Bilgileri”, 21.06.2016.

11.4.4. Odaba (Sevindik) Köyü

A-) Tarihçe Ve Kültür

Köyün eski ismi Odaba'dır. Köydeki Çerkezler 1893'te Rusların zulmünden, kaçarak sürgün edilen Kafkas halklarının Kabardey boyundandır. Köyün tamamı Çerkeslerden oluşmaktadır. Bir rivayete göre Hanpınar köyünün Çerkesleriyle birlikte geldiği bu köy halkının burada kaldığı ve Hanpınar köyünün Çerkes boyları bir müddet burada kaldıktan sonra coğrafya olarak da birbirine yakın olan Hanpınar köyüne gitmiştir.

Çevresindeki Türk köylerle ilişkileri oldukça zayıftır. Güneybatısında kalan Beşören köyü ile geçmişte sınır kavgaları olmuş, günümüzde hâlâ etkileri devam etmektedir. Ne kız alıp vermeler ne de gidiş gelişler vardır.

Çevresindeki diğer Türk köyleriyle de çok ciddi bir komşuluk ilişkileri yoktur. Kendi kültürlerini oyunlarını, gelenek ve göreneklerini, dünden bugüne devam eden uzun zaman diliminde korumuşlardır.

B) Coğrafya ve İklim

Sevindik, Tokat merkezine 13 km uzaklıktadır. Tokat'ın güneyinde Kızılöz Köyü'nün üstündeki tepenin üzerinde kuruludur. Güneyinde Çerkes köyü olan Hanpınar köyü, güneybatısında Beşören köyü, güneydoğusunda Çat kasabası, kuzeyinde Kızılöz köyü, kuzeybatısında Kalederesi Çiftliği ve kuzeydoğusunda Aluç köyü yer almaktadır. İklimi Karadeniz İkliminden, Karasal İklim'e geçiş özelliğine sahiptir.konusudur. Yazları sıcak ve kışları sert geçmektedir. Sevindik köyü tepenin özerinde bir yerde kurulmasından dolayı rüzgârlara açıktır. Bununla beraberde kışları çok soğuğa ve don olaylarına rastlanılmaktadır.

C) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Sevindik köyü 30 haneden oluşmaktadır. Kışları bu hane sayısı 15-20'ye kadar düşmektedir. Köyde göç sürekli devam etmektedir. Köyün toplam nüfusu; 1997'de 116,

2000'de 120'dir.

Köyde günümüzde yaklaşık olarak 110 kişi bulunmaktadır.

Tablo 12: Sevindik köyü Nüfus verileri (2001)

Toplam Nüfus	110
Erkek Nüfus	59
Kadın Nüfus	51
Köy Halkı Olup da Dışarıda Duran Erkek Nüfus (Öğrenci Dahil Değil)	46
Dışarıda Oturup da İşsiz Olan Nüfus	11
Hane Sayısı	30
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	8
Köyde Çerkesce Anlayanlar	24
Köyde Çerkesce Konuşanlar	78

Tablo 13: Sevindik köyü okul öncesi ve ilköğretimde okuyan çocuk sayısı

Okul Öncesi Çocuk Sayısı		İlköğretimde Okuyan Çocuk Sayısı	
		Kız	3
		Erkek	9
Kız	8		
Erkek	18		

Köyde Çerkez dilini bilmeyenler genelde Çekiç ve Öz sülalesindedir. Çerkesceyi bilmeyenler içinde gençler ve evlilik yoluyla dışarıdan (başka etnik

gruplardan) gelin gelen kişiler de bulunmaktadır. Ancak diğer köylere göre dillerini konuşabilme oranları diğer köylere göre oldukça yüksektir.

Tablo 14: Sevindik köyü eğitim bilgileri

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	53*
İlköğretim	54
Lise	3

*Genelde çok yaşlı kişiler okuma-yazma bilmemektedir.

Bu bilgilere dayanarak köyün okuma-yazma oranı oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Neredeyse yarısı okuma-yazma bilmemektedir. Sevindik köylü olup da dışarıda duranlar genelde Ankara ve Tokat merkez ilçede oturmaktadır. Çoğunluğu da memurdur.

<u>SOYAD</u>	<u>SÜLALE</u>
Öz	Hanaje
Ay	Atalık
Mert	Melemuga
Yıldız	Yefendi
Demir	Gonabse
Polat	Gonabse
Yıldırım	Gonabse
Çekiç	Gonabse
Temirhan	Esboke

Demir, Polat, Yıldırım ve Çekiç soyadını taşıyanlar köye ilk gelenler olup sayıca kalabalıktırlar. Bunların hepsi daha önce birken daha sonra ayrılmıştır. Soyadların farklı olmasına rağmen aynı sülalelerdendir¹³⁸.

Köy gelişmiş bir ulaşım ağının içerisinde. Köy yolunun asfalt olmasıyla birlikte Çat, Semerci, Hanpınar ve Ormanbeyli sakinleri tarafından kullanılmaktadırlar. Bu köylerin kullandığı yol köyün içinden geçmektedir. Köyde ilköğretim okulu yoktur. Taşımali eğitimden yararlanılmaktadır. Sağlık ocağı vardır. Ancak sağlık evi yoktur. Köyün hem içme suyu hem de kanalizasyon şebekesi vardır.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün, kalederesi üzerinde ki ve Beşören tarafına düşen toprakları özellikle büyükbaş hayvancılığa yetişmesine uygundur. Küçükbaş hayvancılıkta da keçi yetiştiriciliğine elverişlidir. Ancak köyde kimse keçi yetiştiriciliği yapmamaktadır. Sadece küçükbaşlardan bir hane koyun yetiştirilmektedir. Tarım arazileri oldukça düz ve verimlidir. Ancak bu köyde tarım arazilerinin sulanması için su sıkıntısı vardır. Hanpınar Barajından gelen su, özellikle Çat Kasabası'nın ve Hanpınar köylerinin arazilerinin sulanmasından dolayı yetmemektedir. Çok az miktarda patates yetiştirilmektedir.

11.4.5. Pınarlı Köyü

A) Tarihçe ve Kültür

Osmanlı- Rus Harbi (1878-1879) sonrası bu köye gelen Çerkeslerden önce Kürtler yaşamaktaydılar. Bu bağlamda köyün eski adı Kürtpınarı idi. Bu ismi alması, köyde yaşayan Kürtlerden ve içme suyu için köy'ün dağlarından getirilen sularla pınarların yapılmasından dolayı almıştır.¹³⁹

Tokat merkez ilçesi Pınarlı Köyüne gelen Çerkesler Kabardey boyundandır. Günümüzde nüfusun tamamı Çerkezdir.

B) Coğrafya ve İklim

¹³⁸ Halil İbrahim Öz, Çiftçi, " Çerkes Köyleri", Sevindik Sülaleri ve Soyadları, Sevindik Köyü: 01.06.2016.

¹³⁹ Sami İşbilir, Tüccar, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri",Pınarlı Köyü Tarihçesi, Pınarlı Köyü: 09.03.2016

Köy, Tokat merkeze 15 km uzaklıktadır. Kuzeyinde Kızılköy, kuzeybatısında Gaziosmanpaşa, batısında Nebiköy, doğusunda Çöreğibüyük ve güneyinde Bakımlı köyleri vardır. Köyün iklimi karasal iklimdir. Kısmen de olsa Karadeniz iklimi görülür. İklimin Karasal İklim olması tarım ürünlerine de yansımıştır. Genellikle iklime bağlı olarak buğday, arpa, yonca ve çavdar gibi ürünler yetiştirilmektedir Köy, Tokat'ın Almus ilçesine giden yolun kenarındadır. Yolun sürekli işlekliği köyün ulaşım sıkıntısını gidermiştir.

C) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Köyde sürekli kalan hane sayısı 30 hanedir. Fakat yazın bu hane sayısı artmakla birlikte nüfusta artmıştır. Çünkü köyde kış mevsiminde kalmayıp yazın gelenlerin sayısı nüfusu etkileyecek kadar vardır. Bu köy yazları yaklaşık 40-45 hane kadar olmaktadır.

Köyün toplam nüfusu,1997'de 199, 2001'de 118'dür.

Günümüzde de bu köy, 110 nüfusa sahiptir. Her köyde verilen genel göç sebepleri burada da görülür. Sosyal yaşam, ekonomik nedenler, köyün arazisinin tamamının tarıma elverişli olmamasın köyden kente göçü tetiklemiştir.

Tablo 15: Pınarlı köyü nüfus verileri (2001)

Toplam Nüfus	118
Erkek Nüfus	64
Kadın Nüfus	52
Köy Halkı Olup da Dışarıda Oturan Erkek Nüfus (Öğrenci Hariç)	87
Hane Sayısı	30
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	51
Köyde Çerkesce Anlayanlar	34
Köyde Çerkesce Konuşanlar	33

Tablo 16: Pınarlı köyü okul öncesi çocuk sayısı ve ilköğretimde okuyan çocuk sayısı

Okul Öncesi Çocuk Sayısı	
Kız	4
Erkek	4

İlköğretimde Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	5
Erkek	7

Bu köyde de dillerini konuşamayan Çerkezler, yaşları küçük olan kişilerdir. Çerkes dilini konuşan kişilerin çoğunluğu yaşlılardan oluşmaktadır. Pınarlı'nın dillerini konuşabilmeleri diğer köylere nazaran biraz daha düşüktür. Bu bir takım soruları da beraberinde getirmektedir. Çevresinde Çerkes köylerinin olmayışı, Çerkes köyleri ile arasındaki uzaklık ve çevresindeki köylerin Türk köyü olmasından kaynaklanabilir mi? Bu soruların cevabını almak oldukça zordur. Hiçbir yazılı kaynakta yazılmadığı gibi sözlü mülakatlarda bunların etkili olmadığı söylenmektedir. Tamamen süreç halinde gelen bir durumdur.

Tablo 17: Pınarlı köyü eğitim durumu

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	16
İlköğretim	84
Lise	15
Üniversite	3

Eğitim durumu olarak da okuma-yazma bilmeyenler genelde 6 yaş altı çocuk gruplarıdır. Kısmen de çok yaşlı kişiler bulunmaktadır. Diğer köylerle karşılaştığımız zaman eğitim düzeyi oldukça iyidir. Bunun altında yatan sebeplerden ulaşım ağının gelişmiş olmasını söyleyebiliriz. Bu köyden göç edenler Tokat/ Merkez, Tekirdağ ve Ankara'ya göç etmişlerdir.

SOYAD	SÜLALE
Gürüç	-----
Şahin	-----
Altınok	-----

Yarılan	-----
Öncül	-----
Yılmaz	-----
Bayer	-----

Köyün sülaleleriyle ilgili bilgiye rastlanılmamaktadır.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ancak ekonomisinin tamamının ne tarıma ne de hayvancılığa dayandığını söyleyemeyiz. Köyün kuzey kısmı yani köyün altında kalan kısımları tarım için elverişlidir. Ama köyün üstü, güney kısmı son derece dik ve sarptır. Ancak küçükbaş keçi yetiştiriciliği için kullanılır. Kullanılan tarım ürünleri çeşitliliği de sınırlıdır. Genelde kuru tarım ürünleri (buğday, arpa, çavdar gibi) yetiştirilir.

Köyde çocukların eğitimini sağlamak için okul vardır. Ancak göç ve öğrenci eksikliğinden okul şuanda kapalıdır. Köyde ikametgâh eden çocuklar taşınmalı eğitimden yararlanmaktadır. Yukarıda belirttiği gibi ulaşım sıkıntısı yoktur. Köyde sağlık hizmetleri uygulanmaktadır. Bunun için bir sağlık ocağı ve sağlık evi vardır. Köyde içme suyu ve kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır¹⁴⁰.

11.4.6.Gülpınar Köyü

A-)Tarihçe ve Kültür

Köy sakinleri Osmanlı Rus harbi(1878-1879)sonucunda, Rusların zulmünden kaçarak Tokat Merkez Gülpınar köyüne gelmişlerdir. Köyün tamamı Çerkez olup, Abzeh boyuna mensuptur. Tokat Merkeze coğrafi mesafe olarak en yakın olan Çerkez köylerinden bir tanesidir.

Her halk geçmişini, tarihini, kültürünü muhafaza ederek bugüne dek sürdürmeye çalışmıştır. Bu kültürü kendilerine övünç belgesi sayarak azami ölçüde yaşatmaya çalışmışlardır. Kafkas halkı bu kültürün içinde acıyı ve zulmü yaşamıştır. Bugün bu

¹⁴⁰ Yakup Bayer, Elektrik Teknikeri, “ Çerkes Köyleri”, Pınarlı Köyü Ekonomi Durumu, Kafkas Derneği: 24.06.2016.

köy, bu acıyı yaşayan ve bunu oyunlarından gelenek göreneklerine kadar yansıtan bir halktır. Ana yurtlarından kopartılan bu insanlar dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. 'Dağılmış Ekmek'lerine sahip çıkıp varlıklarını sürdürebilmek için kıyımları ve ölümleri göze almışlardır. Bu acıları seneler geçmesine rağmen her daim içlerinde yaşayan ve bunun matemini tutan köylerden bir tanesidir. Çerkesler kültürlerini tamamen koruyup bugüne kadar getirip yaşattı dememiz genel olarak yanlış olur. Çoğu köylerde yaptığımız çalışmalarda ve saha araştırmalarında gördüğümüz durum bu ifade her köy için geçerli değildir. Ancak bu kültürel mirası büyük ölçüde yaşayan ve günümüze dek sürdüren köylerimizin başında gelmektedir. Tamamen kendi ulusal değerleri içerisine çekilmiş, bu değerleri ve normları dışarıya taşımadan yaşayan bir topluluktur. Çevresindeki köylerle kayda değer bir etkileşimi olmayan kendi değer yargılarıyla yaşamlarını sürdüren bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Çerkes olmayan bir etnik grupla evliliği çok nadir görürüz. Bu köydeki bir Çerkez düğününde doğu kültürü olan halayı, Trakya'nın Roman havasına çok nadir rastlarız. Burada gördüğümüz Kafkasya'nın her savaşını, zulmünü anlatan oyununu, Çerkez mızıkasını görürüz. Burada şöyle bir yanlış anlaşılması için açıklama yapma gereği duymaktayım. Diğer Çerkes köylerinde bunların hiç biri yaşanmıyor diye bir iddia'da bulunmuyorum. Sadece kültürlerin karışmasıyla yeni bir büyük kültür oluşmuştur. Her iki millet de ortak bir noktada buluşmaya çalışmıştır.

B-Coğrafya ve İklim

Tokat Merkez ilçeye 16 km uzaklıkta bulunmaktadır. Gülpınar Köyünün kuzeyine Tokat Havalimanı ve Söngüt köyü, doğusunda Çerçi, batısında Güzeldere ve güneyinde ise Bağbaşı köyü bulunmaktadır. Tokat Merkez ve ilçelerine ulaşımı en gelişmiş Çerkes köyü Gülpınar köyüdür. Köyün çevresindeki köylerle mesafesi çok yakın olmakla birlikte dar bir araziye sıkışmıştır. Köyün arazisinin bir kısmı engebeli olmakla birlikte bir kısmı da düz olup özellikle Tokat Turhal yolu kenarında çok değerli ve verimlidir. Gülpınar köyünde Karadeniz iklimi görülmektedir. Yazları sıcak olmakla birlikte kışları ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu yağışlar bu köyde bitki örtüsünü pek etkilememektedir. Aslında bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Köyün çok az, kısa boylu pelit ağaçlarından oluşan bir ormanı bulunmaktadır. Bu ormanlar buradaki insanların yakacak ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar azdır.

C-) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Tokat Merkeze ilçeye bağlı olan bu köy toplamda 20 haneden oluşmaktadır. Abzeh boyuna mensup olan bu köyün tamamı Çerkezdir. Çoğu köyde karşılaştığımız gibi bu köyde de nüfus hızlı bir şekilde düşmektedir. Köyde genç nüfus epeyce azalmıştır. Bunun başlıca sebepleri çekici bir kent hayatı, gençlerin köylerde evlilik yapamaması, köyün tarım arazilerinin parçalanmasıyla insanlara yeterli olmaması, köyde hayvancılığın yapılamaması ve günümüz gençlerinin okuyup devlete ait bir işe girmek gayretinde olması gibi birçok sebepten dolayı nüfus sürekli azalmaktadır¹⁴¹. Köyün nüfusu 1997'de 200, 2001'de 104, 2016'da 90 kişiydi.

Görüldüğü gibi köyde nüfus sürekli bir şekilde azalmaktadır. Bunun nedenlerini yukarda izah etmiştik. Eğer bu sebeplere çare bulunmazsa bunun gibi birçok köyde nüfusun tamamen biteceği ve köylerin kapanacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 18: Gülpınar köyü nüfus verileri (2001)

Toplam Nüfus	104
Erkek Nüfus	59
Kadın Nüfus	47
Hane Sayısı	20
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	39
Köyde Çerkesce Anlayanlar	55
Köyde Çerkesce Konuşanlar	12

Tablo 19: Gülpınar köyü okul öncesi çocuk sayısı ve ilköğretimde okuyan çocuk sayısı

¹⁴¹ - Süleyman Coşkun, Emekli, "Çerkes Köyleri Ve Kültürü", Gülpınar Köyü Çerkes Kültürü Ve Göç, Gülpınar Köyü: 28.05.2016

Okul Öncesi Çocuk Sayısı	
Kız	4
Erkek	3

İlköğretim Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	3
Erkek	4

Gülpınar köyü, Çerkez dilini anlama ve konuşma noktasında diğer köylerden biraz farklılık göstermektedir. Çerkesce konuşan kişilerin sayısı yukarıda görüldüğü gibi oldukça düşüktür. Hatta bu köyün tamamının Çerkez halkından oluşmasına rağmen bu dili konuşanlar oldukça azdır.

Tablo 20: Gülpınar köyü eğitim durumu

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	6
İlköğretim	88
Lise	9
Üniversite	3

SOYAD	SÜLALE
Çetin	-----
Olgun	-----
Polat	-----
Özer	-----

Gülpınar köyünün eğitim durumu oldukça iyidir. Köyün ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarımın yanında büyükbaş hayvancılığı da yapılmaktadır. Köyde tarımı iki şekilde ele almak gerekiyor. Köyün güneyine düşen topraklar genelde susuz araziler olmakla birlikte hayvan yemi için ürünler üretilmektedir. Başlıca yetiştirilen ürünler tahıl, arpa, yulaf, çavdar ve korunga(yoncaya benzer hayvan yemi) yetiştirilmektedir.

Köyün kuzey kısmında kalan topraklar sulak topraklar olmasının yanında çok değerlidir. Birden fazla ürün yetiştirilerek, ürün çeşitliliği bakımından da zengindir. Ancak tarım ürünlerinin para etmemesinden dolayı bu ürün çeşitliliği ve birden fazla ürün yetiştirmek pek işe yaramamaktadır. Bu köydeki insanlar da bu durumdan yakınmaktadır. Ekonomiye katkıda bulunacak büyük hayvancılık işletmeleri bulunmamakla birlikte çok az sayıda da hayvancılık yapılmaktadır.

Köyde eğitim için bir okul bulunmaktadır. Ancak bazı aileler çocuklarını ulaşımın kolaylığı ve köyün Tokat Merkez'e yakınlığından dolayı bu köyde okutmamaktadır. Kendi ekonomik güçleriyle çocuklarının eğitim maliyetlerini karşılamaktadırlar. Gülpınar köyünde sağlık ocağı ve sağlık evi yoktur. İnsanlar sağlık imkânlarından Devlet'in hafta da köye gönderdikleri hekimlerde yoluyla yararlanmaktadır. Duruma göre de sağlık hizmetleri için Tokat'a gitmektedirler.

11.4.7.Uğrak (Eyreb)

A-)Tarihçe ve Kültür

Tokat Merkeze bağlı olan bu köyün eski adı Eyreb'tir. Daha sonra bu ad değiştirilmiştir. Köye Uğrak isminin verilmesinin sebebi Tokat-Sivas yolunun üzerinde olması, Yeşilyurt ve Artova ilçesinin yol ayrımında bulunmasıdır.. 1878-1879 Osmanlı-Rus savaşı sonucu Rus baskısıyla ülkelerini terk etmek zorunda kalan Çerkezler yaklaşık 1900-1905 tarihlerinde gelerek yerleşmiştir. Köyde sadece Çerkesler yaşamamaktadır. Çerkezler Erzurum, Kars yöresinden gelen muhacirlerle yaşamaktadır. Bu bakımdan bu iki halkta sonradan gelip yerleşmiştir. Köyün tarihi yaklaşık 125-130 yıldır. Ancak bunlardan önce bu köyde gayrimüslimler yaşamaktadır. 1455-1600 yıllarda köyün adı Rumca kökenlidir¹⁴². Uğrak'ta ki Çerkes nüfusu oldukça azdır. Muhacir nüfusun içinde kendi kültürel değerlerini yapmaları noktasında burada asimile olduklarını söyleyebiliriz. Bunu da genellikle muhacir nüfusa karşı Çerkes nüfusunun az olması bu durumu etkilemiştir. Buna ek olarak kız alıp vermeler neticesinde melez bir toplum ortaya çıkmıştır. Çerkeslerin geçmişten günümüze getirdiği en önemli geleneklerinden birisi olan düğünlerinde, bir etkilenme söz konusudur. Örneğin

¹⁴² Ali Açık, "Artukabad Kazası Yer Adları", Cilt:20,Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2,2003, s.185

Çerkezlerde halay yoktur. Çerkez düğününde bu köyde bizzat halay ve Tokat'a ait oyun havalarının oynandığını şahsen görmüş bulunmaktayız. Bunun yanında muhacirlerde Çerkezler'den etkilenmiştir. Özellikle yemek kültüründe ciddi bir etkilenme söz konusudur¹⁴³.

B) Coğrafya ve İklim

Tokat merkeze 15 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün doğusunda Eskiköy, kuzeyinde Tahtoba Köyü, batısında Kabatepe, güneyinde Tekneli Köyü ve güneydoğusunda Daylıhacı Köyü bulunmaktadır. Kendisine en yakın mesafede olan köyler Tekneli ve Tahtobadır. Eskiköyle sınır anlaşmazlıkları, olup anlaşmazlık halen devam etmektedir.

Köyde karasal iklim görülmektedir. Yaz'ları sıcak ve kurak, kışları çok sert geçmektedir. Sulak arazilerin bulunmasından dolayı tarım ürünleri çeşitliliği fazladır.

C) Nüfus, Ekonomi, Altyapı

Köyde toplam 30 hane vardır. 4 hanesini Çerkesler oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi çok az sayıda Çerkes yaşamaktadır. Gittikçe Çerkes nüfusu azalmaktadır. Köydeki yıllara göre nüfus verileri,

<u>YIL</u>	<u>TOPLAM NÜFUS</u>	<u>CERKEZ NÜFUSU</u>
1997	<u>100</u>	<u>20</u>
2000	<u>240</u>	<u>40</u>
2016	<u>200</u>	<u>18</u>

144

Köyde yaşayan Çerkezlerin sülale ve soyadlarına aşağıda yer verilmiştir. (Sadece Çerkezler içindir)

<u>SOYAD</u>	<u>SÜLALE</u>
Eryılmaz	Sbinegue
Köten	Jurt

¹⁴³ Burhan Bay, Emekli, "Çerkes Köyleri", Çerkes Kültürü, Kafkas Derneği: 22.06.2016.

¹⁴⁴ Kafkas Derneği Nüfus Bilgilerinden Alınmıştır.

Şimşek	Jurt
--------	------

Köyün en fazla olan sülale Sbinegue sülalesidir. Bu köyde durmayıp dışarıda duranlar içinde geçerlidir.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün Doğu kısmı hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvancılığına müsaittir. Tarım arazilerinin büyük bir kısmı sulanmayan topraklar olduğu için hayvan yiyecekleri yetiştirilmektedir. Ancak köyün Tahtoba'ya sınır kısımları, ırmaktan arazileri sulandığı için kısmen şeker pancarı kısmen de sebze tarımı yapılmaktadır.

Köyde ilköğretim okulu vardır. Hem içme hem de Kanalizasyon şebekesi vardır. Sağlık hizmetleri de devlet tarafından uygulanmaktadır. Ancak Kızılınış geçidi gibi sarp yerlerden dolayı ulaşım aksamaktadır.

11.4.8. Dereağzı Köyü (Gideağzı)

A) Tarihçe ve Kültür

Tokat merkez ilçesine bağlı olan, Çerkezlerin Kabardey boyundandır. Çerkesler gelmeden önce bu köyün tarihi 1455-1600 yıllara kadar gitmektedir. Daha önce bu yörede yaşayan Rumların yaşadığı üç köyden bir tanesidir. Bunlar Bolus (Bolos-Çiftlik kasabasının mahlesidir) , Yazıtımış (Yatmış, şunda Erzurum-Kars muhaciri) ve Gideağzı (Dereağzı) 'dır. Halk dilinde Gedeğiz olarak da kullanılır¹⁴⁵. Çerkesler 93 Harbi sonrası buraya gelerek yerleşmişlerdir. Buradan bir kısmı Çamlıbel (Çiftlik) kasabasına yerleşmişlerdir. Bugün Kars-Erzurum göçmeni ile beraber yaşamaktadırlar. Tamamen Türk halkıyla etkileşim içinde olup akrabalık bağları olmuştur. Bu bağlar yemek kültüründen başlatıp, düğün kültürüne kadar devam etmiştir. İç içe geçen bu kültür birbirleriyle dostane ilişkilerde bulunmakla beraber, iki halk kültür mozaiğini oluşturmaktadır. Bunlar ortak bir kültürü oluşturmuştur. Esasında Dereağzı Çerkeslerinin kendi gelenek ve göreneklerini uyguladığı en önemli yerler evrensel olarak toplanılan yerlerdir. Bunlar başta düğünler ve cenazeler gibi toplanılan yerlerdir.

B) Coğrafya ve İklim

¹⁴⁵ Ali Açıklı, a.g.e. s.185.

Tokat merkeze 25 km uzaklıktadır. Tokat'tan amlıbel kasabasına giderken Yatmış Köyü'ne gelmeden, yolun sol tarafına düşmektedir. Tokat T Tipi Cezaevinin karşısına düşmektedir. Köyün doğusunda Yatmış ve Kervansaray, batısında amlıbel (iftlik) Kasabası ve Bolus, kuzeyinde ise Güzelce köyü bulunmaktadır. Köyler birbirine çok yakın olmakla birlikte ulaşım ağıda gelişmiştir. Köylerin sınırları çok kısa olmakla birlikte, alanları da çok azdır.

Köy Karadeniz ve karasal ikliminin etkisi altında kalmaktadır. Bu köyde iklim tarımı ve tarım ürün çeşitliliğini etkilememiştir. Çünkü tarım arazileri sulanmaktadır. Çeşitli barajlardan (Fineze gibi) gelen sularla köy arazileri sulanmaktadır. Bunlara ek olarak köyde bitki örtüsü bozkırdır. Bu da yok denecek kadar azdır. Köy tarım arazileri ile kaplıdır.

C) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Köyde 11 hane erkes yaşamaktadır. Her köyde olduğu gibi burada da g yaşanmaktadır. Bu gn birçok sebepleri vardır. Sosyal yaşamın, köy hayatının özellikle gençlerde rağbet görmemesi gibi çeşitli nedenleri sayabiliriz. Tarım gte çok az etki yapmaktadır. Çünkü tarım arazileri oldukça dz ve iyidir. Köyde yaşayan sülale ve soyadları şoyledir!

<u>SOYAD</u>	<u>SÜLALE</u>
Unutmaz	_____
Aydın	_____
Erol	_____
Öztürk	_____
Yılmaz	_____
Kaya	_____
Doğan	_____
Altun	_____

Bu köyde yaptığımız çalışmalarda soy isimlerin ait oldukları sülale adları tesbit edilememiştir. Bunun yanında diğer köylerde olduğu gibi eğitim seviyesi ve okul öncesi ve okul çağındaki çocukların tesbiti yapılamamıştır. Köyün toplam nüfusu ve Çerkes nüfusunda hızlı bir düşüş söz konusudur. Köyün toplam nüfusu 1997'de 508, 2000'de 158 kişiydi.

Köyün ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Hayvancılık olarak büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Mera sıkıntısından dolayı hayvancılık genelde ahırda yapılmaktadır. Yükseltinin fazla olmasına rağmen tarım gelişmiştir. İnsanların başlıca geçim kaynağını şeker pancarı üretimi oluşturmaktadır. Bunun yanında buğday, mısır, arpa, yonca ve yulaf yetiştirilmektedir.

Köyde eğitim ve sağlık şubeleri bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebebi nüfustan çok, Çamlıbel Kasabasına yakın olmasıdır. Eğitim'de taşınmalı eğitim sisteminden yararlanılmaktadır. Köyde hem içme suyu hem de kanalizasyon şebekesi vardır.

11.4.9. Alan Köyü

A) Tarihçe ve Kültür

Tamamen sarp bir bölgede çevresinden uzak kalması, nüfusunun tamamının Çerkes olması açısından, Tokat Merkez Abzeh Çerkes boyları içerisinde Kültürel değer ve gelenek-göreneklerini en iyi devam ettiren köylerin başında gelmektedir. Bundan şunu çıkarmamız yanlış olur. Burada yaşayan insanlar hiç Türk kültüründen etkilenmedi diyemeyiz. Çok az rastlanılmasına rağmen Türklerle evlilik yapılmıştır. Yukarıdaki bilgiye atıfta bulunacak olursak tamamı Çerkes olan köylerde gelenek-göreneklerini devam ettirdiğini söyleyemeyiz. Bunu daha önceki köylerde açıklamıştık.

Köy bir tatil köyü, yaylak olarak kullanılmaktadır. Belki Tokat Merkez'e gelen Çerkes köylerinin yerleşebilecekleri en son köy olarak düşünülmektedir. Buradaki yaşayan insanların deyimiyle, *“Sadece temiz hava alınır, yazın soğuk suyu içilerek, ormanın verdiği oksijenle yaşanır.”*

Öncelikle Çerkes yerleşim yerinin seçilmesinde önemli noktalar vardır. Bu köy halkının bu köy halkının bir Çerkesin yerleşeceği köyün özelliklerini şöyle sıralamaktadır. Öncelikle köyün tamamının Çerkes olması gerekir. Bu kültürü kendi aralarında yaşamaktır. Yerleşilecek yerin geniş araziye sahip olması, tarıma ve hayvancılığa uygun olması, iklimin kültürün yaşanmasına izin vermesi, bunu bir örnekle açıklayacak olursak, mesela at yetiştiriciliğine uygun olması gerekir. Ulaşımın kolay olması gibi önemli meseleler içermektedir.

B) Coğrafya ve İklim

Tokat Merkeze 20 km uzaklıktadır. Köyün güneyinde Çamaltı ve Bağbaşı Köyleri, güneybatısında Keşlik köyü ve kuzeyinde Ağdağ bulunmaktadır. Köyün yükseltisi fazla olup, köyde engebeli bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Yükseltinin fazla olmasından dolayı ulaşım gelişmemiştir. Özellikle kış mevsiminde köy halkı bu durumda çok sıkıntılar çekmiştir. Karadeniz iklimi görülmektedir. Yağışı bol miktarda alır. Yağışa bağlı olarak köy ormanlarla kaplıdır. Tarım arazisinden çok ormanlık alan fazladır.

C) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Köy nüfusunun tamamı Çerkes olup, 18 handen oluşmaktadır. Kış mevsiminde 10 haneye kadar düşmektedir. İnsanlar, bu köyü genelde yaylak olarak gördüğü için yazları nüfus artmaktadır. Köy 1997'de 100, 2001'de 72 nüfusa sahipti.

Tablo 21: Alan köyü nüfus verileri(2001)

Toplam Nüfus	72
Erkek Nüfus	34
Kadın Nüfus	38
Hane Sayısı	18
Köyde Çerkes Dili Bilmeyenler	23
Köyde Çerkes Dili Anlayanlar	18
Köyde Çerkes Dili	31

Konuşanlar	
-------------------	--

Tablo 22: Alan köyü okul öncesi çocuk sayısı ve ilköğretimde okuyan çocuk sayısı

Okul Öncesi Çocuk Sayısı		İlköğretim Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	2	Kız	2
Erkek	4	Erkek	6

Alan köyünün eğitimle ilgili verilerinde dikkati çeken husus erkek öğrenci sayısının, bayan öğrenci sayısına göre fazla olmasıdır. Bu köyde %60'a yakını Çerkesce anlayıp, konuşabiliyor. Bu köyde Hanpınar köyünde de görüldüğü gibi diğer etnik unsurlarla beraber kalmasına rağmen dillerini çok rahat konuşup gelenek göreneklerini devam ettirmişlerdir. Okuma-yazma bilmeyenlerin büyük bir kısmı öğrencidir. Diğer bilmeyen kişiler ise 1960'dan önce doğan kişilerdir.

Tablo 23: Alan köyünün eğitim durumu

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	6
İlköğretim	51
Lise	13
Üniversite	2

Diğer Çerkes köylerine nazaran eğitim durumu iyidir. Bu köyde yukarıda tabloda görüldüğü gibi üniversite okuyan kişilere de rastlamaktayız. Diğer köylerde sık karşılaştığımız bir durum değildir. Tahsilsiz olan kişiler, çok yaşlı kişiler ve okula henüz başlamamış çocuklar oluşturmaktadır.

Köyün ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım çok az yapılmaktadır. Yapılan tarım, hayvanlarının yiyeceğini temin etmek ve hanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlıdır. Başlıca ekilen ürünler buğday, arpa, yulaf ve çavdar ekilmektedir. Köyde 3-5 hane bu işleri yapmaktadır. Yazları gelen insanlar emekli olup, hiçbir işle ilgilenmemektedir. Hayvancılık olarak da hem büyükbaş hem de küçükbaş

hayvancılık yapılır. İnsanların temel geçim kaynağı hayvancılık olup, başka bir gelir kaynağı yoktur¹⁴⁶.

Eğitim hizmetleri için köyde ilköğretim okulu bulunmamaktadır. Köyde sağlık ocağı ve sağlık evi yoktur. Ulaşım imkânları oldukça zordur. Köyde oturan insanların çoğunun aracı bulunmakta olup, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Köyde içme suyu kanalizasyon şebekesi vardır.

11.4.10.Batmantaş Köyü

A) Tarihçe ve Kültür

Tokat merkeze bağlı olan, Çerkeslerin Kabardey boyuna mensup olan bir köydür. Köyde Çerkeslerin yanında Kars Muhacirleri de vardır. Rus-Kafkas mücadeleleri sonucunda Rusların işgaline karşı fazla dayanamayan Çerkesler, ana vatanlarından Musa Kunduh Paşa önderliğinde bu köye yerleşmiştir. Halkarasında bu köye “ Paşalar Köyü'de” denmektedir. Bekir Sami Kunduh Paşa¹⁴⁷, Musa Kunduh Paşa'nın oğludur. Şeyh Şamil'in Ruslara esir düşmesinden sonra 1864'den sonra Kafkasya'nın Oset bölgesinden ilk gelen göçmenler grubunda yer almaktadır. Bunlar Batmantaş Köyüne yerleştikten sonra I. Dünya Savaşı sonucunda Rus baskısından dolayı şark vilayetinden gelen muhacirler yerleşmiştir. Kuruluş yıllarında Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Çırçır bucağına bağlıydı. 1956 yılında Tokat'a bağlandı. Köyde Çerkes kültürü birtakım etkileşimlere rağmen kısmen de olsa devam etmektedir. Çevresinde ki köylerle çok iyi bir etkileşim içinde olmuştur. Evlilik yoluyla çevre köylerden Beşören, Geynik, Fırındere ve Arapören'den kız alıp verme yoluyla akrabalık bağları kurulmuştur. Kültür her bölgede karşımıza farklı bir çizgi olarak ortaya çıkıyor. Bu köy için Çerkeslik namına düğünlerinden bir akort sesi, yemekleri kalmış diyebiliriz. Dilleri yaklaşık 100 yıldır köyde konuşulmaya çalışmışlardır. İnsanların günbegün dilleri, nüfusun azaldığı metruk yerlerde kaybolmaya doğru gidiyor. On yıllar önce Çerkesce'den başka dillerin konuşulmadığı köyde artık Çerkesce tercih edilmiyor. Yani

¹⁴⁶ Ali Rıza İnan, Memur, “ Çerkes Kültürü ve Köyleri”, Alan Köyü Ekonomisi, Kafkas Derneği: 09.05.2016.

¹⁴⁷ 3 Mayıs 1920- 8 Mayıs 1921 arasında TBMM'de Hariciye Vekilliği yapmıştır. Türkiye'nin ilk dışişleri bakanı ünvanını taşıyan siyaset adamı ve diplomatır.

yetişen kuşak dili unutmakla birlikte Çerkes kültürünü unutmaya da hızlı bir şekilde gitmektedir¹⁴⁸.

B) Coğrafya ve İklim

Tokat'a 30 km uzakta olan bu köy, Tokat'ın güneydoğusuna düşmektedir. Köy'ün güneyinde Fırındere (Laz), güneydoğusunda Akyurt(Laz), Kuzey'inde Beşören köyü, kuzeydoğusunda Beşören (Karacalar)mezrası, batısında Semerci köyü, kuzeybatısında Arapören ve doğusunda Aydoğdu köyleri vardır. Tokat Merkeze bağlı olan Çerkes köyleri içerisinde en büyük alana sahip olan köylerdendir. Tokat'ın en meşhur yaylalarından bir tanesine sahiptir. Göç yolu, Zoppa Tepeleri, Karatepe sırtları, Bebek Deresi doğu sırtları, Köroğlu Tepeleri, Bekçilik Tepeleri ve Değirmen Deresi arasında büyük bir coğrafya içerisinde kalmıştır. Kurtbeli Deresi, Kadımezarı Deresi, Eski Batmantaş Deresi ve Değirmen Deresi gibi dört derenin ortasında bulunmaktadır. Adeta her bir Dağı bir köye yetecek kadar geniştir.

Karadeniz İklimi etkili olup, bitki örtüsü oldukça zengindir. Meşe, gürgen ve pelit ağaçları yaygın olarak bulunmaktadır. Köyde büyük akarsular olmamakla birlikte kar ve yağmur sularıyla beslenen Bebek Deresi, Kurtel Deresi, Karatepe Deresi ve Değirmen Deresi bulunmaktadır. Yine Tokat Merkez'de satılan "Bitas" suyu bu köyden çıkmaktadır. Çok soğuk olan, içmek için kullanılan, Köroğlu Çeşmesi, Ezümle, Eski Batmantaş Çeşmeleri, Sefer bey Kaynakları, Demircilerin Deresi, Kuzu Pınarı, Kadı Mezarı kaynakları ve Zoppa karşısındaki kaynakları sayabiliriz. İçme amaçlı kaynak suları arasında zikredilebilir.

C) Nüfus, Ekonomi ve Altyapı

Köy eskiden kalabalık olmakla birlikte, şuanda kışları 25-30 yazları ise 35-40 hane yazın nüfusun artmasında tatilciler arıcılar ve büyükbaş hayvancılık yapanların büyük katkısı vardır.Bu köylü olup dışarıda oturanlar tarafından nüfus düşüşünü durdurmak için çeşitli hayvan işletmeleri ve çeşitli su kaynakları, kurulmuştur. Bir nebze olsun nüfus düşüşünü engellemeye çalışılmıştır. Köyde 1997'de 250, 2001'de 208, 2016'da 60 nüfus yaşamaktadır.

¹⁴⁸ Lütfi Polat, Emekli, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Batmantaş Kültürüyle Coğrafi Özellikleri, Batmantaş Köyü: 12.05.2016

Köyde yaşayan sülaleler şunlardır;

<u>SOYAD</u>	<u>SÜLALELER</u>
Demirci	Guzave
Utuş	Gusha
Kaya	Şekate
Uçak	_____
Deniz	_____ (Kars Göçmeni)
Sönmez	_____
Denizli	_____
Çorman	_____
Çil	_____
Aydın	_____
Şimşek	_____
Özdemir	_____
Batur	_____
Kartal	Kartullar
Toğan	_____
Tarhan	_____
Kurt	_____
Eryiğit	_____

Tablo 24: Batmantaş köyü nüfus verileri(2001)

Toplam Nüfus	197
Erkek Nüfus	104
Kadın Nüfus	93
Hane Sayısı	40
Köyde Çerkesce Bilmeyenler	148
Köyde Çerkesce Anlayanlar	43

Köyde Konuşanlar	Çerkesce	18
-------------------------	-----------------	-----------

Tablo 25: Batmantaş köyü okul öncesi ve ilköğretimde okuyan çocukların sayısı

Okul Öncesi Çocuk Sayısı		İlköğretimde Okuyan Çocuk Sayısı	
Kız	8	Kız	10
Erkek	10	Erkek	12

Batmantaş köyünde çok dikkat çeken hususlar vardır. Öncelikle nüfusuna göre diğer çerkes köyleriyle kıyaslanırsa hane sayısı azdır. Yani bir hanede 5 kişi ve bazı ailelerde bir hanede 7-8 kişi yaşayan geniş aile tipi görmekteyiz. Nüfusuna göre Tokat/Merkez köyleri içerisinde en az çerkesceyi konuşan ve anlayan köydür. Çerkesceyi de konuşanlar her ailenin büyükbabası ve büyükannesidir. Polat, Şimşek ve Deniz aileleri başta olmak üzere köyün birçok ailesinin Çerkesceyi bilmediği yaptığımız çalışmada araştırmada ortaya çıkmıştır. Batmantaş köyünde yaşlı nüfus oldukça yoğundur. Bu köyde 20 kişi 1941'den önce doğmuştur.

Tablo 26: Batmantaş köyü eğitim durumu

Eğitim Durumu	
Tahsilsiz	29
İlköğretim	133
Lise	27
Üniversite	8

Batmantaş köyünde hem ikametgâh edenler hem de bu köylü olup dışarıda kalanların eğitim durumu oldukça iyidir. Tahsilsiz olan kişilerin yaşlı olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumunun iyi olması ekonomik duruma da yansımıştır. Musa

Kunduh Paşa ve geldiği konum bugün yeni nesillerinin tahsil yapmasına ve çeşitli devlet dairelerine girmelerine olumlu bir örnek olmuştur.¹⁴⁹.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Arazilerin %5'i sulak, %45 taban arazi, %30 kıraç arazi %20'si orman ve bozkırlardan oluşmaktadır. Genelde sulak ve taban araziler ekilmektedir. Diğer arazilerde ekilen ürünler buğday, arpa, Yulaf ve Korunga ekilmektedir. Köyde aynı zamanda doğal çayırlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Tüm bunların en olumlu etkisi hayvancılığa olmuştur. Hayvancılık gelişmiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar çok elverişlidir. Köyde son zamanlarda küçükbaş ve büyükbaş işletmeleri yapılmaktadır. Yörede en büyük hayvancılığın yapıldığı köylerden biridir. Tüm bunların yanında köyde Bebek Deresi mevkiinde krom madeni çıkartılmıştır. Bir süre krom madenlerinin ihracatı yapılmıştır. Ancak işletme emniyeti ve sağlık tedbirleri alınmadığından kapatılmıştır. Köyün isminden de anlaşıldığı gibi köyde başka madenlerinde bulunduğu düşünülmektedir. Köye ekonomik getirisi olan başka bir husus, köyün meralarının geniş olması sebebiyle, meralarının bir kısmı Turhal ve Tokat'tan gelen insanlara yaylak olarak vermiştir. Yine çayır ve yoncalarının fazla olmasından, kendi ihtiyaç fazlasını çevre köydeki insanlara icar vererek kendilerine bir ekonomik gelir sağlamaktadırlar. Köyde yazın ulaşım sıkıntısı yoktur. Ancak kış mevsiminde Tokat'a olan uzaklıktan ve Kurtbeli Tepesi (1300 rakıma sahip)'inden dolayı ulaşım zaman zaman aksamaktadır.

Köyde okul vardır. Ama çalışmamaktadır. İnsanlar, taşınmalı eğitimden de yararlanamadığı için çocuklarını Tokat'a yatılı okullara gönderiyorlar. Köyde sağlık ocağı ve sağlık evi vardır. Fakat sağlık memuru bulunmamaktadır. Aynı zamanda köyü merkeze bağlayan üç farklı yol bulunmaktadır. Birincisi, Batmantaş-Odaba üzerinden, ikincisi Batmantaş-Beşören, üçüncüsü ise Batmantaş-Çayören köyü üzerinden geçmektedir. Köy halkı en fazla Batmantaş-Odaba güzergâhını kullanmaktadırlar.

11.4.11.Altuntaş Köyü

A-) Tarihçe ve Kültür

¹⁴⁹ Emir Demirci, " Tokat Çerkes Köyleri", Batmantaş Köyü Tarihçesi, Batmantaş Köyü: 01.06.2016.

Altuntaş köyüne gelen Çerkezler, 1864'te Şeyh Şamil önderliğinde Ruslara karşı direnişinin düşmesinden sonra Anadolu'ya gelen Çerkezlerdendir. Köyün tarihi 1455'lere kadar gitmektedir. Altuntaş köyü bunlardan birisidir¹⁵⁰. Tokat'ın güneyine ve Artova'ya gelen Çerkesler gibi Kabardey boyuna mensupturlar. Günümüzde sadece Çerkezler yaşamaktadır. Ancak çok yakınında olan adeta bir mahalle konumunda olan Kayasuyu isimli Kars muhaciri köyüyle yan yana yaşamaktadır. İki milletin yaşadığı tarihsel süreç farklı olmasına rağmen, ortak olan yönleri de vardır. Buraya gelen iki grupta göçmen gruplarıdır. İki göçmen grup coğrafi olarak da birbirine çok yakın olmakla birlikte iki farklı kültür mozağıyle yeni bir ortak kültür oluşturulmuştur. Bunu söylerken bütün her konuda gelenek, görenek, misafir adabı, cenaze törenleri gibi birçok meselelerde farklıları görmekteyiz. Mesela Kars muhacirlerinde cenaze sonrasında cenaze sahibi yemek dağıtmaz çok nadir olmakla birlikte komşuları tarafından yemek getirilir. Muhacir aile yapısında Çerkes aile yapısı gibi saygı ve kendine ait özel kuralları görememekteyiz. Keza Çerkeslerde bir baba çocuğunu büyükbabanın yanında sevemez kucaklayamaz, fakat muhacirlerde bu durum son derece tepkiyle karşılanmaktadır. Yine bu köyde devam ettirilen Çerkes düğünlerindeki gelenekler bir nevi devam ettirilmekte olup, Muhacirlerin bunlardan etkilenmediği ve bu gelenekleri kendi toplumlarında uygulamamakta olduğu görülmüştür. Ancak bazı meselelerde ciddi bir şekilde homojen yapı ortaya çıkmıştır. Özellikle evlilik yoluyla birbirleriyle sıkı bir şekilde akrabalık bağları oluşarak ortak bir kültür ortaya çıkmıştır. Yapılan nüfus çalışmalarında da karşımıza çıkan önemli bir husus Çerkescenin bu köyde çok az konuşulmakta olduğu ve konuşan ailelerin de çok yaşlı kişiler olduğu anlaşılmaktadır¹⁵¹. Hızlı bir şekilde Çerkescenin yok olmaya doğru gittiğini ve köyde oturan yaşlı kişilerin bu durumdan şikâyetçi olduğunu söyleyebiliriz.

B-) Coğrafya ve İklim

Tokat Merkez ilçeye 22 km uzaklıktadır. Tokat'ın güneybatısına düşmektedir. Tokat ile Artova ilçesi sınırındadır. Boyunpınar köyü tepesi ile Kızılınış tepesinin arasında kalan havzada yer almaktadır. Köyün kuzeyinde Ağdağ, doğusunda Kabatepe

¹⁵⁰ Ali Açık, a.g.e. s.188.

¹⁵¹ Tokat Merkez Kafkas Derneği Nüfus bilgileri Ve Köyde yapmış olduğumuz nüfus çalışması.

(Madas) , güneyinde Tokat Sivas yolu ve batısında Boyunpınar köyü yer almaktadır. Köyün hemen yanındaki köyler Kars Muhaciridir. Bu köyler Kayasuyu ve Boyunpınar köyleridir. Köy çevresindeki köylere nazaran biraz daha çukurda kalmıştır. Köyde Karadeniz İklimi ile Karasal iklim beraber görülmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi köy çevresindeki köylere nazaran çok daha ılıman iklime sahiptir. Yazları sıcak geçmekte olup kışları kısa dönemli kar yağışlarıyla geçmektedir. Artova ilçesinin hemen hemen her yerinde yılın bütün aylarına dağılmış biçimde yağış aldığı görülmektedir. Yağışlar en fazla Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında görülür¹⁵². İklimin tarıma etkisi az olmasına rağmen hayvancılığa önemli katkısı olmuştur. Özellikle agdağ etekleri yağışla birlikte köyün hayvancılığına büyük katkı sağlamaktadır. Yağışa rağmen bitki örtüsü zayıftır. Kısa boylu pelit ağaçları olmakla birlikte köy genelde taşlık alanlarla kaplıdır.

C-) Nüfus, Ekonomi Ve Altyapı

Çoğu köyde karşılaşılan göç olaylarına burada da rastlayabiliriz. İş bulma ve köylülerin çocuklarına daha iyi bir ortam sağlama amaçlarıkirsaldan kentlere ciddi bir şekilde göçe neden olmaktadır. Köyle ilgili nüfus verilerinden de bu durum anlaşılmaktadır.

Köy 1995'te 355, 2000'de 350 nüfusa sahipken bu sayı, 2016'da 170'e kadar gerilemiştir.

Görüldüğü gibi Köyün nüfusunda geçmiş yıllarda fazla bir düşüş yok iken günümüzde ciddi bir şekilde nüfusta azalma vardır. Bu göçün sebepleri iş olanakları, tarım arazilerinin yetmemesi, köyün hayvancılığa fazla elverişli olmaması ve köyde genç nüfusun durmaması gibi etkenler etkili olmuştur Köyde nüfus azalmasını önlemek için herhangi bir uğraş yapılmamaktadır. Köydeki sülaler ve soyadları şu şekildedir.

<u>Soyadları</u>	<u>Sülaleler</u>
Şahin
Uçar
Polat

¹⁵² Ali Açikel, Artukabad Kazasının Yerleşim Ve Nüfus Yapısı(1455-1600),Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 2, Aralık 2003,s.4

Arslan
Çelik
Bulut
Altuntaş

Köyün soy adları tespit edilip sülaleleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında eğitim durumları ve ilköğretimde okuyan çocuk sayısı tesbit edilememiştir.

Köyün ekonomisi büyük ölçüde tarıma, kısmen de olsa hayvancılığa dayalıdır. Köyün arazisi alüvyonlardan oluşmuş bir ovadır. Hane başına düşen arazi az olmasına rağmen tarıma elverişlidir. Genellikle köyde bir kaç hane hariç, hane başına 30-40 dönüm arazi düşmektedir. Hane başına düşen arazinin az olması, göçü de beraberinde getirmiştir. Köyde en fazla hayvansal ürünler(çavdar, arpa, yulaf ve yonca) yetiştirilmekle birlikte, ticari geçim kaynağı olarak yetiştirilen şeker pancarı da vardır. Bu köy yetiştirdiği temel tarım ürünleri(buğday, arpa ve yulaf) , ticari ürünler yetiştiren bir kaç Çerkes köyünden birisidir. Tarım'ın yanında hayvancılığa da bakacak olursak; köyde küçükbaş hayvancılık yetiştirilmemekle birlikte, büyükbaş hayvancılığı da çok az sayıda yapılmaktadır. Hayvancılık köyün ekonomisine çok az katkı yapmaktadır. Çünkü köyün merası taşlık olduğu için, mera hayvancılığına uygun değildir.

Köyde eğitim için ilköğretim okulu bulunmaktadır. Okul aktif olup taşımali eğitim sisteminden yararlanılmamaktadır. Alınan nüfus bilgilerine göre okuma yazma oranı yüksektir. Köyde sağlık ocağı yoktur. Ancak sağlık evi olmakla birlikte haftada bir gün bu sağlık hizmetinden yararlanılmaktadır. Tokat Merkez ve Artova ilçesi yolunun üzerinde olmasından dolayı ulaşım gelişmiştir. Altuntaş köyü yolu, kış mevsimindeki kar yağışında bile kapanmamaktadır.

11.4.12. Tekneli Köyü

A) Tarihçe ve Kültür

Bugün Kabardey ve Şapsığ boyuna mensup olan Tekneli Köyü, 1878-1879 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kafkasya'dan gelen göçmenlerin kurduğu Tokat Merkez'e bağlı bir köydür. Köy bugün, ilk kurulduğu ismi ile anılmaktadır. Yani köy kurulduğundan bu yana ismi hiç değişmemiştir. Kafkas Çerkes köylerine isim verilirken

ya Kafkasya'daki köy adı ilk yerleşen sülale adı verilir. Köyün adında goaje geçerse genelde Kafkasya'daki köylerinin adını taşımaktadır. Eğer köyün adında hable geçiyorsa ilk yerleşen sülalenin adıdır. Eğer bir köy ismi “ey” ile bitiyorsa Kafkasya'da bir köy ismidir. Köy halkı tamamen Çerkez'dir. Köy kendi kültürlerini, yemeklerini, gelenek ve göreneklerini oldukça devam ettirmeye çalışmışlardır. Ancak burada belirtmemiz gereken çok önemli bir husus vardır. Çerkes dili günümüzde gittikçe yok olmaya doru gitmektedir. Son on yıllardır devam eden bir süreçtir. Bu köyde eski Çerkesce bilenlerin sayısı ile bugünkü Çerkesce bilenlerini kıyasladığımız zaman ciddi bir düşüş söz konusudur. Öte taraftan yaşlılar için söyleyecek olursak, Çerkesce bilen ve Çerkes kültürü içerisinde yetişmiş olup Çerkeslerin tüm kültürel değerlerine sahip olmasına rağmen siyasi bilince sahip olmayan Çerkesler bulunmaktadır. Öte yandan Çerkesce konuşamayan ve Çerkes kültürü içerisinde büyümemiş insanlar da vardır. Fakat Çerkes kimliğine sahip çıkan, birden fazla vatani ve başka adiyetleri olduğu halde sahip olanlar var¹⁵³. Tekneli köyünün çevresindeki köylerle en iyi ilişkileri, akrabalık bağları olan Eyrep köyüyle vardır. Diğer Türk köyleri ile de aralarındaki sosyal ilişkiler iyidir.

B-) Coğrafya Ve İklim

Tekneli Köyü, Tokat Merkez'e 18 km. uzaklıktadır. Kızılınış tepesinden Artova ilçesine giden geniş alüvyonlarla oluşmuş ovanın üzerinde ve Killik dağlarının eteklerinde kurulmuş bir köydür. Köyün kuzey'inde Eyrep ve Tahtoba, güneyinde Killik, güneydoğusunda Daylıhacı köyü ve batısında Kervansaray köyleri bulunmaktadır. Köyün alanı nüfusuna göre oldukça geniştir. Batmantaş ile birlikte Tokat Merkez ilçeye bağlı Çerkez köylerinden en geniş yaylalara ve araziye sahip olan köylerden bir tanesidir.¹⁵⁴.

Köyde Karadeniz ve karasal iklimi bir arada görülmektedir. Ancak karasal iklim daha çok görülmektedir. Köy 1200 rakımlı Kızılınış tepesinde bulunmasından dolayı çok rüzgâr almakla beraber, bunun etkisiyle yazları serin geçmektedir. Yağışlar hemen hemen yılın her ayında yağmasına rağmen en fazla Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarında görülür. İklim tarım hayvancılığı da etkilemektedir. Genelde kıraç araziler

¹⁵³ Metin Bakar, Memur, “Çerkez Köyleri”, Tekneli Tarihi Ve Kültürü, Tekneli Köyü: 27.06.2016.

¹⁵⁴ Tokat Merkez TKGM'den alınan bilgilere göre verilmiştir.

üzerinde kurulu olduğu için iklim koşullarına dayanan arpa ve yulaf üretimi yoğunluktadır. Köyün iklimi bitki örtüsünü de etkilemiştir. Köyde çok geniş bozkır bitki örtüsü görülmekle birlikte Köyün Güneydoğusu Daylıhacı Köyü sirtlarında sarıçamlara da rastlanılmaktadır. Köylü yakacak ihtiyacını buradan karşılamaktadır.

C-) Nüfus, Ekonomi Ve Altyapı

Köyün nüfusu sürekli bir şekilde azalmaktadır. Köy arazisinin kıraç olması, hayvancılığa uygun olmasına rağmen eğitim ve iş olanaklarından dolayı köy de sürekli göç yaşanmaktadır. Bunun yanında iklim koşullarının getirdiği zorluklar, tarım ürünlerinin sadece yağışa bağlı olarak yetişmesi, tarım ürünü çeşitliliğinin fazla olmaması gibi etkenler de söz konusudur.

Yıllara göre Nüfus verileri¹⁵⁵ Köy 1997 'de 350, 2000'de 240,2016'da 90 nüfusa sahipti.

Köy bugün 8 hane olmasına rağmen yazları tatil amaçlı gelenlerle birlikte, köy 15 hane kadar olmaktadır.

Köyde yaşayan sülaleler ve soyadları şöyleydi.

<u>Soyadları</u>	<u>Sülaleler</u>
Mert	Şık
Bek	Şık
Gelmez	Çıse
Konaklı	Çıse
Bakar	Bolgar
Bıçakçı	Beygaklı
Demirci	Verginogie
Çetin	Negoge
Yakın	Negoge
Demir	Honaje
Polat	Gedgaf
Hakkoz	Hakkoj

¹⁵⁵ Tokat Merkez Nüfus idaresinden alınan bilgilere göre verilmiştir.

Yedik	Batır
Yılmaz	Şave
Koten	Jurt
Çalıştı	Asboge
Karaerkek	Garox

Köye ilk gelen sülale yakınlar (Negoge) sülalesidir. Köyde en fazla sülale ise Garox sülalesidir. Köy de her sülaleden en fazla bir veya iki hane vardır. Hatta köyde bazı sülalelerin temsilcisi hiç bulunmamaktadır. Bu köyde bulunan Jurt sülalesinden Kotenler'in akrabası olan Çerkesler Eyrep köyünde de yaşamaktadırlar. Bunların soyadları aynıdır.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa bağlıdır. Tarım kendileri için ve hayvanlarının tüketeceği ürünlerden oluşmaktadır. Arazi kıraç olmasına rağmen verimlidir. Ancak sebze meyve ve su ile yetişen ürünler yetişmemektedir. Yetişen ürünler buğday, arpa, yulaf ve çavdar yetişmektedir. Hane başına düşen arazi oldukça fazladır. Bazı hanelerde 300-400 dönüme kadar arazi bulunmaktadır. Hane başına ortalama 90 ila 100 dönüm arasında bir arazi düşmektedir. Nüfusun az olmasından dolayı köylü arazilerini hep işleyememektedir. Bunun için çevre köylere arazilerini icar vermektedirler. Özellikle Daylıhacı ve Çördükköyü bu arazilerden yararlanmaktadır. Tarımdan ziyade hayvancılık çok gelişmiştir. Köyde, Küçükbaş hayvancılık pek gelişmemiştir. Büyükbaş hayvancılık ise insanların temel geçim kaynağı olmuştur. Mera hayvancılığının yanında besi hayvancılığı da yapılmaktadır¹⁵⁶.

Köyde ilköğretim okulu nüfus azlığından dolayı yoktur. İlköğretim okulu olmamasına rağmen taşınmalı eğitimden yararlanmaktadır. Eğitimin yanında sağlıktan da yararlanamamaktadır. Köyde sağlık ocağı ve sağlık evi yoktur. Köyün ulaşımı gelişmiştir. Özellikle Tokat Merkez, Artova, Sulusaray ve Yeşilyurt ilçelerinin ulaşım araçları köyün altından geçmektedir. Bunlara rağmen kış aylarında Kızılınış geçidinden dolayı ulaşımda zaman zaman sıkıntılar yaşamaktadırlar.

¹⁵⁶ Metin Bakar, Memur, "Çerkez Köyleri", Tekneli Tarihi Ve Kültürü, Tekneli Köyü: 27.06.2016.

11.4.13. Tokat Merkeze Bağlı Olup Önceden Çerkez Bulunan Ama Şuanda Bulunmayan Köyler

11.4.13.1. Hasanbaba Köyü (Kirkoros Köyü)

Tokat merkez ilçeye bağlı olan bu köyde önce Rumlar daha sonra Türkler ve Çerkezler yaşamışlardır. Fakat şu anda köyde Çerkez nüfusu bulunmamaktadır.

11.4.13.2. Çerçi Köyü

Tokat Merkez'e bağlı olan bu köy, Tokat'ın güneybatısında yer almaktadır. 93 Harbi sonrasında Rus baskısındanyaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan Çerkesler buraya yerleşmişlerdir. Ancak şu anda hiç Çerkez nüfusu yaşamamaktadır. Köyde şu anda Aleviler yaşamaktadır.

12.SÖZLÜK

Aşhavubıdıpş: Gelin almada gelini odadan çıkarmak için kendisine para verilen kişi.

Düğen: Eskiden öküzlerle veya büyükbaş hayvanlarla hasat yapma işlemi.

Fıotırp: Çerkes davulu.

Fızışe şu: Gelin alma için giden atlı gençler.

Fızışeyofe: Gelin almada verilen yemekte yapılan tören.

Gatecıpş: Gelin alma töreninde gelini kaldırmak için para ödenen kişi.

Haçe: Misafir

Haçeş: Misafirlerin konakladığı yer.

Haku: Fırın.

Hatyokoe: Düğünü yöneten kişi.

İğdiş: Erkek atların kısırlaştırılması.

Kafe: Kız ve erkeklerin düğünde karşılıklı oynadığı dans.

Kubgan: İbrik.

Lagune: Gelin odası.

Lhuh: Kız tarafına kız istemek için giden heyet.

Nekıhıth: Nikâh töreni.

Nıaşe: Gelin alma.

Nısedek'ue: Gelinin arkadaşı.

Phaç'ıç: Müzik aleti.

Pşınova: Mızıkacıya verilen ad.

Şağdıy: At ırkı.

Şavokod: Sağdıç.

Şıseç: Atları kısırlaştıran kişi.

Şovokodze: Sağdıç yardımcısı.

Thamade: Düğünü yöneten kişi.

Voraydade: Gelin arabadan inerken söylenen şarkı.

Vuase'ih: Başlık parası.

Vunaplhe: Ev görme.

Vuneyişe: Gelin damadın, evine geldiğinde akrabalarıyla tanıştığı tören.

Waşeş: Samanlık.

SONUÇ

Bilhassa Kırım ve 93 Harplarından sonradeniz ve kara yoluyla Anadolu'ya getirilerek birçok bölgeye yerleştirilmiştir. Osmanlı'da buldukları bölgeye adaptasyon sağlayamayan gruplar anavatanlarındaki coğrafyaya uygun bölgelere göç etmeye devam etmişlerdir. Orta Anadolu'ya gelen bir kısım Çerkez halkı Tokat merkez ilçeye bağlı köylere yerleşmiştir. Tokat merkeze yerleşen Çerkez halkı, yerleştikleri bölgenin anavatanlarındaki coğrafyaya da uygun olması sebebiyle kendi geleneksel konut türünü ve gelenek göreneklerini uygulamaya devam etmişlerdir.

Çerkez göçünün yaşanmasında çeşitli sebepler vardır. Hiçbir Çerkez halkı Anavatanlarından keyfi olarak göç etmemiştir. Rus'lara karşı ciddi bir şekilde direnmişlerdir. Ancak belli bir zamandan sonra Rusların baskısı sonucu ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu gelenlerden bir kısmı ailelerini çoluk çocuklarını terk ederek Osmanlı Devletine sığınmıştır. Bu destekte, özellikle 93 Harbine kadar Osmanlı Devleti göçmenlerin Anadolu'ya gelişini desteklemiştir. Balkanlarda gayrimüslim halka karşı Müslüman nüfusu çoğunlukta tutmak amacının etkisi büyüktür. Saray ve devlet erkânında çok sayıda Kafkas kökenli kişilerin olması, bu kişilerin kendi yakınlarını Osmanlı topraklarında görmek istemeleri önemli faktörlerden bir tanesidir. Osmanlı Devleti'nin, topraklarına Kafkas Müslümanlarının göç etmesi ve buna bağlı olarak Osmanlı halkları içinde Müslüman toplumun nüfus oranının artışı sağlayan politikayı kabul etmesinin temelinde ideolojik sebepten öte pragmatik motifler yatmaktadır. Devletin özerklik isteyen unsurları “ İslam Birliği ” propagandası etrafında toplamak için geliştirilen “Osmanlı siyaseti ” devletin Müslüman unsurlarını hilafet merkezinde toplamak ve bu sayede de devletin gücünü sağlamlaştırmaktı. II. Abdülhamit'in bu panislamist politikayı benimsemesinde Rus ve Hıristiyan devletlerinin Kafkasya ve Balkan bölgelerinden kabileleri göçe mecbur ettiği ve böylece İstanbul'da, hilafet merkezi çerçevesinde yığılan Müslümanların çektiği sefalet ve eziyetler Osmanlı aydınlarında yol açtığı İslami duyarlılığın son derece etkili olduğu bilinmektedir. Ancak bu amaçlar belli bir zaman diliminde olmuştur. Özellikle 93 harbinden sonra Osmanlı devletinin ekonomik durumundan ve sürekli toprak kayıplarından dolayı göçmenlere karşı tutumu değişmiştir.

Bu alışmada Tokat Merkez Çerkez köylerindeki erkezlerin günümüzdeki durumu araştırılmıştır. Sadece Çerkez köylerinde yaşayanlar ve diğer halklarla beraber yaşayan köyler tespit edilerek kültürel değerleri değerlendirilmiştir. Bazı köylerde fark olmakla birlikte bazılarında ciddi farklar görülmemiştir. Keza Tokat Merkez ve ilçelerine dağılımları da küçük gruplar halinde olmuştur. Artova ve merkez köyleri Kabardey boyuna mensup olup Turhal, Zile ve Pazar ilçelerinde genelde Abzeh boylarına rastlanılmaktadır.

Köylerin nüfusları da tespit edilip, köylerde i glerin yaşanıp yaşanmadığı dikkate alınmıştır. Köylerdeki gn sebepleri araştırılarak, bunların sosyo- ekonomik ve coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu Çerkez kyelerinin komşu köylerle ilgili komşuluk ilişkileri ve birbiri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. erkezler Kafkasya'dan getirdikleri kültürlerini muhafaza etmekle birlikte karışık köylerde diğer halkalardan ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu çalışmada Çerkezlerde sosyal yapısı, ahlak kavramı ve mimarisi üzerinde durulmuştur.

14.KAYNAKLAR

- AÇIKEL, Ali "Artukabad Kazası Yer Adları", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,, Cilt:20, Sayı 2, 2003,s.181-202.
- AÇIKEL, Ali, Artukabad Kazasının Yerleşim Ve Nüfus Yapısı(1455-1600),Tarih Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 2, (Aralık 2003), s.1-23.
- AKBAYAR, Nuri “ Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Nüfusu”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.5, S. 20,İstanbul: 1985. s.400-481.
- AKTÜRE, Sevgi, 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi, , Ankara: Baskı Atölyesi,1978.
- ATALIK, Rafet, Adige Kültürü, Ankara: Nart Yayınları,2000.
- BABUŞ, Fikret, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç Ve İskân Siyaseti Ve Uygulamaları, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006.
- BAJ, Jabaghi, Çerkesya’da Sosyal Yaşayış ve Adetler, Ankara: Ayyıldız Yayınları 1969.
- BAJ, Jabaghi, Kökleri- Sosyal Yaşamları- Gelenekleri Çerkesler, 3. Basım, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 2000.
- BİCE, Hayati, Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- BOTROZOV, Ruslan, Çerkeslerin Etnik Tarihi, Orhan Uravelli, (çev.), Ankara: Kafdav Yayınları, 2009..
- BUDAK, Mustafa, "Rusya'nın Kafkasya'ya Yayılma Siyaseti", Genel Türk Tarihi, (Editörler: Hasan Celal Güzel -Ali Birinci) C:IX,Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- DEMİRBUĞA, Neslihan, Kahraman Maraş İli Büyük Çamurlu Köyü'ndeki Çerkes Konutlarının Mekansal Analizi, Çukur Ova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana: 2010.
- DEMİRTAŞ, Mehmet,"Kırım Savaşı Ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk Ve İskânları"Türkiye Araştırmaları Enstitü Dergisi, Sayı 41, 2009, s 215-235.
- EFE, Fikret, Şeyh Şamil'in 100 Mektubu,2. Baskı, İstanbul: 2004.
- EREN, Ahmet Cevdet, Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler, İstanbul: Nuryak Matbaası, 1966.
- ERKAN, Süleyman, Kırım ve Kafkas Göçleri (1878-1908), Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 1966.
- ERKİLET, Alev, Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya, İstanbul: Büyüyenay Yayınevi, 2015.
- ERSOY, Hayri ve Kamacı, Aysun, Çerkes Tarihi, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayınları, 1992.
- GÜNDÜZ, İrfan, Osmanlı’da Devlet Tekke Münasebetleri, İstanbul: Neşriyat Yayınları, 1983.
- HABİÇOĞLU, Bedri, “ Göçün ve Sürgünün Nedenleri ”, Ankara: Kafkas Derneği Yayınları, 2001.
- HABİÇOĞLU, Bedri, Çerkeslerin Sürgünü, İstanbul: Kafkas Derneği Yayınları, 2001.
- HABİÇOĞLU, Bedri, Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler, İstanbul: Nart Yayınları, 1993.

- HİZALOĞLU, M. Z, Şeyh Şamil, Şimali Kafkasya İstiklal Mücadeleleri, Ankara:1958.
- İBRET, Ünal, “Çankırı’daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açından Bir İnceleme”, , S.7, İstanbul: Marmara Coğrafya Dergisi, 2003, s.53-80.
- İPEK, Nedim, İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler, Trabzon: Serander Yayınları, 2006.
- İZZET PAŞA, Yusuf, Kafkas Tarihi, Ankara: Adige yayınları, 2002.
- Kafkas Derneği, “ Nüfus Bilgileri”,
- KARPAT, Kemal, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- KASUMOV, Aliyev, Ve Hasan Kasumov, Çerkes Soykırımı, Ankara: Kafkas Dergisi Yayınları, 1995.
- KAYA, Yalçın, Kafkas Savaşları Tarihi, İstanbul: Dahi Yayınları, 2015.
- KIRIMLI, Hakan “Kırımlı”, DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi),C.25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2004, s.447-450.
- KIRIMLI,Hakan, “ Kırım’dan Türkiye’ye Kırım Tatar Göçleri”, , İstanbul: Türkiye Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri, Zeytinburnu Belediyesi, 2006.
- KOÇKAR, M. Tekin, “ Eskişehir Yöresel Kafkasya Göçmenlerinin Giyim Kuşam Ve Süslenme Kültürü ”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi & Motif Vakfı Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Eskişehir: 2008.
- MELEKHAN, Atalay, .Bidanuko, Ankara: Nart Dergisi Yayınları, 2001.
- MUHAMMEDOĞLU, Aliyev Salih,“Kafkasya”, C.24, İstanbul: DİA.,2001.
- ÖZDEMİR, Ysmeyl, Asimilasyon, Yamçı Dergisi, ,(Mayıs1977-Şubat 1988),s.13-15.
- ÖZEN, Özcan ve Akınhay, O., Çeçenistan, Yok Sayılan Ülke, İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- ÖZTÜRK, Adil Adnan, “ Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri İle Rumeli’den İzmir’e Yapılan Göçler (1878-1912)”, C. 30, Sayı: 178, İstanbul: TTD.,1998.
- PAPÇU, Murat, “Çerkeslerde Atçılık ve At Kültürü”, Sayı:72, İstanbul: Nart Dergisi. Ağustos 2012, s.14-17.
- PAPŞU, Murat, , "Çerkesler, Kafkasya'daki Çerkesya", Anadolu'daki Kafkasya, Atlas Dergisi, ,Sayı:120,2. Baskı Mart Özel Sayısı, 2004, s54-58.
- SAYDAM,Abdullah, Kırım Ve Kafkas Göçleri(1856-1876), Ankara:,Türk Tarih Kurumu,1997.
- SAYDAM, Abdullah,"Kırım Ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler Ve Osmanlı İskan Siyaseti(1856-1876) Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999,s 90-146
- TAVKUL, Ufuk, “Çerkes Dilinde Bulgar Türkçesi Üzerine Alıntı Sözcükler”, C.4, S.2, Ankara: Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, (Haziran 2007).
- TEKELİ, İlhan, Göç Ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- TEMİZKAN, Abdullah, .“ Rusya ve Osmanlı Devleti’nin Kafkas Ötesinde Nüfuz Mücadeleleri”, C. VI., İzmir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2006.s.447-462.
- TUNCEL, Harun “Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler”, C.10, S.2, İstanbul: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2000,s.23-34.
- VUNARİKO, Mır, Adige Giysisi ve Gelenek, Maykop Müzesi,2007.
- YÜKSEL, Hasan, Kafkas Göçmen Vakıfları, OTAM, Dergisi, S.5,1994, s.475-490

Sözlü Kaynaklar

- ARSLAN,Davut, "Çerkes Kültürü", Çerkes Örf Ve Adetleri, Tokat:2016.
- BAKAR, Metin, "Çerkez Köyleri", Tekneli Tarihi Ve Kültürü, Tekneli Köyü:2016.
- BAY, Burhan "Çerkes Köyleri", Çerkes Kültürü, Kafkas Derneği:2016
- BAYER, Yakup, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Yemekleri, Kafkas Derneği:2016.
- ÇOŞKUN, Süleyman, "Çerkes Köyleri Ve Kültürü", Gülpınar Köyü Çerkes Kültürü Ve Göç, Gülpınar Köyü.
- DEMİR, Alaaddin, " Çerkes Kültürü", Çerkes'lerde Nikâh Töreni, Kafkas Derneği:2016.
- DEMİRCİ, Emir, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Evleri, Batmantaş Köyü:2016.
- DEMİRCİ, Necmi, " Çerkes Kültürü", Kaşenlik, Batmantaş Köyü:2016.
- GÜNEŞ, Mesut, Kafkas Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, " Çerkes Kültürü ve Tarihi", Çerkeslerin Özellikleri, Kafkas Derneği:2016.
- İNAN, Ali, Rıza, " Çerkes Kültürü ve Köyleri", Alan Köyü Ekonomisi, Kafkas Derneği:2016
- İŞBİLİR, Sami, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri",Pınarlı Köyü Tarihçesi, Pınarlı Köyü:2016
- KAYA, Tarık, "Çerkes Köyleri", Hanpınar Köyünün Tarihçesi, Hanpınar Köyü:2016.
- KESKİN, Mustafa, " Çerkes Köyleri", Çamağzı Köyü Ekonomisi, Çamağzı Köyü:2016.
- KORKMAZ, Yusuf.,(2016). "Çerkes Köyleri", Kültür Etkileşimi, Hanpınar Köyü.
- ÖZ, Adnan, " Çerkes Kültürü Ve Köyleri" ,Cenaze Merasimi, Sevindik Köyü:2016
- ÖZ, Halil, İbrahim " Çerkes Köyleri", Sevindik Sülaleri ve Soyadları, Sevindik Köyü:2016.
- POLAT, Azem, "Çerkes Evleri", Evlerin Yapısı, Batmantaş Köyü:2016.
- POLAT, Lütfi: "Çerkes Kültürü Ve Köyleri",Batmantaş Kültürüyle Coğrafi Özellikleri, Batmantaş Köyü:2016.
- POLAT, Semih,"Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Çerkes Boyları, Kafkas Derneği:2016.
- SÜDÜPAK, Mustafa, "Çerkes Kültürü Ve Köyleri", Muhacir Yemekleri, Ziraat Bankası/Tokat:2016.

ARŞİV BELGELERİ

- B.O.A. A. MKT. MHM. 192/82 1277 S.5/ 23 Ağustos 1860.
- B.O.A. A. MKT. UM 470/16 1277 L.24 / 5 Mayıs 1861.
- B.O.A. A. MKT. UM. 456/7 1277 Ş.5 /16 Şubat 1861.
- B.O.A. A. MKT. UM-374/77.
- B.O.A. A. MKT. UM. 420/23
- B.O.A. DH. MKT-1334/99.
- B.O.A. Y. MTV-2/11.
- B.O.A. Y. MTV-2/11.
- B.O.A. Y.A. HUS 175/112, 25 S 1301.
- B.O.A. Y.A. HUS-159/33.
- B.O.A. Y.A. HUS-175/25.
- B.O.A. Y.A. HUS-175/29.
- B.O.A., A. MKT. UM, 422/46 S.5/ 23 Ağustos 1860.
- B.O.A., A.MKT. UM, 420/23 1277 M.5 / 13 Ağustos 1860.
- B.O.A., İ. DH-754 / 61522, 03 s 1294/ 12 Ağustos 1877.
- BOA, İ. DH – 698 / 48884,01 S12921, 9 Mart 1875.
- BOA, S. 7856, Dosya 99-57, Fon Kodu 30.18.12, Yer No 81.103.4
- BOA, Y.A HUS 242/6, 03 CA/308/ 15 Aralık 1890.

BOA. DH.MKT.1525/24 1305 Za.16/25 Temmuz 1888
BOA; A. MKT. NZD. 328/93 (H. 12 Rebiyülâhır 1277/ M. 28 Ekim 1860).
BOA; A. MKT. UM 478/10 (H. 7 Zilhicce 1277/ M. 16 Haziran 1861).
BOA; ML. MSF. D. No: 16838 (H. 16 Recep 1279/ M. 7 Ocak 1863) S.3.
BOA; ML. MSF. D. No:16635 (H Rebiyülevvel 1279/ M. 12Eylül 1862) s.4.
, " Kafka11 Şaban 1302 Tarihli Sanba-zade Sait Bey Vakfı, VGMA, Defter
No:593/155/148.
15 Rebiyülevvel 1300 tarihli Marşan-zade Osman Vakfı, VGMA, Defter No:
586/107/98.
5 Zilhicce 1302 Tarihli Hacı Zekeriya b. Hasan Vakfı, VGMA, Defter No: 588.45.59.

<http://cerkezpınarlı.tr.gg/%Cerkes--Örf-ve-Adetleri.htmail.com>
<http://www.cerkes.net/kulturumuz/cerkez-kiyafetleri-t12537.html>
http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/kultur/017_cenaze_torenleri.htm
Tarih Türklerde başlar wordpress.com.
Tokat Kafkas Derneği
Tokat Tapu Kadastro Müdürlüğü

15.EKLER

Ek 1:Çerkes Kıyafetlerinden Çerkeska

Ek 2:Çerkes kıyafetlerinden Kalpak

Ek 3:Çerkes Kıyafetlerinden Kalpak

Ek 4:Çerkes Kıyafetlerinden Yamçı

Ek 5:Çerkes Kemerı

Ek 6:Çerkes Çizmesi

Ek7:Çerkes Kaması

Ek8:Çerkes Bayan Kıyafeti olan Kaftan

Ek 9:Çerkes Mızıkası

Ek 10:Tokat Merkez Altuntaş Koyü

Ek 11:Çerkes Batmantaş Köyü

Batmantaş köyü resimleri:

Ek 12:Tokat Sevindik Köyü Çerkes Köyü

Ek 13:Tokat Merkez Dereağızı Köyü

Ek 14:Tokat Merkez Tekneli Köyü

Ek 15:Tokat Merkez Pınarlı Köyü

Ek 16:Tokat Merkez Çamağzı Köyü

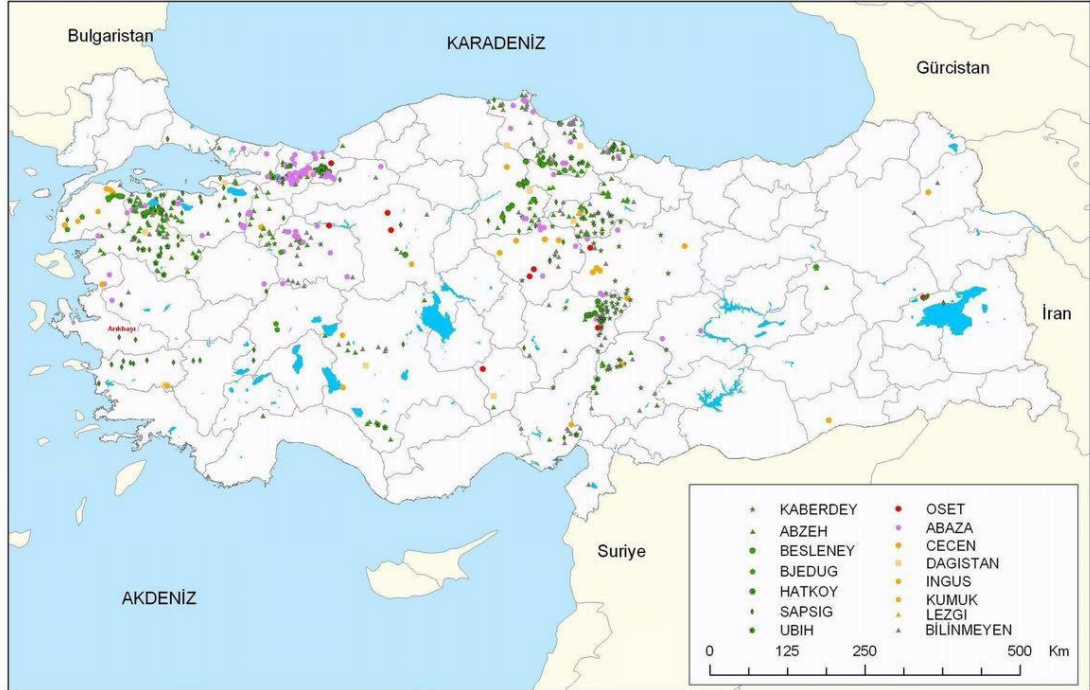

Ek 17:Tokat Merkez Gülpınar Köyü

Ek 18:Türkiye'deki Çerkes Köylerinin Dağılım Haritası

ÇERKEZ KÖYLERİ

Ek 19: ÇERKES VE NOGAY MUHACİRLERİN ANADOLU'YA YERLEŞME İSTEKLERİNİN ÖNCEKİ MUHACİRLERE UYGULANAN İMKÂNLAR ÇERÇEVESİNDE KARŞILANMASI

Atûfetli efendim hazretleri;

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de tavattun etmek arzusuyla pey der-pey gelmekte olan Çerkes ve Nogay muhâcirleri hakkında Meclis-i Âlî-i Tanzimat'dan kaleme alınmış olan mazbata Encümen-i Mahsûs-ı Meşveret'de lede'l-kırâe me'âlinde müstefâd olduğu vechile bunlardan mukaddem gelmiş olanların sâye-i şevket-vâye-i cenâb-ı mülûkânede sûret-i iskânları kararlaştırılmış olduğu halde bu kere dahi bin beş yüz bu kadar nüfus gelmiş ve daha birkaç bin kişi gelmek üzere buldukları haber verilmiş olup vâkıa revîş-i hâle nazaran bu muhâceret maddesinin arkası işleyecek gibi görüldüğünden ve bunların burada buldukları müddetce vuku'bulan masraflarından başka beher familyaya birer hâne inşâsıyla ziraatleri için öküz ve tohum ve yemeklik itâsı lâakal altı-yedi bin guruşa mütevakkıf ve ileride daha ne mikdâr hâne ve nüfus geleceği meçhul olup Hazine-i celîlenin ahvâl-i hâzırası hükmünce böyle külliyetli masârîfin ihtiyârı ise cây-ı mütâlaa olduğundan maslahatın külliyâtı düşünülerek bunlar hakkında bir esas tayini lâzımeden bulunmağla ve bu hicret maddesinin esbâb-ı mûcibesi bazı ifadâta göre mukaddemâ gelip Dobruca Ovası'nda iskân olunmuş olan Kırım muhâcirleri hakkında erzânî buyurulan eltâf-ı seniyyenin oralarca münteşir olması kazıyyesi olup bu maddenin dikkat edecek Saltanat-ı Seniyye tâbiyyetine giriyorlar ise de ileride Rusya Devleti'nin haklarında bir gûne iddiâ-yı himâyet edememesi sûreti olmağla bu bâbda Rusya Sefâreti'ne tebligât-ı lâzıme dahi icra kılınmış olduğu anlaşılmağla ol bâbda deverân eden müzâkerâtın fezlekesinde bunlara olunacak muâmele ya geldikleri yola iâde olunmak veya tanılmamak veyâhûd kabul ile îvâ ve iskân kılınmak üzere üç şıkdan ibaret olup muhâcirîn-i merkûme terk-i dâr u diyâr ve ferâ-yı emlâk ve emvâl ederek zîr-i cenâh-ı müstelzimu'l-felâh-ı hilâfet-i uzumâya dehâlet etmiş olduklarından haklarında tard muâmelesi gösterilmesi lâyıq-ı şân-ı âlî olmayacağı misillü kendileri burada kâr u kisbe gayr-ı muktedir bir takım aceze olmalarıyla ve mevsim-i şitâ dahi takarrüb etmekle hallerine bırakılarak dûçar-ı sefâlet olmalarına dahi merhamet-i seniyye kâil olmayacağından îvâ ve iskânları sûretinin tercih ve ihtiyârı emr-i zarurî hükmünde bulunduğu ve bu misillü ahali-i müslimenin derûn-ı Memâlik-i Şâhâne'de ve husûsiyle Rumeli taraflarında iskânı hâlen ve istikbalen muhassenâtı müstelzim olduğu misillü mukaddemce gelip iskân olunanlar haklarında ber-minvâi muharrer sefâret ile icra-yı muhâberât olunmuş ve içlerinden muahharan terk-i tâbiyyet eden olur ise arazi ve hâne vesâiresi zabt olunmak üzere yedlerinden senedât alınmış olduğu cihetle sâir sûretle dahi mehâzire mahal kalmayıp şu kadar ki, Rumeli kıt'asında nüfus-ı İslâmiyenin teksiri asıl arzu olunacak sûret iken mukaddemâ gelen muhâcirîne Dobruca Ovası'nda veyâhûd Rumeli'nin mevâki'i münasibe-i sâiresinde iskân olunmaları için meclis-i âlî mezkûrdan teklif olundukda kabul etmeyüp Anadolu taraflarında tavattuna izhâr-ı rağbet etmiş olduklarından ve Dobruca Ovası'nda iskân olunan Kırım muhâcirleri hakkında ol taraf ahalisinin

haylinden hayli muâvenetleri vuku'bulup Anadolu'da ise bu muâvenet maddesi mümkün olamaması cihetiyle bunlara olacak masârif taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeye münhasır olacağından bu sûret pek de matlûba muvâfık değil ise de diğerleri gibi bunların dahi Rumeli'ye gitmek istemeyecekleri melhûz olduğuna binâen Konya ve Ankara ve Sivas havâlisinde iskânları münasib olup fakat bunlar kabile kabile olarak hey'et-i mecmû'alarıyla iskân olunmalarını talep ve istidâ etmekte ve ol mikdar nüfusu idare edecek arazi-i hâliye bulunmasında müşkilât görülmekte olduğundan bunların hâl-i mevki'e göre birbirleriyle şiddeti karabetleri olan familyaları birleştirilerek mevâki'-i münasibeye müteferrikan yerleştirilmeleri masrafca dahi ehveniyeti mücib olacağından ol bâbda merkûmların ikna ve irzâlarına bir daha himmet olunması ve yine muvâfakat etmedikleri halde artık hey'et-i mecmû'alarıyla tavnin olunmaları çaresine bakılması tasavvur olunarak el-hâletü hâzihî bu tarafda bulunan takımların rüesâ ve ulemâsı celb ile kendilerine beyân-ı hâl olundukda kendilerinin zaten terk-i dâr u diyâr ederek Memâlik-i Hazret-i Padişahiye hicret etmeleri mahallerinde vergi vesâir tekâlif cihetiyle bir gûne müzâyakaları olmasına veyâhûd istihsal-i menâfi-i dünyeviye emeline mebnî olmayıp mücerred zîr-i cenâh-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhide müztazill olarak muhâfaza-i şeref-i diyânetle iktisâb-ı fevâid-i uhreviye maksadına mübtenî olması cihetiyle haklarında nasıl muâmele olursa mahz-ı nimet bilecekleri derkâr ise de Rumeli cânibine irsâl ve iskân olunmaları sâye-i şevket-vâye-i hazret-i Padişahi'de emel ve arzu ettikleri huzur-ı kalb ve âsâyışın bazı mütalaalarına göre adem-i husûlünü istilzâm edeceği misillü her kabile bir familya ve mecmû'-ı efrâdı hısım ve akraba hükmünde olarak kadîmden beri yekdiğerin müzâheret ve muâvenetiyle geçinmeğe alışmış olduklarından birbirinden ayrılarak iskân olundukları halde tayin edemeyip cümlesi mahv u telef olacakları beyânıyla birbirinden tefrik olunmaksızın kabilece Anadolu taraflarında iskân olunmaları husûsunu kemâl-i tazarru've niyâz ile istirham etmekte olup fi'l-vâki' bunlar emr-i ta'ayyüş husûsunda me'luf oldukları hâle göre buldukları mahallerde şimdilik çendan muzâyakaları olmadığı halde eser-i diyânet ve İslâmiyet olarak taraf-ı eşref-i hazret-i şâhâneye olan irtibât-ı kavî-i sadikânelerinden nâşî zıll-ı zalîl-i cenâb-ı Hilâfet-penâhiye sığınmak iştiyâkıyla gelmiş bir takım aceze olarak az çok mâlik oldukları emvâl ve eşya ve me'lûf buldukları âb u havadan ayrılmış olmaları üzerine şimdi birbirinden dahi tefrik olunması ve bütün bütün ülfet ve marzîlerinin hilâfı bir hâl ve hey'ete girmeğe icbâr olunmaları inkisâr-ı kulûb ve perişanî-i hallerini müeddî olabilip bu ise meşhûd ve müselleme-i cihân olan merâhim ve eşfak-ı celîle-i cenâb-ı şehinşahiye muvâfık düşmeyeceğine ve bunlar için vuku'bulacak masârifin kabul ve tesviyesi emr-i zarurî ve tabii olarak sâye-i me'âli-vâye-i hazret-i mülûkânede gidecekleri mahallin emvâlinden ve münasib ve civar mahallerden tertibi veyâhûd Hazine-i celîleden tedârik ve irsâli çaresine bakılarak mehmâemken zarûret ve sefâletten vikâye olunmaları ve mukaddemâ Adana ve Kütahya taraflarına irsâl olunanların emr-i iskânları ne sûretle icra olunacak ise bunlar haklarında dahi ol vechile muâmele olunmak üzere hemen mevsim-i şitâ gelmeksizin Anadolu'da istedikleri mahallere gönderilmeleri ve sûret-i îvâ ve iskânlarına dair lâzım gelen memûrine evvelki yolda tenbihât ve talimât-ı mahsûsa irsâl olunması ve savb-ı maksuda

vusüllerinde ve gerek esna-yı râhda vuku'bulacak masâriflerini tesviyeye kâfi akçe bulunmadığı halde pek ziyâde müzâyakaya giriftâr olacakları bedîhiyatdan olduğundan ber-vech-i muharrer iktizâ eden mebâliğin tertibi husûsunun Maliye Nezâret-i Celîlesi'nin himmet-i seri'asına havale kılınması sûretleri beyne'l-huzzâr tensib olunmuş ise de yine her ne vechile emr u fermân-ı merhametbeyân-ı hazret-i tacdârî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı ve mezkûr mazbata meşmûl-i nazar-ı âlî buyurulmak için arz ve takdim kılındığı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîmine ibtidâr olundu efendim.

Fî 9 S. sene 1276

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Enmile-i zîb-i tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileriyle zikr olunan mazbata manzûr-ı me'âli-mevfûr-ı cenâb-ı Padişahi buyurulmuş ve suver-i muharrere münasib ve yolunda görüldüğünden tensib ve istizân buyurulduğu vechile iktizâlarının icrası müteallik ve şeref-sudûr buyurulan emr u irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyâri muktezâ-yı münîfinden olarak mazbata-i merkûme yine savb-ı sâmi-i âsafânelerine iâde ve tesyîr kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 S. sene [12] 76 / [8 Eylül 1859]

عظمتها از قدیم حضرتی

ممالک کوهستان شاهزاده نوحه ایست از رسیده بر روی همکوه اولاد به جرس و نوحه ای میا جری خفته بجای علامت بسیار در کوهستان اولاد به مضطرب آنچه مخصوص ستونک لری لغز مالتد استفا و اولاد می
 بر آورده مقدم کعبه اولاد در سایه تنگونی چاب مولا زود صورت اسطیغی فرزند استیسی اولاد می حاله بوله و می بلک استیسی بوذر نفوس کعبه و دهها رفاه بلک کشتی خلمات او زود بوزنی ضربی بر پایه
 اولاد و دشمن روسیه و نظر بویا جرت ماده سلت از نسی استیسی جنگی کوز کزنده و نظارت بوزج بوزنی ضربی و فرجه اولاد به مشقه به فرامیاب بر خانه استیسی زارخا جی بوزنی ضربی
 و تعلقات استیسی لافلای بی بی یک غور استیسی سوتف و ابدرود و دهه نطقه خانه و نفوس طوطی بپول اولاد خزیه هیلو ننگ احوال خاخصی حکمی برید خدیهو مضارفت استیسی بر جای مطالعه
 اولاد استیسی لفظت کعبه دو ستیبرک میز هفتده بر اساس بیعی لایند و در بولنگ و در هجوت ماده سلت اسباب میسر لایند افازده کوب مقدمه کلایب و در بی او سن اسطیغ اولاد
 فریاد میا جری خفته از زان بر جلاد لایند نیک اولاد در منتهای استیسی اولاد بوماده نکت وقت اولاد بر روی در می لکرتی لایند کوه لایند ترک نیست ایران سلطنت استیسی لایند
 کور و بوزنی ضربی ابدرود روسیه در دولتت هفتده بکینه اوعای صما بوزنی ضربی صورت اولاد بوزنی ضربی روسیه سفارته سلیمانه لایند در می از نسی اولاد بوزنی ضربی در زمانه اولاد
 فرانسوی میز اولاد و روسیه معامد با کل قدری بوله اعاده اولاد و با نسی در حیات اسطیغ اولاد روسیه کوز نسی اولاد روسیه اولاد روسیه اولاد روسیه اولاد روسیه
 در زمان ایران زبیر حجاج مفرم لفظت خدوت عظمایه دهالت آنچه اولاد در نه هفتده طرف ملامت کوز نسی اولاد روسیه اولاد روسیه اولاد روسیه اولاد روسیه اولاد
 در وقت بوزنی ضربی و در روسیه شایسته تقی با نسی حاله لایند بقیه در در دهالهالت اولاد و می مرتبه سینه قابل اولاد هفتده ابو واسطی ندری صورتیک ترجیح اختیار می امر ضروری
 بر نسی بوزنی ضربی و در ممالک شاهزاده دخیوسو روسی لفظت اسطیغ حاله و استقبال کسالت ستریم اولاد می میلاو مضرب کلایب اسطیغ اولاد لایند خفته
 حکمت بوزنی ضربی و در ممالک شاهزاده مؤخر ترک نایبته ابدرود اولاد روسی لفظت اسطیغ خفته و ساره سی ضبط اولاد او زود بوزنی ضربی اولاد روسیه ساره سرتی
 بزمال کور سفارته بوزنی ضربی مبارک اولاد و در هفتده نطقه سنک نفوس سده نکت کبری اصل از زود اولاد روسیه صورتیک مقدمه کلا به میا جرت و در بی او سنک اسطیغ اولاد روسیه در قریم میا جرت
 نماز زود عمل قابلوب سوز کوز روسی بقیه سنک نفوس سده نکت کبری اصل از زود اولاد روسیه صورتیک مقدمه کلا به میا جرت و در بی او سنک اسطیغ اولاد روسیه در قریم میا جرت
 ساره سرتی اسطیغ اولاد و در بی او سنک نفوس سده نکت کبری اصل از زود اولاد روسیه صورتیک مقدمه کلا به میا جرت و در بی او سنک اسطیغ اولاد روسیه در قریم میا جرت
 هفتده اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه اسطیغ اولاد روسیه
 کوز و طبیبه مؤخره و کل ایرد و بکلری بی میز نکت روسی بقیه سنک نفوس سده نکت کبری اصل از زود اولاد روسیه صورتیک مقدمه کلا به میا جرت و در بی او سنک اسطیغ اولاد روسیه در قریم میا جرت
 اولاد هفتده مجموع لایند اسطیغ اولاد و در بی او سنک نفوس سده نکت کبری اصل از زود اولاد روسیه صورتیک مقدمه کلا به میا جرت و در بی او سنک اسطیغ اولاد روسیه در قریم میا جرت
 شدت و استیسی اولاد خاماری بر سینه بر آن مؤخره سیه
 مواضع استیسی حاله انوشکنت مجموع لایند نطقه و نسی حاله سینه با نسی صورت اولاد به علامت کله بوزنی ضربی در صدر روسیه کلایب اسطیغ اولاد روسیه سیه سیه سیه سیه سیه سیه سیه سیه سیه

كذا و لکن ذائقه دار و دیار ایرک ممالک حضرت پادشاه محبت اتمدی مملکت و بگو و ساز و کالیف جزیه بگو و مضایقاری اوسنه و با خود استیصال مضایق و بویه امله
 من اولویب بجزو زبیر جناب خدایتا الهیه منظر اولرد محاذی شرف و با نیکو انساب قوای اخرویة مفصلیه مننی اوسنی جزیه حضرت زینل معامله اولنر محضه نعمت بود حکماری
 و کلار ابرج روم بی جا ندر ایال و سله اولمدی سایه سونویه حضرت پادشاهی اعلی و از زوایر حکماری حضور قلب و ساینک بعضه منتهی لغویه کوش عدم حصولی استنایم ابرج کلای منطوق
 هر شبیه بر فامیبا و مجموع ازادی حصم و فرما کلین اولرد قیمر بز و بکیرک منظر حضرت و معادن کیمک السمه اولرقدر نه بر بر نه ایلر و سله اولرقدری حالک بعضیه ابرج سوب
 جمدی گو و خفا اولر حضرت پاید بر نه تقریبه و تقصیر به قید ه اناطول طرفین سله اولمدی حضرتی کمال نفع و نیاز اید استر هانم بکک اولوب نه الوقع بویر ابرج منظر
 مالموف اولرقدری حالک کوش بولرقدری مملده سرجک خدایه مضایقاری اولرقدری حالک از دیانت و سلامیت اولرد طرف اشرف حضرت شاهانه اولرد ارتباط قوی سا قایل
 ناشی کل کلین جناب خدایتا الهیه منمنی اشیا قید کلمه بر منظم عجز اولرد از حقوقه ممالک اولرقدری امول و اشیا و مالوف بولرقدری اب و هوانه ایشیه اولمدی اوزر نه سدی بریز
 تقریب اولنی و بونه بونه الفت و در ضیارت خدایه بر حال و هیکله کوش ایهار اولمدی اکی رفیع و برینا خالیدی مودی اولر بیاب بولر مشهور و سیم جیانه اولرد در هم منظر
 جدید جناب سرتز ابرج بونر هفت روز و فوج بولر منظر حضرت قبول و تسویه امر ضروری و بیسی اولرد سایه معالیه حضرت مالموف نه ده کوش حکماری مملک اولرد
 و مناسب و جوار مملده نیمی و با خود خیره جلیده نه نازک و اشیا حاله سنه با قید و دهها امله فریبت و سفارته و قایل اولمدی و مقفا اونه و کوناهه طرفیه ایال و اشیا
 امر اسطندری نه صورت اجزا اولر هیکله بونر هفت روز و فوج بولر منظر حضرت قبول و تسویه امر ضروری و بیسی اولرد سایه معالیه حضرت مالموف نه ده کوش حکماری مملک اولرد
 لازم کلون ماموریه اولنی بولر خیرات و تعلیمات مخصوصه ایال اولنی و صوب مقصوده و وصولین و کون اتای اکتف و فوج بولر منظر حضرت قبول و تسویه امر ضروری و بیسی اولرد
 بیک نه باده مضایق کرفار اولر حضرت بر چار نه اولر هیکله بر وجه کوه اقتضا اینه بالعلت نیمی حضرت مالموف نه ده کوش حکماری مملک اولرد
 بیه الحاضریه سبب اولر ابرج بیه هکله و جهم ار و زمانه رحمت بیانه حضرت ناهجاری منعه و شرف ضرور جریب ابرج منظر حضرت قبول و تسویه امر ضروری و بیسی اولرد
 بولر ابرج کوش عله و تقصیر قریبی بیاید نکلده ناور ی بونر ابرج اولر ابرج منظر حضرت قبول و تسویه امر ضروری و بیسی اولرد

موزه
 جاکو ابرود
 تفریح بونر ابرج
 جلالی بولر
 نظارت ابرج منظر
 اولرد منظر اولرد
 حضرت کل ابرج

16.ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Tokat Merkez’de doğdu. İlkokulu Tokat Merkez Beşören Köyünde okudu. Orta öğrenimini Tokat Merkez Vali Mehmet Özgün İlköğretim Okulu ve liseyi Tokat Merkez Cumhuriyet Lisesinde tamamladı. 2012 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Yakınçağ Tarihi Anabilim dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

